

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN RİFAT IŞIL'IN YAZILARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME

İlyas SUVAĞCI

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Özlem NEMUTLU

Manisa / 2012

ÖZET

Hüseyin Rifat Işıl (1878-1953), hiciv ve mizah şiirleri, İzmir'in sosyal ve kültürel hayatı hakkındaki hatıraları, Ömer Hayyam ve Mevlana rubaileri tercümeleriyle tanınmış İzmirli gazete yazarıdır. Ömer Faruk Huyugüzel *İzmir Fikir ve Sanat Adamları* isimli çalışmasında Hüseyin Rifat'ın hayat hikâyesini ve yayın faaliyetlerini genel olarak değerlendikten sonra yazarın çok sayıda ve farklı konularda yazdığı yazılarının gazete ve dergilerde dağınık halde bulunduğunu belirtmiştir. Bu incelemeyi yapmaktaki amacımız üzerinde çok az çalışma yapılan Hüseyin Rifat'ın çeşitli gazete ve dergilerde, antolojilerde dağınık halde bulunan yazılarını toplayarak bunları türlere göre gruplandırmak, şiirlerindeki mizah ve hiciv unsurlarını tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rifat Işıl, Mizah ve Hiciv, Hatıra, Rubai Tercümeleri, İzmir Fikir ve Sanat Adamları.

ABSTRACT

Hüseyin Rifat Işıl (1878-1953), who is known for his satiric and humorous poems, memories about social and cultural life of Izmir and rubaiyat translations of Ömer Hayyam and Mevlana, is a newspaper author from Izmir. In his study of "The Intellectual and Artistic Men of Izmir", after reviewing Hüseyin Rifat's life story and his publication activities in general, Ömer Faruk Huyugüzel has stated that a large number of the author's writings on different issues are dispersed in newspapers and magazines. Our aim of doing this review is to collect these says , on which very little study was carried and is stil dispersed in various newspapers, magazines and anthologies, and to group them according to the irgenres and to identify the humorous and satiric elements of his poem.

KeyWords: Hüseyin Rifat Işıl, Humor and Satire, Memory, Rubaiyat Translations, The Intellectual and Artistic Men of Izmir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “*Hüseyin Rifat Işıl’ın Yazıları Üzerine Bir İnceleme*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16 Ağustos 2012

İlyas SUVAĞCI

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	441119
Yazar Adı / Soyadı	İlyas SUVAĞCI
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 30703665718
Telefon / Cep Telefonu	
e-Posta	zap_ilyas@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Hüseyin Rifat İşığın Yazıları Üzerine Bir İnceleme
Tezin Tercümesi	A study on the writings of Hüseyin Rifat İşığ
Konu Başlıkları	
Üniversite	Celal Bayar Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2012
Sayfa	110
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Özlem NEMUTLU
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İznini	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelemesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 16.08.2015 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

16.08.2012

İmza:.....

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 30.07.2012 tarih ve 15/27 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü Eğitim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı öğrencisi İlyas SUVAĞCI'nın "Hüseyin Rifat ŞİL'in Yazılan Üzerine Bir İnceleme" Konulu tezi incelenmiş ve aday 13.08.2012 tarihinde saat 11.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Özlem NEMUTLU
(Danışman)

ÜYE

Yrd.Doç.Dr. Harika DURGUN

ÜYE

Doç. Dr. Hasan MERT

<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
☐	☐
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir	
☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır	
☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır	
☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	
☒	☐
Tez, basımı gereksizdir.	
☐	☐

ÖNSÖZ

Hüseyin Rifat Işıl (1878-1953), hiciv ve mizah şiiirleri, İzmir'in sosyal ve kültürel hayatı hakkındaki hatıraları, Ömer Hayyam ve Mevlana rubaileri tercümeleriyle tanınmış İzmirli gazete yazarıdır.

1896'da *Hizmet*'te idare kâtipliği yapmış, 1900-1901 arasında da gazetenin yazı kuruluna girmiştir. Bu dönemin İzmir basınında Necip Türkçü, Tefvik Nevzat ve Mehmet Şeref'in "Türkçe Yazmak Çığırı" cereyanının etkileri görülür. Bu yıllarda *Hizmet*'in kapanması üzerine H. Rifat İstanbul'a gidip orada Eczacılık Mektebi'ni okur. Okulu bitirdikten sonra 1906'da İzmir'e geri döner ve *Hizmet*'in yazı işleri idaresine girer. Bu dönem İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi İzmir valisi Mahmut Muhtar Paşa'nın muhalif gazetecileri baskı ve tehdit altına alıp sindirdiği bir dönemdir. H. Rifat bir zamanlar İttihat ve Terakki'nin İzmir'deki gizli cemiyetinin altı numaralı üyesi iken vali Mahmut Muhtar Paşa'nın sert tutumunu eleştirdiği için şiddete maruz kalır; böylece *Hizmet* de kapanır.

H. Rifat'ın bu dönemde yazıları en çok *Hizmet*'te yayımlanmıştır. Çalışmamızda yazarın ilk şiirinin yayımlandığı 1894'ten 1951'ye kadar İzmir ve İstanbul'da çıkan gazete ve dergileri önemli ölçüde taradık. İzmir Milli Kütüphane ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi olmak üzere, Ankara Milli Kütüphane, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi gibi kütüphanelerde araştırmalar yaptık. Araştırmalarımızda ulaştığımız yazıları türlere göre gruplandırdık ve şiirlerdeki mizah ve hiciv unsurlarını tespit ettik.

H. Rifat hakkında çalışmaların az olması ve diğer taraftan yazarın yazılarının çok dağınık bir şekilde olması çalışmamızda karşılaştığımız güçlüklerden biri oldu. Bunun için öncelikle İstanbul ve İzmir basınındaki yazılarını topladık. Tespit ettiğimiz bu yazıların çoğuna ulaşmakla birlikte ulaşamadığımız yazılarının künyesini çalışmamızın sonunda verdiğimiz kronolojik listede belirttik.

H. Rifat'ın Eşref ve diğer İzmirli fikir ve sanat adamları hakkındaki yazılarını değerlendirirken başta Ö. Faruk Huyugüzel'in *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)* eseri¹ olmak üzere çeşitli incelemecilerin çalışmalarından ve Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yapılan tezlerden yararlandık.

“Giriş” kısmında Hüseyin Rifat'ın hayatı, yazı hayatının tarihçesi ele alınmıştır. Yazarın yazı serüveninin daha iyi anlaşılması için ulaştığımız yazılar hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde H. Rifat'ın ulaşabildiğimiz tüm yazılarını türlerine göre sınıflandırdık ve değerlendirmeye tabi tuttuk.

Hatıra Yazıları başlığı altında H.Rifat'ın özellikle *Vakit*, *Hizmet* ve *Anadolu* gazetelerindeki hatıra yazılarının içeriği hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Hüseyin Rifat'ın en önemli özelliklerinden biri onun hatıra yazarlığıdır. Oldukça fazla olan bu hatıra yazıları, başta Şair Eşref olmak üzere İzmir'in diğer önemli fikir ve sanat adamları hakkında önemli bilgiler içermeleri dolayısıyla önemlidir. Bu sebeple bu hatıraları okuyucuların dikkatlerine sunmanın önemli olduğunu düşündük.

Şiirler başlığı altında öncelikle H. Rifat'ın şiir anlayışı genel olarak değerlendirilmiş, ardından “Hiciv ve Mizah Şiirleri”, “Vatan Sevgisi, Türk Kadını ve Atatürk ile İlgili Şiirler”, “Savaş Temalı Şiirler”, “Aşk, Bedbinlik ve Ayrılık Temalı Şiirler”, “Methiyeler” olmak üzere başlıklar açılmıştır.

İfade Vasıtaları bölümünde Hüseyin Rifat'ın şiirlerinde kullandığı ifade vasıtalarını incelerken onun hangi nazım şeklini daha çok tercih ettiğini, hangi edebi sanatları daha çok kullandığını, dil özelliklerini örneklerle açıklayacağız.

Tenkit bölümünde *Aktüel Yazılar*, *Fıkralar* ile çeşitli piyesler hakkında yazdığı tahliller *Edebi Tenkitler* başlıkları altında ele alınmıştır.

H. Rifat'ın Mevlana ve Ömer Hayyam'ın rubailerinin Türkçe tercümeleri ise *Tercümeler* bölümünde ele alınmıştır.

¹Ömer FarukHuyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara: 2000.

Mektuplar başlığı altında ise H. Rifat'ın Mısır seyahatinde iken *Anadolu* gazetesine gönderdiği mektuplar değerlendirilmiştir.

Hikâye bölümünde Rifat'ın tespit ettiğimiz tek hikâyesini ele aldık.

Hüseyin Rifat'ın Yazılarının Kronolojik Listesi bölümünde daha önce belirttiğimiz gibi dağınık halde bulunan yazılarının kronolojik listesi verilmiştir.

Sonuç kısmında, çalışmada elde ettiğimiz bulgular genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Tezimi hazırlarken her zaman yanımda olan arkadaşım Hejan SEVİNÇKAN'a ve çalışmamı baştan sona kontrol eden, kütüphanelerde araştırma yapma zevki ve alışkanlığı kazandıran değerli tez hocam Yrd. Doç. Dr. Özlem NEMUTLU'ya teşekkürü bir borç bilirim.

16 Ağustos2012

İlyas SUVAĞCI

KISALTMALAR

a.g.e. adı geçen eser

a.g.y. adı geçen yazı

s. sayfa

numara: nr

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

İÇİNDEKİLER

Giriş

I. Hüseyin Rifat Işıl'ın Hayatı	1
II. Hüseyin Rifat'ın Yazı Hayatının Tarihçesi.....	2
1. Yazılarının Türlerine Göre Sınıflandırılması.....	12
1.1- Hatıra Yazıları.....	12
1.1.a- “Unutulmaz Hatıralar”.....	13
1.1.b- “Benim Gözümle Hizmet’in Tarihi”.....	14
1.1.c- “Ölülerle Mülakatlarım”.....	17
1.1.d- “Eşref ve Hayatı”.....	23
2. Şiirleri.....	28
2.1- Mizah ve Hiciv Şiirleri.....	29
2.1.a-Kişiler Hakkında Yazılan Mizah ve Hiciv Şiirleri.....	29
2.1.b-Çeşitli Konularda Yazılan Mizah ve Hiciv Şiirleri.....	39
2.2- Diğer Konular Hakkında Yazılan Şiirler.....	56
2.2.a-Vatan Sevgisi, Türk Kadını ve Atatürk İlgili Şiirler.....	56
2.2.b- Aşk, Bedbinlik ve Ayrılık Temalı Şiirler.....	59
2.2.c- Methiyeler.....	61
2.3- Şiirlerde Başvurulan İfade Vasıtaları.....	63
3- Tenkit	68
3.1-Aktüel Yazılar, Fıkralar.....	68
3.2- Edebi Tenkit.....	73
4-Tercümeleler.....	78
4.1-Ömer Hayyam Rubai Tercümeleri.....	78
4.2- Mevlânâ Rubai Tercümeleri.....	82
5- Mektuplar.....	85
6- Hikaye.....	87
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90

GİRİŞ

1.1-Hüseyin Rifat Işıl'ın Hayatı

Hüseyin Rifat (1878- 1953), İzmir'de daha çok gazeteciliği, mizahi şiirleri ve yakın çevresinde uzun yıllar bulunduğu Eşref ve diğer İzmirli fikir ve sanat adamları hakkındaki hatıra yazıları, Mevlana ve Hayyam rubai tercümeleleriyle tanınmış bir yazardır.²

Soyadı kanunuyla önce “Topuz” sonra “Işıl” soyadını kullanmıştır. Rifat, İzmir'in tanınmış avukatlarından ve eski sorgu yargıçlarından Hafız Rifat Efendi'nin³ ve İzmir tüccarlarından Hacı Süleyman Efendi'nin kızı Zehra Hanım'ın oğludur. Mensup olduğu Kadızadeler ailesi İzmir'in köklü ailelerindedir. Abisi İbrahim Refik ise *Hizmet*'i bir süre yayınlamış olmakla tanınmıştır.

M. Behcet Yazar⁴ ve İbnülemin Mahmut Kemal'in⁵ verdikleri bilgilere göre Hüseyin Rifat 1878'de İzmir'de doğmuştur. Rifat ilk tahsilini İzmir'de Namazgâh Mezarlığının bitişiğindeki mahalle mektebinde yapmış, devrin ünlü kitapçısı Hafız Ahmet Sabri Efendi'den de özel dersler almıştır.⁶ Babasının yazıhanesinde çalışan birisinden Fransızca dersleri almıştır. Ömer Hayyam ve Mevlânâ'nın rubailerini Türkçeye çevirmiş olmasına bakılarak Farsçaya da hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra İzmir Rüştîyesini de bitirmiş ve ardından Halit Ziya'nın öğretmenlik yaptığı idadiye devam etmiştir. Fakat burayı bitiremeden son sınıfta, başka bir kayda göre altıncı sınıfta bir disiplin konusundan dolayı eğitimini yarıda bırakmıştır. Girdiği bir ticaret işinden de başarısız olmuştur. 1902'de Tefvik Nevzat ve arkadaşları sürgüne gönderilmiş, *Hizmet* kapanmıştır. Rifat Mahmut Esat Efendi'nin tavsiyesiyle İstanbul'a gidip Darülfünun'un Eczacılık bölümüne kaydolmuştur. Her yıl sınıfında birinci olmasına rağmen diploma alacağı yıl, daha önce tartışmış olduğu bir hocası,

² Hüseyin Rifat hakkında M. Behcet Yazar ve İbnülemin Mahmut Kemal de kısaca bilgi verir. Biz daha çok Ömer Faruk Huyugüzel'in şu eserinden faydalandık: *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara: 2000, ss. 241-245.

³ Öl. 6 Ocak 1907. Bkz. *Ahenk*, nr. 3286, 8 Kânunisanı/Ocak 1907.

⁴ M. Behcet Yazar, *Edebiyatçılarımızı Tanıyalım: "Hüseyin Rifat Işıl"*, *Yedigün*, nr. 441, 18 Ağustos 1941, s. 13-18.

⁵ Son Asır Türk Şairleri, cüz VIII, s. 1465-1467.

⁶ "Benim Gözümlerim Hizmet'in Tarihi 2", *Hizmet*, nr. 389, 9 Nisan 1926.

mezuniyetine engel olmuştur. Rifat, buna duyduğu öfkeden dolayı Yunanistan'a kaçar. Ancak konsolosluk görevlileri tarafından İstanbul'a dönmeye ikna edilmiştir. Buna rağmen İstanbul'da yedi ay tutuklu kalmıştır. Huyugüzel, M. Behcet Yazar'ın bu konuda verdiği bilginin Hüseyin Rifat'ın hatıraları ve bazı yazılarındaki bilgi ve kayıtlarla çeliştiğini belirtir.⁷ Behcet Yazar, H. Rifat'ın Rumca'yı da bilmesi dolayısıyla 1902-1904 arasında Yunanistan'da kaldığını belirtir. Huyugüzel ise bu tarihi kayıtların hangisinin doğru olduğunu hâlihazırdaki bilgilerle söyleyemeyecek durumda olduğumuzu belirtir.

H. Rifat bu tutukluluktan aile dostlarının yardımıyla kurtulup İzmir'e döner, diplomasını alır. 1906'da İzmir'in en eski eczanelerinden olan Şifa Eczanesi'ni açar.⁸ Bir buçuk yıl sonra eczaneyi elden çıkaran Rifat, gazeteciliğe geri dönmüştür. Burada Mütareke'nin ilk senesinden itibaren İstanbul'da içki imal ve satış işleriyle uğraşmıştır. İstanbul'dayken bir süre Seyr-i Sefain Meclisi idare heyeti üyeliği yapan Rifat meclisin feshedilmesi üzerine Maarif Matbaası'nda memurluğa başlamıştır. Hayatının son dönemlerinde İthalât ve İhracat birlikleri murakıplığı yapan Hüseyin Rifat, 23 Şubat 1953'te İstanbul'da ölmüştür.⁹

1.2-Hüseyin Rifat'ın Yazı Hayatının Tarihçesi

Hüseyin Rifat'ın yazı hayatının daha iyi anlaşılması için İzmir'deki basın yayın gelişmeleri hakkında genel bilgi vermenin doğru olacağını düşünüyoruz.

Osmanlı döneminde İstanbul'dan sonra basın tarihi açısından ikinci önemli merkez olan İzmir'de Hüseyin Rifat'ın doğduğu 1878'den 1908'e kadar II.Abdülhamit dönemindeki baskılardan dolayı basın yayın hayatı çok canlı değildir. İzmir'de 1812'de gayrimüslimler tarafından kurulan ilk matbaadan sonra Türkçe eserler basmak amacıyla Aydın Vilâyeti Matbaası 1868'de Sultan Abdülaziz döneminde kurulmuştur.

1869'da Mehmet Salim Efendi tarafından çıkarılan ilk resmi Türkçe gazete *Aydın* 1914'e kadar yayımlanmaya devam etmiştir. Mehmet Salim Efendi ilk yarı

⁷ Huyugüzel, "Hüseyin Rifat Işıl", a. g. e. s. 221.

⁸ "Ölümlerle Mülakatlarım", *Anadolu*, nr. 5853, 4 Mart 193.

⁹ Bakınız: *Bütün Dünya Yıllığı*, 1954-1957, İstanbul: 1957, s. 418.

resmi gazete *Devir*'i 1872'de çıkarmıştır. Bundan sonra Karidi Efendi *İzmir* (1876)'i çıkarır. Birkaç yıl sonra Halit Ziya, Tevfik Nevzat, Bıçakçızade Hakkı *Nevruz* (1884) dergisini, bundan iki yıl sonra da T. Nevzat ve H. Ziya, *Hizmet* (1886) gazetesini çıkarırlar. Daha sonraki yıllarda T. Nevzat *Ahenk* (1896) gazetesini çıkarır. Aynı yıl Tokadizade Şekip'in başyazarlığını yaptığı *Şule-i Edep* dergisi çıkar. Mehmet Zihni'nin imtiyaz sahibi olduğu *Muktebes* dergisi 1898-1900 yılları arasında yayınlanır.

Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi (1907-1928) ve yine bu dönemde *İttihat ve Terakki Cemiyeti*'nin yayın organı *İttihat* gazetesi ve bu çizgide olan *Tan, Gençlik, Yeni Hayat, Türk Çocuğu* dergileri yayınlanır. 1908'de Avukat İsmail Sıtkı Köylü'yü, 1911'de Haydar Rüştü Öktem *İttihat*'ın devamı olan *Anadolu* gazetesini çıkarmıştır. Hasan Tahsin 1918'de *Hukuk-ı Beşer* gazetesini çıkarmaya başlar. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İzmir basınında *İttihatçı* ve *İtilafçı* çekişmesi başlar. *Anadolu* ve *Duygu* gazeteleri *İttihat* ve *Terakki* cephesinde iken *Müsavat* ve *Islahat* gazeteleri *Hürriyet* ve *İtilaf* cephesindedir.¹⁰

H. Rifat'ın yayın hayatına başladığı 1896 öncesi ve sonrasında İzmir'in basın hayatı genel olarak yukarıda anlatıldığı gibi olmakla birlikte özellikle 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile canlılık kazanmıştır.

H. Rifat'ın ilk yazısı 16 yaşında iken 1894'te *Hizmet*'te çıkan Halit Ziya etkisindeki bir mensur şiirdir. H. Ziya idadide H. Rifat'ın edebiyat öğretmenidir. Bundan da önemlisi idare kâtibi ve yazı kurulu idaresinde çalıştığı *Hizmet*'in kurucuları arasındadır. Rifat'ın çıkardığı dergi ve gazetelerde süslü bir dille kaleme alınan yazılarda *Servet-i Fünûn*'da olduğu gibi hayal hakikat çatışması görülür.

Huyugüzel, 1904'te İstanbul'a Eczacılık Mektebini okumak için giden H. Rifat'ın *Hizmet*'e yazılar yolladığını söyler; fakat bizler herhangi bir yazısına ulaşamadık.

¹⁰ İzmir basını hakkında bilgi verirken şu eserden faydalandık: Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi (1872-1922)*

H. Rifat 1908'de II. Meşrutiyet'in serbest ortamında canlanan matbuat hayatında *Kukuruk* adlı bir mizah gazetesi çıkarır. Yayın hayatı çok uzun sürmeyen bu gazete 4 sayıyla sınırlı kalmıştır. *Kukuruk*'ta II. Meşrutiyet döneminde çıkan diğer gazete ve dergilerde olduğu gibi; istibdada isyan, Abdülhamit'in zulümleri, hafiyelik gibi meseleler mizahi bir şekilde ele alınmıştır. *Kukuruk* ile aynı dönemde İzmir'de yayımlanan *Edep Yahu*, *İbiş*, *Neşter*, *Tokmak*, *Zeybek* gibi mizah gazetelerinde görülen konu çeşitliliği ve yazar sayısındaki fazlalık onda görülmez.

Ö. Faruk Huyugüzel *Kukuruk*'un seviye itibarıyla *Edep Yahu* ve *İbiş* gibi mizah gazetelerinden oldukça geride olduğunu belirtir.¹¹ Bu gazetenin H. Rifat'ın yayın hayatında daha sonra yapacakları için önemli bir merhale olduğunu söyleyebiliriz. H. Rifat *Kukuruk*'tan sonra 1909'da *Dellâl* adında başka bir mizah gazetesi çıkarmıştır.¹²

H. Rifat 1908 ve 1909'da *Hizmet*'te ve *Köylü*'de tiyatro tenkitleri, İzmir şehir planlaması, Meclis-i Mebusan seçimleri gibi konulara dair aktüel yazılar ve fıkralar kaleme almıştır.

Tiyatro tenkitlerinde Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk*, Kâzım Nâmi Duru'nun *Nasıl Oldu?* ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* romanından uyarlanan piyesler değerlendirilmiştir.

H. Rifat'ın bahsettiğimiz bu tiyatro tenkitleri dışında Hüseyin Kâmi'nin *Sabah-ı Hürriyet* piyesi üzerine bir yazısını da tespit etmekle birlikte bu yazısına ulaşamadık.¹³

1908'de *Köylü*'de çıkan "İntihap İşleri" başlıklı yazısında¹⁴ ve *Hizmet*'te çıkan "Açık Mektup" (Müntehib-i Sânilere) başlıklı yazısında¹⁵ 1908'de yapılan Meclis-i Mebusan seçimleri ile ilgili fikirlerini nakleder.

¹¹ Huyugüzel, a. g. e. "Hüseyin Rifat Işıl", s. 243.

¹² Bu gazetenin hiçbir nüshasına ulaşamadık. Bu gazete ile ilgili ulaşabildiğimiz tek bilgi *Musaver Emel*, nr. 2, 17/30 Eylül 1325/1909'da çıkan aşağıdaki ilandır:

"Bu kere Kadızade Hüseyin Rifat Bey biraderimizin idaresi altında neşredilmeye başlanan *Dellâl* refikimizi tebrik ile devamını temenni ederiz."

¹³ *İntikad*, "Sabah-ı Hürriyet Piyesinin Tenkidi", *Hizmet*, nr. 2565, 29 Kanuni Sani/ Ocak 1909.

¹⁴ *Köylü*, nr. 34, 24 Eylül 1908.

¹⁵ *Hizmet*, nr. 2490, 23 Teşrinievvel/Ekim 1908.

1906'dan 1910'a, gazete kapatılana kadar *Hizmet*'in yazı işleri idaresinde çalışan H. Rifat bu tarihten sonra birkaç yıl basın yayın dünyasında görülmez. Dört yıl aradan sonra *İlham* (1914) mecmuasıyla geri döner. Uzun sayılabilecek bir dönemden sonra elimize ulaşan ilk eseri olması dolayısıyla, Rifat'ın basın yayın hayatında özel bir öneme sahip olan *İlham*, şiir bakımından zengin olmakla birlikte yayın hayatı fazla sürmemiştir.¹⁶ Tokadizade Şekip, İzmir Mevlevi Şeyhi Reşad, İsmail Habib gibi şahısların *Servet-i Fünûn* dönemini hatırlatan sanatkârane üslupla kaleme aldıkları yazılarda hayal hakikat çatışması görülür. Mecmuadaki bazı şiirlerde hâlâ Balkan Savaşları ve bu savaşların getirdiği yıkımın etkileri görülür.

H. Rifat'ın 1914'te hazırladığı bir diğer eser *Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi*'dir.

1879'dan 1908'e kadar Aydın Vilayeti'ne mahsus 25 adet resmi salname hazırlanmıştır. İlk özel salname ise 1905'te *Hizmet* yazarlarından Cevat Sami ve İzmir Maarif Müdürlüğü muhasebe memurlarından Hüseyin Hüsnü Bey tarafından hazırlanan *Aydın vilayet-i celilesinin ahvâl-i tabiyye, ziraiye, ticariye ve iktisadiye vesair ahvâlinde bahis 1321 sene-i maliyesine mahsus nevsal-ı iktisad*'dir. H. Rifat'ın hazırlamış olduğu ikinci özel salname bin sayfayı kapsayacak şekilde tasarlanmakla birlikte eserin sadece 176 sayfası hazırlanabilmiştir. Erkan Serçe tarafından yeni harflere aktarılan eser yeniden yayımlanmıştır.¹⁷

1914'ten sonra tekrar basın dünyasından çekilen H. Rifat 1919'da İstanbul'da çıkardığı *Deccal* adlı mizah gazetesi ile geri döner. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı ile İtilaf devletleri arasında 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandığında İstanbul'da mizah dergisi olarak sadece *Karagöz* ve *Diken* görülür. Mizah açısından büyük bir durgunluğun görüldüğü bu dönemde kısa süreli de olsa *Deccal* ile birlikte *Ortaoyunu*, *Cadı*, *Alay*, *Tatlı-Sert* gibi mizah dergilerinin de yayımlanmış olması bu dergilerin önemini arttırır.

7 sayı çıkan *Deccal*'de H. Rifat son padişah VI. Mehmet Vahdettin'i överken "Refik Halit Bey'i Takip" başlıklı şiirinde İttihat ve Terakki'yi çok sert biçimde eleştirilir. Sansüre maruz kalan gazetenin kimi sütunları boş çıkar. Yine bu sebeple

¹⁶Toplam iki sayı çıkan bu mecmuanın yalnızca ikinci sayısına ulaşabildik.

¹⁷Erkan Serçe, *İzmir 1914 Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi*, İzmir: 1997.

dönemin diğer Milli Mücadele'yi destekleyen gazetelerinde olduğu gibi karikatürlerin çoğu imzasızdır. Bununla birlikte gazetede açık bir şekilde Milli Mücadele'yi ya da Mustafa Kemal'i destekleyen herhangi bir yazıya rastlanmaz.

Turgut Çeviker *Deccal* ile aynı dönemde yayımlanan yukarıda ismi verilen mizah dergilerindeki karikatürleri savaş karikatürlerinin ısınma hareketleri olarak nitelendirir.¹⁸ Gazetede *Deccal* imzalı yazıların H. Rifat'a ait olduğu kuvvetle muhtemeldir. H. Rifat dışında Necati Kemal, Rıza Tevfik imzalı yazı ve şiirler bulunmaktadır. Gazetede karikatürler dışında muhavereler, ilanlar ve resimler bulunmaktadır.

Deccal'den sonra 1922-1923'te İzmir'de yayımlanan *Sada-yı Hak* gazetesinde H. Rifat'ın art arda manzum olarak çevirdiği Ömer Hayyam rubaileri yayımlanır. Bu rubailer dışında *Sada-yı Hak*'ta üç şiirini tespit ettik. Yine bu dönemde İzmir'de yayımlanan *Kahkaha* adlı gazetede yayımlanan bir şiirine ulaşabildik.

1925'te *Yenigün* gazetesinde "Mısır Mektupları" başlığını taşıyan yazılarını İskenderiye'den gönderen H. Rifat bu mektuplarda İstanbul'dan Mısır'a giden Saniye Hanım'dan, İzmir Belediye Reisi Aziz Beyefendi'den, pamuk üretiminin Mısır ekonomisine katkısı, Mısır'ın diğer ülkelerle ticari ilişkileri, ülkenin doğal ve tarihi güzellikleri ile Mısırlıların hayat tarzları, kitapçıları gibi konulardan bahseder.

H. Rifat 1926'da, *Sada-yı Hak*'ta yayımlanan Ömer Hayyam rubailerini toplayıp ilavelerle *Rubaiyyat-ı Hayyam ve Manzum Tercümeleri*¹⁹ adıyla yayımlamıştır. Eserde öncelikle Hüseyin Rifat'ın "Hayyam'a" başlıklı iki dörtlüğün yanı sıra Tokadizâde Şekip, Hüseyin Dâniş ve Abdullah Cevdet'e ait takriz yazıları bulunur. Hüseyin Rifat "İki Söz" başlığını taşıyan yazısında Hayyam rubailerini nasıl tercüme ettiğini anlattıktan sonra 159 beytin önce Farsça asıllarını yanında da bunların Türkçeye manzum tercümelerini vermiştir.

¹⁸ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-III (1918-1923)*, İstanbul: 1991, s.24.

¹⁹ İstanbul: 1926. (Yayınevini tespit edemedik)

1926'da H. Rifat'ı *Yanık Yurt* adıyla çıkan *Hizmet*'teki hatıra yazılarıyla görürüz. Bu dönemde tespit ettiğimiz ilk yazısı Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yiyip cennetten kovulmalarını ele alan "Meyve-i Memnua" adlı şiirdir²⁰:

...*Ne yaman şeymiş o havadaki penbe elma*
Habil'le Kabil'i ettirdi diriga –ikna-
Yine hep aynı sebep oldu bahane hayfâ
Girdiler birbirine hoca, papaz, haham
Görmedi görmeyecek rahatı annemle babam...

Bundan sonra da H. Rifat'ın Şair Eşref ve diğer İzmirli fikir ve sanat adamları hakkında kaleme aldığı hatıra yazılarını görürüz. Bu hatıra yazılarının ilki olan "Unutulmaz Hatıralar"²¹ başlıklı yazı H. Rifat'ın Şair Eşref'e dair hatıralarının ilki olması dolayısıyla önemlidir. Bundan sonra yine *Yanık Yurt*'ta "Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi" başlıklı on bölümden oluşan bir yazı dizisi yayımlanır.²²

H. Rifat'ın söz konusu yazı dizisinden *Hizmet*'in edebiyat tarihimize önemli hizmetlerinin olduğunu, yüksek sima ve kalem sahiplerinin ilk olarak burada ortaya çıktıklarını öğreniyoruz. Örneğin H. Ziya Uşaklıgil *Servet-i Fünûn* edebiyatına burada hazırlanmıştır. Bundan başka H. Rifat gazetesinin kurucularından, değişen sahiplerinden, yazar kadrosundan, tirajından, yazarlar arasındaki kalem kavgalarından, dönemin sosyal siyasal gelişmelerinden ve matbuat hayatından, İzmir'in ücra köşelerinden, kitapçılarından, dönemin devlet adamlarından, İttihat ve Terakki'nin baskısından, yazarların sürgüne gönderilmesinden, sansürden, savaştan ve en çok da kendisinden bahseder.

1926'da *Hizmet*'te yayımlanan hatıra yazılarından başka 1930'a kadar şiirler, fıkralar, sohbet yazıları, Ömer Hayyam rubailerinin tercümeleleri, münakaşalar ve Şair Eşref hakkındaki hatıra yazıları yayımlanmıştır.

Şair Eşref'in *Vakit*'te 1928'de Temmuz 1928 ile Haziran 1929 arasında²³ yayımlanan şiirlerden bir gazel hariç olmak üzere 31 Ekim 1928'e (nr.3885) kadar yayımlananlar bazı küçük değişiklikler hariç aynı yıl *Vakit* Matbaası'nda *Ölmez Eserlerden: Nef'i'den Âteşin Şair Eşref'in Külliyyâtı* adlı eserde yeniden yayımlanmıştır. İki cilt olarak tasarlanan bu kitabın ikinci cildi yayımlanmamıştır.

²⁰*Yanık Yurt*, nr. Şubat 1926.340, 11

²¹*Yanık Yurt*, nr.345, 17 Şubat 1926.

²²*Yanık Yurt*, nr. 387-398, 7-22 Nisan 1926.

²³ nr. 3768- nr. 4093.

Şair Eşref üzerine araştırmaları olan Ö. Faruk Huyugüzel ve bu konuda eserleri olan Önder Göçgün, Cevdet Kudret, Hilmi Yücebaş, Alpay Kabacalı bu kitabın H Rifat tarafından hazırlandığını söylerken Şerife Çağın bu eserin *Vakit* gazetesi yetkilileri tarafından hazırlandığını iddia etmektedir.²⁴

Cevdet Kudret ise bu eserin Şair Eşref'in basılmış eserlerini görülmeden hazırlandığını, sözcük değişiklikleri, beyitlerin alt üst olması, kimi şiirlerin yazılış sebeplerinin yanlış yansıtılması gibi birtakım yanlışlıklar bulunduğunu belirtir. Eşref'e ait olmayan bazı parçaların da ona aitmiş gibi gösterildiğini söyleyerek kitabın ihtiyatla karşılanması gerektiğini ifade eder.²⁵

Bizler de yaptığımız araştırmalarda H. Rifat'ın *Vakit* gazetesindeki bir yazısına dayanarak bu eserin *Vakit* gazetesi yetkilileri tarafından hazırlandığını kabul ediyoruz. "Eşref'in Çocukluğu ve Gençliği" başlıklı yazıda²⁶ H. Rifat Eşref'in hangi tarihte memurluğa başladığından bahsederken şu ifadeleri kullanır:

...Bundan evvel yine *Vakit* tarafından Arap harfleriyle çıkarılan Eşref'in Külliyyatı namındaki eserin başında, oğlu Mustafa Şatim tarafından yazılmış bir manzume vardır...

1929'da H.Rifat'ın *Servet-i Fünun (Resimli Uyanış)*'da yayımlanan "Terennümler"²⁷ başlıklı şiirine ulaşabildik.

H. Rifat'ın *Vakit*'teki Eşref ile hatıra yazıları dışında en fazla yazısı Haydar Rüştü'nün *Anadolu* gazetesinde çıkmıştır. 1933-1934 arasında başta "Ölülerle Mülakatlarım" yazı dizisi olmak üzere *Anadolu*'da birçok şiiri ve yazıları yayımlanmıştır.

1935'te Hüseyin Rifat'ın "Topuz" soyadıyla yayınladığı *Kırık Kavaldan Sesler*²⁸ ilk şiir kitabı olması dolayısıyla onun sanat ve edebiyat hayatında önemli bir yere sahiptir. Kitapta Türk kadınının fedakârlıklarını anlatan şiirlerin dokuzu ve bunun dışında kalan şiirlerin on dokuzu da hece ile yazılmakla birlikte Şair Eşref ile ilgili olan şiirlerden üçü aruz vezniyle yazılmıştır. "Fars Edebiyatı İncilerinden" başlığı altında on dört İran şairinden tercüme edilmiş 18 kıta ve Alman şairi *Hanri*

²⁴Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, İstanbul: 2007, s. 112.

²⁵Cevdet Kudret, *Eşref Hicviyeler*, Ankara: 1970, s.17.

²⁶*Vakit*, nr. 9621, 2 Kasım 1944.

²⁷*Servet-i Fünun (Uyanış)*, nr. 1699, 7 Mart 1929.

²⁸Hüseyin Rifat Topuz, *Kırık Kavaldan Sesler*, İstanbul: 1935.

Hayne'den tercüme edilmiş bir şiir bulunmaktadır. En sonda da aruz ile yazılmış dörder mısralık yetmiş beş şarkı vardır.

1937'de yayımlanan *Mevlana Rubailerinden Manzum Tercümeler*²⁹ adlı iki bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde Mevlana'dan 50 rubai tercüme edilirken ikinci bölümde 28 Fars şairi, 1 Yunan şairi ve şairi bilinmeyen bir şiir olmak üzere toplam 30 rubai tercüme edilmiştir. Bu rubailerin asılları verilmemiştir.

1939'da *Dırıltılar-Zırıltılar*³⁰ adıyla yayınlanan ikinci şiir kitabında 92 kıta bulunmaktadır. Bunların bazıları aynı konuda olmak üzere çoğunlukla değişik konular hakkındadır. Her kıtanın başında kıtayı niçin yazdığına dair bir iki cümlelik kısa açıklamalar yapmıştır. Söz konusu eserde çoğu II. Meşrutiyet devri ve Kurtuluş Savaşı zamanlarında yaşanan siyasi, sosyal ve idari gelişmeler bir sıraya konulmadan, gelişigüzel verilmiştir. Bu şiirlerde âhiretten evrime, şırınga ile tavukları horozlaştırmaktan sokaklarda saç saça dövüşen kadınlara, kıtlıktan milli kuvvetlerin İstanbul'u ele geçirmelerine kadar birçok farklı konu üzerinde durulmuştur. Geniş bir konu zenginliğine sahip en fazla hiciv şiirlerini içeren bu kitap H. Rifat'ın hiciv ve mizah şairliği yönünün incelenmesi açısından bizce büyük bir öneme sahiptir.

1940'ta *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler*'i H. Rifat, 1935'te yayımlanan *Kırık Kavalın Sesleri* kitabında bulunan on şiiri ekleyerek yeniden yayımlamıştır.³¹

1942'de H. Rifat, daha önce yayımladığı Mevlana rubai tercümelerini *Yeni İlavelerle Mevlânâ Rübailerinden Seçilmiş Türkçe Manzum Tercemeler* adıyla yeniden yayımlamıştır.³²

1943'te tekrar yayımlanan *Ömer Hayyam Manzûm Rubai Tercümeleri*³³ adlı eserinin yeni harfli ikinci baskısında, giriş kısmında "Hayyam demek istiyor ki" başlığını taşıyan 4 rubaisi vardır. Eski harfli olan ilk kitapta bulunan Tokadizade

²⁹ Hüseyin Rifat, *Mevlana Rubailerinden Manzum Tercümeler*, İstanbul.1937.

³⁰ Hüseyin Rifat, *Dırıltılar-Zırıltılar*, İstanbul: 1939.

³¹ Hüseyin Rifat Işıl, *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler*, Ankara: 1940.

³² *Taksim Atatürk Kitaplığı* numara T811.317'de ulaştığımız söz konusu eserde yayınevi ismi olmamakla birlikte 2. baskısının İstanbul'da 1942 yılında yapıldığını tespit ettik. H. Rifat imzalı eserin üzerinde "B. Kemal Çağlar Kitapları, No: 618" damgası bulunmaktadır.

³³ Hüseyin Rifat Işıl, *Ömer Hayyam Manzûm Rubai Tercümeleri*, İstanbul: 1943.

Şekip, Abdullah Cevdet, Hüseyin Dâniş'in tercümelemler hakkında yazdığı yazılar ve Hüseyin Rifat'ın onlara cevap niteliğindeki yazısı burada yer almaz. Bu baskıda beyitlerin Farsça asılları verilmemiş ama ilk kitaptan daha fazla sayıda toplam 196 beyit tercüme edilmiştir. Kitapta her sayfada Münif Fehmi'nin yaptığı resimler bulunmaktadır. Kitabın sonunda "Bazı Mühimce Yanlışların Doğruları" başlığı altında kitabın muhtelif yerlerindeki 4 beyitte yanlış verilen kelimelerin doğruları belirtilmiştir.

H. Rifat *Vakit*'te Ekim 1944-Nisan 1945³⁴ arasında "Eşref ve Hayatı" başlığını taşıyan uzun yazı dizisinde Şair Eşref hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Bu uzun yazı dizisinden önce Şair Eşref'in hiciv anlayışını ortaya koymak için ele aldığı *Hiciv Nedir?*³⁵ başlıklı yazı hiciv hakkındaki düşüncelerini de yansıtmaları bakımından önemlidir.

H. Rifat'ın bu yazı dizisinden sonra 1946'da *Yeni Sabah*'ta yayımlanan "Gençliğe, Şiire, Şaire Dair" başlıklı yazısında liselerde okutulan edebiyat kitapları üzerinde durur. "Günün İlhamları" başlığı altında Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay ve 1946'da yapılan milletvekili genel seçimleri ile ilgili 4 kıtası yayımlanmıştır. H. Rifat'ın 1946 ile 1950 arasında *Demokrat İzmir*'de birkaç şiiri ve iki makalesi çıkmıştır. *Yeni Sabah*'taki şiirlerinde olduğu gibi bu yazılar da 1946'da ve 1950'de yapılan seçimler ile ilgilidir.

Hilmi Yücebaş tarafından hazırlanan *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi* adlı çalışmada H. Rifat'ın 1951'de yazdığı birkaç şiir, tespit ettiğimiz son yazılarıdır.

H. Rifat'ın yukarıda kronolojik olarak incelediğimiz yazılarının dışında, *Dırıltılar-Zırıltılar*'da bu kitabın ikinci ve üçüncü kitapları olan *Hırıltılar-Mırıltılar* ve *Hav hav...Havi*'nin basılacağı bilgisi yer almaktadır.

Ömer Hayyam Manzûm Rubai Tercümeleri eserinin sonunda da; *Yüz Şarkı, Hırıltılar-Mırıltılar, Dil Söğüşü, Taşlamalar, Yergiler, Akıllı Saçmaları* kitaplarının basılacağı ilanı vardır.

³⁴ nr. 9612-nr. 9776.

³⁵ *Vakit*, nr. 9612-9613, 24-25 Ekim 1945.

Araştırmalarımızda Emin Nedret İşli'nin H. Rifat'a ait olduğunu belirttiği *Hav Hav* isimli gazete hakkında “Eski Harfli Süreli Yayınlar Kataloğuna Zeyl” başlıklı yazısında eserin künyesi ile ilgili şu bilgilere ulaştık³⁶:

Sahib-i İmtiyaz: Kıtırmir; Başmuharriri: Tüysüz, Muavenet-i Tahririye: Kilkuyruk, Fino, Karabaş, Gök Kandil, Duman; Yıl: 1, Sayı: 1, 4 sayfa

Hav Hav 28 Nisan 1329/1913'te İzmir'de belediye süprüntü deposu civarındaki İnkılâb Matbaası'nda çıkan ve nüshası 5 kuruş olan mizah gazetesidir. Gazetede şu yazıların olduğu belirtilir:

Hüseyin Rifat'ın “İlk Hırlayış ve Mebusluk Arzusu” yazıları, Kıtırmir imzalı “İstanbul'da Mebusları Karşılarken”, Tüysüz imzalı “Namzedliğim”, Gök Kandil imzalı “Manisa Mektubu Maiyet-perver Bir Âmir” başlıklı bir hikâyeye vardır.

Söz konusu yazıda, gazetede küçük fıkraların yanı sıra şu yazıların olduğu belirtilir; “Hoşgör Tamirhanesi”, “Tramvaylar Grevi”, “Bakalım Neler Göreceğiz”, “Dedikodu”.

İstanbul'da yayımlanan *Tan* gazetesinde Anton Çehov'un hikâyelerinden oluşan “İşler Tıkırında Gidiyor.” başlıklı yedi günlük bir yazı dizisi vardır.³⁷ “H. Rifat” imzalı bu yazı dizisi Hüseyin Rifat'a değil Haydar Rifat'a aittir. Söz konusu yazı dizisi daha sonra Haydar Rifat imzasıyla yeniden yayımlanmıştır.³⁸

İncelememizde şu gazete ve dergilerden faydalandık: Âhenk, Anadolu, Demokrat İzmir, Hizmet, Köylü, Sada-yı Hak, Servet-i Fünûn (Uyanış), Tan, Vakit, Yanık Yurt, Yeni Gün, Yeni Sabah.

³⁶H. Rifat yukarıda tespit ettiğimiz ilanda Hav hav...Havi'nin bir kitap olarak basılacağını ifade eder; ama biz belirtilenden farklı olarak Hav Hav adında bir mizah gazetesine ulaştık: http://www.sahaf-turkuaz.com/turkce/arsiv_yazilar.asp?yazi=12Söz konusu ilanın verildiği adresle iletişim kurmakla birlikte H. Rifat'a ait olduğu iddia edilen gazetenin tek nüshasının satıldığını öğrendik.

³⁷*Tan*, nr. 1031- nr. 1038, 15-22 Mart 1938.

³⁸Haydar Rifat, *İşler Tıkırında Gidiyor*, Kum Saati Yayınları, İstanbul: 2003.

1. YAZILARININ TÜRLERE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

H. Rifat'ın hem İzmir'deki hem de İstanbul'daki dergi ve gazetelerde değişik türden yazılarını tespit ettik. Bu yazılarını; “Hatıra Yazıları”, “Şiirleri”, “Tenkit”, “Tercümeleler”, “Mektuplar”, “Hikâye” başlıkları altında inceledik.

1.1-Hatıra Yazıları

Hüseyin Rifat 1926'da *Yanık Yurt*'ta “Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi” 1934'te *Anadolu*'da “ İzmir Üzerine Hatıralar” ve 1944-1945'te *Vakit*'te “Eşref ve Hayatı” başlıklı hatıra yazılarını kaleme almıştır. Rifat'ın hatıralarının İzmir basın yayın tarihindeki yerini tespit etmek için Huyugüzel'in “İzmir Üzerine Hatıralar” başlıklı makalesinden İzmir'le ilgili hatıralar hakkında genel bilgi vermenin daha iyi olacağı düşüncesindeyiz.³⁹ Huyugüzel, kesin bir ayırım gözüyle bakmamakla birlikte İzmir üzerine yazılmış hatıraları üç başlık altında inceler:

- a) Edebiyat, sanat ve basınla ilgili hatıralar
- b) Milli Mücadele hatıraları
- c) Siyasi ve sosyal hayatla ilgili hatıralar

İzmir'le ilgili hatıra tarzındaki eserlere 20.yüzyılın ilk yıllarında rastlamakla birlikte bunların sonraki yıllarda gitgide arttığını, bir kısmının gazetelerde tefrika edildiğini, bazılarının sonradan kitap haline geldiğini, önemli bir kısmının ise doğrudan doğruya kitap halinde yayımlandığını görmekteyiz. İzmir üzerine yazılan hatıralarda daha çok basın ve edebiyat hayatı ve Milli Mücadele dönemi hatıraları ön planda iken, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili hatıraların nispeten geride kalmıştır.

H. Rifat'ın da dahil olduğu “Edebiyat, Sanat ve Basınla İlgili Hatıralar” kısmında; Şair Eşref, Halit Ziya Uşaklıgil, Necip Türkçü, Mehmet Şeref, Hidayet Keşfi, Bezmi Nusret, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halikarnas Balıkcısı, Samim Kocagöz, Necati Cumalı, Mehmet H. Doğan, Şinasi Revi, Hüseyin Barada gibi isimler vardır.

³⁹Ömer Faruk Huyugüzel, “ İzmir Üzerine Hatıralar”, *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir: 2004, ss. 30-50.

Huyugüzel, *Anadolu*'nun kurucularından Haydar Rüştü Öktem'in H. Rifat, Mehmet Şeref ve Necip Türkçü'yu hatıralarını yazmaları konusunda ısrarlı bir şekilde teşvik ettiğini ifade eder.

Hem Abdülhamit döneminin hem de II. Meşrutiyet döneminin edebi ve sosyal yönlerini yansıtan şairlerden birinin “Şark Feylesofu” adıyla tanınan Hidayet Keşfi (Akgüllü), diğerinin ise “Eşref'in Peyki” olarak tanınan Hüseyin Rifat (Işıl) olduğunu belirten Huyugüzel, Rifat'ın hatıraları için şunları söyler⁴⁰:

...*Türk Edebiyatı'nda Eşref'le ilgili anekdotları ve şairin bilinmeyen şiirlerini gün ışığına çıkarmış olmasıyla tanınan Hüseyin Rifat (Işıl) da çeşitli İzmir gazetelerinde hatıralarını yayımlamış önemli bir hatıra yazarıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz Vakit'teki 'Eşref ve Hayatı' başlıklı seri yazısının yanı sıra 1926'da Hizmet gazetesinde tefrika ettiği 'Benim Gözümle Hizmet' in Tarihi' başlıklı hatıraları uzun süre çalışmış olduğu bu gazetenin yayın hikâyesini ve kapanışını vermesi, İzmir basın tarihinin bir yönünün ortaya koyması bakımından önemlidir... Bununla birlikte Hüseyin Rifat'ın hatıra yazıları da Halit Ziya'ninkiler gibi planlı ve itinalı olmaktan uzak ve yer yer Hidayet Keşfi'ninkileri andıran plânsız ve savruk yazılardır...*

1.1.a- “Unutulmaz Hatıralar”⁴¹

H. Rifat'ın Şair Eşref'e dair hatıralarının ilki olması dolayısıyla *Yanık Yurt*'taki bu hatıra yazısı önemlidir. H. Rifat edebiyat tarihimizde mizah ve hezelerde evveli ve ahiri olmayan bir merhale varsa bunun Eşref olduğunu iddia eder. Birçok kişinin, yöneticinin onun lisanından korktuğunu; bilhassa ateşli kıtaları, hazırcevaplıkları, istibdadın zincirlerine karşı savurduğu hücumları ile birçok zevatın hatıralarında unutulmaz izler bıraktığını belirtir.⁴²

H. Rifat, Süleyman Nazif ile buluştuklarında S. Nazif'in kendisine Şair Eşref'e ait bir tercüme-i hal yazmanın edebiyat tarihimiz adına bir vazife olduğundan bahseder. Yazının devamında H. Rifat Eşref ile olan birkaç hatırasını anlatır. Rifat'ın Eşref'le olan yakınlığını göstermesi bakımından bu hatıralardan birini naklediyoruz⁴³:

⁴⁰ Huyugüzel, a. g. e. s. 33.

⁴¹ *Yanık Yurt*, nr.345, 17 Şubat 1926.

⁴² “Unutulmaz Hatıralar” başlıklı yazı ile “Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi” başlıklı yazı serisi hakkında fikir beyan ederken şu eserden faydalandık:

Habibe Keskin “Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi”, *İzmirli Yazarlara Dair Hatıra ve Röportajlar*, İzmir: 1986, s. 1-48.

⁴³ *Yanık Yurt*, a. g. y.

...Hiç unutmam; Tabib-ı hazıkımız Osman Şükrü Bey'imizin kayınpederleri Muğla mutasarrıf-ı esbaki kudema-yı şuaradan Celal Paşa ile Eşref tesadüfen ve me'zunen İzmir'de bulunuyorlarmış. Yekdiğeriyle ve tabiatıyla takdimsiz ahabab olmuşlar. O zamanlar ben de bir peyk gibi Eşref'in yanından hiç ayrılmadığımdan, baktım ki yanında tanımadığım ahlakı gibi ince vücutlu temiz kıyafetli bir zat var. Biraz teeni ile yanlarına sokulduğumu gören Eşref hemen kolundan tutarak;

-Her padişahın bir vakaniivisi olduğu gibi bu da benim zırva nüvisimdir, diye pirezante etmişti. Hakikaten Eşref'in bütün kıtalarını hemen defterime kaydeder, toplu bulundururdum. Bugün de belki yedi, sekiz yüz sahifelik bir defterde mazbutatım vardır...

Hüseyin Rifat, Eşref'le olan bir anısını daha anlattıktan sonra S. Nazif'in Eşref'le ilgili söylediklerinden bahseder. Eşref'e ait birçok edebi, ciddi, mizahî, hezeli menkıbe olduğunu söyler. Mavekalar ve hikâyelerinin unutulmaması için okurlardan varsa ona ait en küçük bir hatırayı bile göndermelerini ister. Böylece bunları *Yanık Yurt*'ta neşredip Eşref'in tarih-i edebisinin yazılabilmesi için herkesi davet eder.

“Unutulmaz Hatıralar”ı önemli kılan Rifat'ın hatıra yazılarının ilki olması dolayısıyla daha sonra yazdığı hatıra yazılarının nasıl olacağı hakkında ipuçları verir. Öyleki bu hatıra yazısında H. Rifat hatıralarını yazarken arada anlattığı anektotları konu bütünlüğünü dağıtır. Bu durum sonraki hatıra yazılarında da görülür.

1.1.b- “Benim Gözümle Hizmet’in Tarihi”⁴⁴

H. Rifat 7-22 Nisan 1926'da *Yanık Yurt*'ta kaleme aldığı bu yazı dizisinde *Hizmet*'in yazar kadrosuna nasıl dahil olduğundan, değişen sahiplerinden, kalem kavgalarından, jurnallerden, sansürden, sürgünlerden, savaştan, gazetede yazdığı yazılardan, devrin önemli fikir ve sanat adamlarından, en son da gazetenin kendi elinde iken kapanmasına yer verir. Bu yazı dizisi Huyugüzel'in de belirttiği gibi planlı olmaktan çok gelişigüzel kaleme alınmıştır. Buna örnek olarak ilk yazıda H. Rifat *Hizmet*'in tarihini nasıl yazacağını şu cümlelerle anlatır:⁴⁵

...*Hizmet* 'in tarihini yazarken biraz kendimden fazlaca bahsedeceğim. Böyle olmakla beraber temin ederim ki, yazacaklarım ya ciddi ve *Hizmet*'e taalluk edecek yahut kâriyi bir lahza olsun güldürecektir...

Bir sonraki yazıda da bu konuya değinir:⁴⁶

...*Karilerimden bir şey rica edeceğim: Hüseyin Rifat, Hizmet'in tarihi derken, açıldıkça açılıyor ve kendisinden çok bahsediyor, pek teferruata giriyor, demesinler.*

⁴⁴ *Hizmet*, nr. 387-398, 7-22 Nisan 1926.

⁴⁵ *Hizmet*, nr. 387, 7 Nisan 1926.

⁴⁶ *Hizmet*, nr. 389, 9 Nisan 1926.

Giriştiğim teferruata Hizmet tarihine karışan simaları mümkün olduğu kadar tanıtmak isterim, demiştim. Esasen o simalar, hakikaten unutulacak simalar değil. ...

Bu yazı dizisi 10 bölümden oluşur:

İlk yazısında H. Rifat *Hizmet*'in edebiyat tarihimize yaptığı hizmetlerden, H. Ziya gibi yüksek sima ve kalem sahiplerinin ilk olarak burada yazmaya başladıklarından, gazeteyi ilk çıkaran şerif Efendi'den ve en son kendisi tarafından çıkarılırken kapanış hikâyesinden, on altı yıl aradan sonra Zeynel Besim tarafından tekrar *Yanık Yurt* adıyla çıkarılmasından bahseder.⁴⁷

İkinci yazısında Rifat *Hizmet*'le ilk tanışmasından, gazetenin yeni sahibi Cin Ahmet'ten bahseder. Abdulhalim Memduh'un *Malûmat* dergisini kendi imzasıyla eleştirdiği için ona "cahilsin, ehelsin" dediğini; "S.S "imzasıyla edebi incelemeler yazdığında ise onu "muktedir, mtetebb bir kalem" olarak nitelediğini bildirir. Rifat idadide iken, hocası H. Ziya'nın aruzu öğrenmesi için *Mecami'l Edeb*'in *Fenn-i Aruz* kısmını okuman gerekir, dediğini aktarır.⁴⁸

nc yazısında Keman Hüseyin Efendi'den, H. Ziya'nın İstanbul'a tayininden, idadideki Türkçe muallimi Tahir Kenan Bey'in *Hizmet*'in yazı işlerinden sorumlu iken ona gazetede çalışmak istediğini aktarmasından bahseder. Mustafa Bey adındaki hafiyenin jurnali sonucu İzmir'in önemli kültür ve sanat adamlarının sürgün edilmesinden bahsedilir, İzmir'deki ikamet memurlarının adeta bir fesat ocağı oluşturdukları nakledilir.⁴⁹

Dördüncü yazıda *Hizmet*'e yolladığı ilk yazısının yayınlanmamasından duyduğu üzüntüden bahseden H. Rifat; Nazaret Hilmi ve Ali Muzaffer Bey hakkında bilgi verir, idadide iken kendisine verilen disiplin suçundan dolayı okulu nasıl bıraktığından bahseder.⁵⁰

Beşinci yazıda aslen Ermeni olan Nazaret Hilmi'nin Türkçeyi Ermeni'ye benzemeyen kalın bir sada ve şive ile konuştuğundan, Ermenilikten vazgeçip Müslüman olduğundan bahseder.⁵¹ İdadı'den sınıf arkadaşı olan Selim Mizrahi ve

⁴⁷*Hizmet*, nr. 387, 7 Nisan 1926.

⁴⁸*Hizmet*, nr. 389, 9 Nisan 1926.

⁴⁹*Hizmet*, nr. 391, 12 Nisan 1926.

⁵⁰*Hizmet*, nr. 392, 13 Nisan 1926.

⁵¹Huyugzel ise bunun aksini iddia eder. *Ahenk*'te çıkan bir haberde onun Ermeniler ve Ermenilikle ilişkisini kesmemiş olduğunu belirtir:

Hizmet'te muhbirlik yapan K r Said Hoca hakkında bilgi veren Rifat ilk hik yesinin sansür edilmesi dolayısıyla o dönemdeki sansürden bahseder.⁵²

Altıncı yazıda haftalık, daha sonra günlük yayımlanan *Hizmet*'in değişen tirajından, Tevfik Nevzat'ın gazetede yayımlanan makalelerinin içeriğinden, Selim Mizrahi'nin *Hizmet*'ten ayrıldıktan sonra gazetenin idaresinin Kürd Said Sait Efendi'ye geçmesiyle ondan para alamadığı için gazeteden ayrılmasından bahsedilir.⁵³

Yedinci yazısında *Hizmet*'in kapanması ve tekrar açılmasından bahseden Rifat T. Nevzat'ın Cin Ahmet'i kendisine olan borcu dolayısıyla mahkemeye vermesinden, gazetenin yeni müdürü Kantarağasız de Selahaddin'in babası Mustafa Efendi'den, yazılarını yayımlamaya devam eden T. Nevzat'tan bahseder, Mahmut Esat Efendi hakkında bilgi verir.⁵⁴

Sekizinci yazısında; Necati Bey, T. Nevzatve Taşlızade Ethem ile birlikte yeniden çıkarılan gazetede bu dönemde Necip T rk  ve Mehmet Şeref'in "Türkçe Yazmak  ığırı"  er evesinde gazetede çok ciddi ve değerli incelemeler yazdıklarını nakledilir. Bu dönemde *Hizmet*'in karşısında ciddi bir rakip olarak *Ahenk*'in olduğunu bildiren Rifat gazetede yayımlanan bir yazıda Kâmil Paşa için sadece Sultan Abdülhamit için kullanılan "Velinimet-i Sani Efendimiz Hazretleri" ifadesi için gazetenin tatile uğradığından bahseder.⁵⁵

Dokuzuncu yazısında H. Rifat "S. Saip" imzasıyla *Hizmet*'te makaleleri yayımlanan Miralay Selahattin Bey'in Őeriatı eleştiren bir yazısından dolayı sorumlu olarak İzmir valisi Kamil Paşa'nın kendisini azarlandığını nakleder. Rifat; *Ahenk*'in düzenlediği "Köy Bakkalları" m sabakasından, *Hizmet*'ten ayrılıp İstanbul'a Darülfünun'un Eczacılık bölümünü kaydolduğundan bahseder. İzmir'e döndükten sonra gazetenin yazı işleri ve idaresinin başına geçmesi, gazetenin kapanıŐı hakkında bilgi verir.⁵⁶

"...Fazıl, k mil avukatlarımızdan Nazret Hilmi Ermeni Mahallesi RüŐtiye Caddesi'ndeki evinden çıkarken bir trafik kazası geçirmiŐtir..."⁵¹

Bakınız: Huyugüzel, "Nazaret-Nazret- Hilmi", a. g. e. s. 469-470.

⁵²*Hizmet*, nr. 393 14 Nisan 1926.

⁵³*Hizmet*, nr. 394, 17 Nisan 1926.

⁵⁴*Hizmet*, nr. 395, 19 Nisan 1926.

⁵⁵*Hizmet*, nr. 396, 20 Nisan 1926.

⁵⁶*Hizmet*, nr. 397, 21 Nisan 1926.

Bu yazı serisinin sonuncusunda gazetenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan bahseden H. Rifat Vali Mahmut Muhtar Paşa'nın kendisini dövdürmesinden sonra gazeteyi çıkaramadığından söz eder:⁵⁷

...Görülüyor ki Hizmet bugünkü muharrirleri de dahil olduğu halde birçok erbab-ı kalem yetiştirmiş daima ve daima hak ve halkın müdafai olarak 'Serbest Kürsü' vazifesi görmüş tedrici tekamül ile bugünkü cumhuriyet ü hürriyetinin tahammillerini sinesinde yetiştirmiştir. Hizmet'in yüksek hizmetlere devamı bizler için en büyük bir emeldir, tabiatıyla da buna muvaffak olacaktır...

Bu yazı dizisi aslında her ne kadar planlı olmasa da birçok konuda, bazen ayrıntılara girecek derecede yazılması açısından önemlidir. Öyleki belki de birçok yazarın anlatmayı bile gerek görmediği konulardan H. Rifat'ın bahsetmesi bu yazı dizisinin olumlu yorumlanabilecek bir özelliğidir. Yazı dizisinin ilkinde aslında H. Rifat genel tabloyu özetlese de sonrasında kaleme aldığı yazılarda bunun dışına çıkmış ve bu da yazının bütünlüğünü bozmuştur.

1.1.c- Ölülerle Mülakatlarım

İzmir fikir ve sanat adamlarıyla yapılan birçok mülakat ve yazarların yazdığı hatıra yazıları *Anadolu*'da yayınlanmıştır. Bunlardan en önemlileri İrfan Hazar'ın "İzmir'den Parçalar" başlığı altında gazetede İzmir'in tanınmış kişileriyle yaptığı röportajlar ve H. Rifat'ın "Ölülerle Mülakatlarım" yazı dizisidir.⁵⁸

Bu yazı dizisinde H. Rifat başta Şair Eşref olmak üzere, Abdulhalim Memduh, Tokadizade Şekip, Şeyh Nuri, Güzel Hasan, Ruhi Beybaba, Deli Mustafa, Ahenkçi Ali Nazmi, Hoca Şinasi, Vali Muavini Hasan Bey, Menemenli Münir Efendi, İngiltere Konsolosluğu Baş Kavası Mustafa Ağa, Sofuzade Raşit, ArtinHaronyan, Cin Ahmet, Süleyman Nazif, Udi Cevri gibi İzmir'in tanınmış fikir, sanat ve siyaset adamlarından bahseder. Rifat bu şahıslarla ilgili hatıralarını aktarırken çoğu zaman mizahi bir dil ve üsluba başvurur. Bu yazı dizisinde Şair Eşref ile ilgili olan hatıralar daha önce *Yanık Yurt*'ta yayımlanan "Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi" başlıklı yazı serisinde de anlatılmıştır.

⁵⁷ Hizmet, nr. 398, 22 Nisan 1926.

⁵⁸Bu yazı dizisi hakkında fikir beyan ederken şu eserden faydalandık: Güniz Silistre, *Ölülerle Mülakatlarım İzmir'den Röportajlar Yeni Portreler*, İzmir: 1988, s. 1-25.

Huyugüzel H. Rifat'ın *Anadolu*'da yayımlanan bu yazı dizisi hakkında şunları bildirir:⁵⁹

...1934'te Anadolu gazetesinde yayımlanan 'Eski Devrin Meşhur Simaları: Ölülerle Mülakatlarım' başlıklı hatıraları ise Sultan 2. Abdülhamid ve 2. Meşrutiyet Dönemleri İzmir'deki fikir ve edebiyat hayatının önemli isimlerine dair değerli bilgiler veren dikkate değer bir yazı serisidir. Abdülhamit Dönemi İzmir'inde şair ve yazarlar üzerinde baskılar, soruşturma ve sürgünler, Meşrutiyet Devri'nde esen şiir modaları, ünlü gazeteciler ve tanınmış halk tipleri gibi konularda bu yazı serisi ihmali mümkün olmayan bir kaynak niteliğindedir...

Şimdi de H. Rifat'ın bu yazı dizisinde nelerden bahsettiğini genel hatlarıyla aktaralım:

“Azizim Haydar Rüştü”⁶⁰ başlıklı yazısında H. Rifat daha önce de belirttiğimiz gibi *Anadolu*'nun başmuharriri H. Rüştü Öktem'in meşhur simalarla ilgili hatıralarını yazması için kendisini teşvik etmesinden bahseder.

Elli beş yaşında olan H. Rifat, dostlarının bir bir bu dünyadan ayrılmış olmasına içerleyerek şunları söyler:

...Onlar ne şen ne şatır yaşadılar, bizleri bırakıp gittiler. Bunları yazmak onlarla beraber yaşamak olacak. Bu çok değerli ve çok acı verici değil mi?..

H. Rifat, Hayyam ve başka bir İranlı şairinin ölüm gerçeğini dile getiren iki kıtayla devam eder.

Kendisini çocukken tifodan kurtaran Doktor Mustafa Bey ile yıllar sonra karşılaşan Rifat onun gözlerini kaybettiğini fark ettiğini aktarır. Dostları ölen ve yalnız kalan doktorun ağlamasına kendisinin de mukabele ettiğini, yalnızlık ve kimsesizlik hissi altında ezildiğini belirtir.

Yazısının sonunda Rifat hatıralarını yazmaya yardımcı olması için hayatta kalan dostlarından *Anadolu*'ya mektup göndermelerini ister.

“Şair Eşref Nasıl Bir Adamdı?”⁶¹ başlıklı yazıda Eşref'in adını ilk defa İzmir İdadisi'nde altıncı sınıftayken duyduğunu söyleyen Rifat *Hizmet*'e ilk gidişinden ve orada Cin Ahmet'in kendisini Eşref'le tanıştırmışından bahseder. İki yıl boyunca

⁵⁹ Huyugüzel, a. g.e. s. 33.

⁶⁰ *Anadolu*, nr. 5813, 14 Ocak 1934.

⁶¹ *Anadolu*, nr. 5814, 15 Ocak 1934.

Hizmet'te çalışırken yaşadıklarına kısaca değinen H. Rifat "Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi" adlı yazı serisinde Eşrefle ilgili anlattığı bir olayı tekrar nakleder.

"Deli Mustafa, Ahenkçi Ali Nazmi, Hoca Şinasi, Şair Eşref"⁶² başlığını taşıyan yazıda H. Rifat önce Deli Mustafa'nın kim olduğunu anlatır. Sonra Ali Nazmi'den ve *Ahenk* gazetesinin başmuharriri olan Hoca Şinasi'den bahseder. *Ahenk* yönetiminin herkesle hoş geçinmek taraftarı olduğu için hiçbir zaman muhalif bir yayın politikası izlemediğini biraz sertçe yazılan bir fıkrayı bile neşretmediğini belirtir. Yazının sonunda da Hoca Şinasi ve Şair Eşref'in Deli Mustafa ile yaşadıkları komik iki ayrı olayı anlatır.

"Eşref, Abdulhalim Memduh, Tokadizade, Şeyh Nuri, Güzel Hasan, Ruhi Beybaba, Vali Muavini Hasan Bey, Menemenli Münir Efendi, İngiltere Konsolosluğu Baş Kavas Mustafa Ağa"⁶³ başlıklı yazıda daha önce de anlattığı bir sürgün olayını duyurur.

Rifat yukarıda isimleri geçen kişilerin bir jurnal sonucu sürgün edilmesi hadisesinden kısaca bahsedip sözü hafiyelere getirir. Bu dönemde Şakir Paşa'nın İzmir'de kurduğu hafiye ocağından bahseder. Buna karşılık İzmir'e ikamete memur olarak hafiyeleri korumak için gönderilen Vali Kâmil Paşa ve Vali Muavini Hasan Bey'in aslında hafiye düşmanı olduklarını ifade eder.

II. Abdülhamit aleyhtarı olan İngiltere Konsolosluğu Baş Kavas Mustafa Ağa'nın, Jön Türklerin çıkardığı *Mizan*, *Meşveret*, *Terakki* gibi yasaklı gazeteleri kendisine dağıtması için verdiğini belirtir.

"Sofuzade Raşit"⁶⁴ başlıklı yazıda sofuzâde olduğu halde aslında sofu olmayan, içkiye düşkün Raşit'ten bahseder. İçkiyi bırakması için annesinin hocaya gitmesi, Raşit'in hoca ile anlaşıp annesinin verdiği iki altını paylaşmalarını ele alan mizahi bir fıkraya yer verir.

⁶² *Anadolu*, nr. 5820, 24 Ocak 1934.

⁶³ *Anadolu*, nr. 5824, 29 Ocak 1934.

⁶⁴ *Anadolu*, nr. 5831, 6 Şubat 1934.

“Külâh-ı Mevlevî”⁶⁵ başlıklı yazıda içkili bir gecede yaşananlar anlatılır. Hama Mutasarrıfı Celal Paşa, o sırada İzmir’de izinli bulunan Şair Eşref, T. Şekip, Abdulhâlim Memduh, Mevlevî Şeyhi Nuri, Mekteb-i Sanayi Nazırı Ahmet Esat Bey gibi kişileri H. Rifat’ın evinde gece rakı içmek için toplanırlar. Ş. Eşref o dönem moda olan “külâh-ı mevlevî” redifli gazellerden birini *Ahenk*’te neşreden Celal Paşa’dan üçüncü defa dinlemek ister. Ahmet Esat, Abdülhamit’in veliahtı olan Reşat Efendi’nin de Mevlevî olduğu için Eşref’in ona olan mensubiyeti ve Abdülhamit’e olan düşmanlığı yüzünden ısrar ettiğini söyler. Bundan sonra ortalığın bir anda karıştığını belirten H. Rifat, Ahmet Esat’ı, T. Şekip ve Şeyh Nuri’nin elinden zor kurtardıklarını belirtir.

H. Rifat sonda kendisinin yazdığı ve Eşref’in de takdirini kazanan bir “külâh-ı mevlevî” redifli gazelini okuyucuların dikkatine sunar.

“Ruhi Beybaba, Şair Eşref, Artin Haronyan, Cin Ahmet, Deli Mustafa”⁶⁶ başlıklı yazıda avukat olan Ruhi Beybaba ve Artin Haronyanın bir davada karşı karşıya gelmeleri anlatılır. Müvekkillerini savunmak için birbirilerine verdikleri komik ve müstehcen cevaplardan bahsedilir. Daha sonra da Cin Ahmet’in Ruhi Beybaba ile yaşadığı ve Ş. Eşref’in Artin Haronyan, Deli Mustafa ile yaşadığı kısa, komik fıkralar anlatılır.

“Süleyman Nazif” başlıklı yazıda *Millî Birlik*’in fıkra muhabirinin kendisine hitaben⁶⁷:

...Conan Doyle de ölümlerle konuşabileceğini senelerce iddia etti. Bu iddiasının arkasından yorulmadan koştu ve yazılar hazırladı. Nihayet ölümlerin arasına karışan Conan Doyle, yaşarken görüşemediği ölümlerle tırhalli fırhalli olduktan sonra mı görüştü? Şimdi Hüseyin Rifat da ölümlerle mülakata kalkıştı...

dediğini belirtir. H. Rifat, Ankara’da iken şom ağızlı fıkracının sözüne kurban gideceğini, barsak düğümlemesi geçirdiğini anlatır. Yazının devamında Süleyman Nazif ile birlikte A. Hamit’in evine haftada birkaç kez gidip ondan fıkralar dinlediklerini anlatan H. Rifat bu misafirliklerinin birinde yaşadığı bir olayı anlatır.

⁶⁵ *Anadolu*, nr. 5838, 14 Şubat 1934.

⁶⁶ *Anadolu*, nr. 5842, 19 Şubat 1934.

⁶⁷ *Anadolu*, nr. 5849, 27 Şubat 1934.

“O devrin valisi Refikam ile Gezmemi Menetmişti”⁶⁸ başlıklı yazıda H. Rifat Cumhuriyet ilan edilene kadar nelere katlanmak zorunda kaldıklarını, bir hiç yüzünden sürgünlere gönderildiklerini, büyük memurlardan birinin hoşuna gitmedikleri için büyük haksızlıklara maruz kaldıklarını anlatır. Bu gibi durumları gençlerin özellikle bilmesini istediğini nakleder. Rifat, bir gün eczanesinde birkaç kişi ile otururlarken içeriye giren polisin kendisini karakola götürmek için geldiğini anlatır. Rifat, Avrupa’dan gelen yasaklı Jön Türk gazetelerini dağıtanları tutuklandığı için sıranın kendisine geldiğini düşündüğünü nakleder. Karakola götürülünce durumun böyle olmadığı anlaşılır. Polis müdürü kendisine refikası olacak hanımla birlikte çarşı pazar dolaştığı için valinin bu durumu kendisine menettiğini, bunun tekrarlanması durumunda tutuklanacağını söyler. Bunun üzerine H. Rifat polis müdürüne tekrar çıkıp refikasıyla gezmek için kaç gün tutuklanacağını sorar.

“Askeri Kıraathanenin Sahibi İsmail Efendi ve Deli Mustafa”⁶⁹ başlıklı yazıda Rifat İzmir’deki askeri kıraathanenin sahibi İsmail Efendi’den bahseder. İsmail Efendi’nin kendi halinde, kimsenin kalbini kırmayan, kıraathanesinde İzmirlileri hoş vakit geçirmelerini sağlayan biri olduğunu belirtir. Onun Deli Mustafa’yı himaye etmesini, bayram zamanlarında ona bayramlık almasını da takdir eder. İsmail Efendi’nin bir zaman sonra dervişler ve Bektaşî şeyhlerine uyup zamanının çoğunu esrar çekerek geçirmeye başladığını belirtir. Yine böyle bir gün kıraathaneye gelip herkese küfredip, kovmaya başlamasıyla Deli Mustafa’nın ona⁷⁰:

...Hey bana bak efendi, bu kahve iki deli kaldırmaz ve beslemez. Ya sen dışarı çık ya ben...

dediğini aktarır.

Bu yazı dizinin sonuncusu olan “Merhum Udi Cevri”⁷¹ başlıklı yazıda Rifat, Ruhi Beybaba’nın manevi evlatlarından Cevri’den bahseder. “Deryadil biri” olarak nitelendirdiği Cevri’nin meclislerde sabahlara kadar ut çaldığını, Bektaşî ruhlu olduğu halde ağır ruhlu olduğunu söyler. Onun İzmir’de Türk musikisinin yayılmasına pek çok hizmet ettiğini, az bir ücret karşılığında herkese musiki dersi vererek geçindiğini anlatır.

⁶⁸ *Anadolu*, nr. 5853, 4 Mart 1934.

⁶⁹ *Anadolu*, nr. 5869, 23 Mart 1934.

⁷⁰ a. g. y.

⁷¹ *Anadolu*, nr. 5880, 9 Nisan 1934.

Cevri gibi insanlar hakkında çoğu zaman yanlış hükümler verildiğini şu cümlelerle aktarır⁷²:

...Kenarda bucakta kalmış, hatta tahsili bile olmayan ne yüksek ruhlu kimseler vardır. Birinin yüzüne bakar kendisiyle yakından temas etmeden indi hissimize kapılarak pek çok yersiz ve haksız hükümler veririz. Zaman ve tecrübe sonradan bize ne kadar yanlış olduğumuzu çarpar...

H. Rifat, Cevri'nin, Avedikyan isimli birinin gaz deposunda memur olduğundan bahseder. Cevri'nin sürekli balık avladığı için işyeri sahibi ile olan tartışmalarına dayanan mizahi bir fıkra ile bu yazı dizisini sonlandırır.

On bir kısımdan oluşan bu yazı dizisinin beşinde H. Rifat Şair Eşref'ten bahseder. Eşref ile ilgili anlatılan olaylardan birkaçı daha önce *Hizmet*'te yayımlanan yazı dizisinde de vardır. Bu yönüyle bu yazı dizisinde H. Rifat tekrarlara düşmüştür. Buna rağmen Huyugüzel'in bu yazı dizisi için “değerli bilgiler veren dikkate değer bir yazı serisi” ve “ihmalî mümkün olmayan bir kaynak” ifadeleri kullanır. Bu yazı serisini diğerlerinden önemli kılan nedir, sorusunun cevabı olarak şunları söyleyebiliriz. Bunlardan ilki her ne kadar Şair Eşref ile ilgili daha önce anlatılan birkaç olay burada tekrarlınsa da Eşref hakkında bilinmeyen ya da az bilinen olaylardan bahsedilmiştir. Örneğin H. Rifat kendi evlerinde yaptıkları içkili bir toplantıdan bahsederken o dönemde “külâh-ı Mevlevî” gazellerinin çok okunmasından ve yazılmasından bahseder. Bu ve bunun gibi örnekler o dönemdeki edebiyat ortamı hakkında bizlere bilgi verir. “Unutulmaz Hatıralar” yazısında bahsettiğimiz gibi burada da Rifat'ın İzmirli birçok fikir ve sanat adamından bahsettiğini görürüz. Bu olaylar anlatılırken II. Abdülhamit döneminin baskısının yansımaları olarak yazarların sürgüne gönderilmesi, basın üzerindeki sansürden dolayı yurt dışından getirilen yasaklı gazetelerden bahsedilir. Rifat kendisinin de bu yasaklı gazeteleri dağıttığını ve okuduğunu ifade ederken ve eşi olacak hanımefendi ile gezmelerini yasaklamalarına rağmen bunu sürdüreceğinden bahsetmesi onun muhalif kişiliğini gösterir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik de H. Rifat'ın daha önce de belirttiği gibi hatıralarını yazarken kendisinden çok bahsetmesidir. Bu duruma örnek olarak yukarıda kendisiyle ilgili anlattığı iki olayda ve yazının başında arkadaşlarının çoğu öldüğü için yaşlılıktan ve yalnızlıktan şikâyet etmesi gösterilebilir. H. Rifat hakkında yapılan çalışmaların az olması dolayısıyla hatıralarında kendisinden bahsetmesi onun hakkında bilinmeyenleri öğrenmemiz

⁷² a. g. y.

açısından önemlidir. Yalnız kendisiyle ilgili anlattıklarının doğruluğunu kanıtlayacak durumda değiliz. Bu yazı dizisinde ve diğer düz yazılarında da H. Rifat'ın olayları anlatırken mizahi fıkralara başvurması bizce bu yazı dizisindeki monotonluğun kırılmasında etkilidir.

1.1.d- “Eşref ve Hayatı”

H. Rifat *Vakit*'te “Eşref ve Hayatı” başlığını taşıyan uzun yazı dizisinde Şair Eşref hakkında ayrıntılı bilgiler verir.⁷³ Bu yazı dizisinden önce “Hiciv Nedir?” başlığı altında hiciv ve Eşref'in hiciv anlayışı hakkındaki düşüncelerini açıklar.

Huyugüzel, H. Rifat'ın *Vakit*'teki “Eşref ve Hayatı” başlıklı yazı dizisinin yanı sıra 1926'da *Hizmet*'te tefrika ettiği “Benim Gözümle Hizmet'in Tarihi” başlıklı hatıralarının uzun süre çalışmış olduğu bu gazetenin yayın hikâyesini ve kapanışını vermesi, İzmir basın tarihinin bir yönünün ortaya koyması bakımından önemli olduğunu bildirir.⁷⁴

“Eşref Benzerleri Arasında”⁷⁵ başlıklı yazıda Rifat, Nefi ve Şair Eşref'i karşılaştırır. Nefi'nin hicivlerinde kasidelerindeki fesahatın, belâgatın olmadığını; buna karşılık Şair Eşref'in hırsızlara, istibdada, her maskaralığa karşı hatıra hayale gelmeyecek buluşlarla onları yerden yere çaldığını bildirir. Bu yüzden Şair Eşref'in Nefi ile değil N. Kemal ile karşılaştırılabileceğini belirtir.

“Eşrefle İlk Tanışma”⁷⁶ başlıklı yazıda H. Rifat Eşref'le nasıl tanıştığından, yeni çalışmaya başladığı *Hizmet*'in yazarlarından bahseder.

“Eşref'in Çocukluğu ve Gençliği”⁷⁷ başlıklı yazıda Şair Eşref'in doğumu, çocukluğu, ailesi, aldığı eğitim, memurluğa başlaması anlatılır.

“Eşref Babasının Oğlu, Terceme-i Hâl”⁷⁸ başlıklı yazıda Rifat devlet sicili, vakıfnâmeler olmasa tercüme-i hâl yazmanın zorluğundan bahseder. H. Rifat, Şair

⁷³ *Vakit*, nr. 9615-nr. 9776, 27 Ekim 1944-10 Nisan 1945.

⁷⁴ Huyugüzel, “İzmir Üzerine Hatıralar”, a.g.e. s.33.

⁷⁵ *Vakit*, nr. 9615, 27 Ekim 1944.

⁷⁶ *Vakit*, nr. 9617, 29 Ekim 1944.

⁷⁷ *Vakit*, nr. 9621, 2 Kasım 1944.

⁷⁸ *Vakit*, nr. 9624, 5 Kasım 1944.

Eşref'in medreselerde okutulan *Nuhbe-i Vehbi* hakkında söylediği şu kıtaya dayandırarak Ahmet Reşit'i Eşref'in babasının babası olarak gösterir⁷⁹:

...Lüzumu bence yokken *Nuhbe-i Vehbi*'yi şerh etmiş
Mübarek cedd-i pâkim zannedirdim bî-kerem çıkmış
Görüp âsâr-ı asrı şimdi ettim hakkını teslim
Yayaköy'den süvâr-ı ma'rifet Eşref dedem çıkmış...

Şerife Çağın ise Ahmet Reşit Efendi'nin anne tarafından dedesi olduğunu belirtir. Çağın, H. Rifat'ın bir yerde Eşref'in babası Hafız Mustafa ile ilgili bazı anekdotları Ahmet Reşit'e izafe ederek onu zarif, nüktedan, fıkra ve hikâye nakliyle meşhur olarak gösterirken başka bir yerde dedesinin Eşref üzerinde etkili olmadığını, medrese mahsulü bir dindar, bir softa olduğu sözlerini aktarır. Genellikle çelişkili ve ihtiyatsız ifadeler kullandığı için H. Rifat'ın verdiği bilgilere güvenilemeyeceğini ifade eder.⁸⁰

“Eşref Memurluklarda”⁸¹ başlıklı yazıda Eşref'in tahsili noksan olduğu halde sonradan kendisini geliştirdiği, zeki olduğu için her şeyi en ince ayrıntısına kadar görüp anladığından bahsedilir. Eşref'in cesur yazıları yüzünden şarka sürgün edilmesine rağmen geri adım atmadığından bahsedilir. Bu yazının devamında⁸² Eşref'in, Vali Kamil Paşa sayesinde sürgün edilmekten kurtulduğu, bir jurnal sonucu bir buçuk yıl İstanbul'da tutuklu kaldığı, önce Avrupa'ya sonra Mısır'a kaçtığı anlatılır.

“Eşref Sürgün Yolunda”⁸³ başlıklı yazıda Nafia İdaresi başkâtibi Mustafa Bey'in jurnali sonucu Tevfik Nevzat, Şeyh Nuri, Tokadizade Şekip Bitlis'e; Şair Eşref ve Taşlızade Doktor Ethem'in biraderi Avukat Hasan Bey'in de Kastamonu'ya sürgün edilmelerinden bahsedilir. Şerife Çağın Şair Eşref'in sanık olarak değil şahit olarak gösterildiği için sorgulama sonunda serbest bırakıldığını bildirir.⁸⁴

“Eşref'te Hürriyet Aşkı”⁸⁵ başlıklı yazıda H. Rifat Eşref'in yasaklara karşı çıkmasını, isyan ruhlu olmasını doğduğu Gelenbe nahiyesinin yeşil ve zümrüt

⁷⁹ Şerife Çağın, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, İstanbul: 2007, s. 32.

⁸⁰ Şerife Çağın, a.g. e., ss. 34-36.

⁸¹ *Vakit*, nr. 9626, 7 Kasım 1944.

⁸² *Vakit*, nr. 9631, 12 Kasım 1944.

⁸³ *Vakit*, nr. 9634, 15 Kasım 1944.

⁸⁴ Şerife Çağın, “Sultan II. Abdulhamit Döneminde Yurt İçindeki Hayatı”, a. g. e. s. 56.

⁸⁵ *Vakit*, nr. 9644, 26 Kasım 1944.

ovalarıyla ilişkilendirir. Eşref'in kadınlar için de hürriyeti istediğini belirten Rifat onun şiirlerinden örnekler verir.

“Eşref Nasıl Yazardı”⁸⁶ başlıklı yazıda H. Rifat, Şair Eşref'in kâğıt ya da kurşun kalem kullanmamasından bahseder. H. Rifat onun, kıtaları zihninde hazırladıktan sonra okuduğunu, bunları yazıya geçirmediğini ifade eder. Bu yazının devamında da H. Rifat Eşref'in tarih düşürmedeki ustalığını gösteren birkaç şiirinden örnekler verir. Rifat, onun cimri olduğu için elinde hiçbir zaman kese görmediğini belirtir.

“Eşref'te Görüş, Mazmun ve İfade”⁸⁷ başlıklı yazıda Rifat; bir hiciv şairinde ilimden evvel ince bir görüş, zarif mazmunlar bulma kabiliyeti olmalıdır, der. Şair Eşref'in şiirlerinde ilimden evvel ince bir görüş, zarif mazmunlar bulma kabiliyeti olduğunu söyleyen H. Rifat onun bazı şiirlerinin müphem ve kapalı olmasının dönemin Arapça, Farsça ağırlıklı kapalı dilinden kaynaklandığını ifade eder.

“Külâh-ı Mevlâna”⁸⁸ başlıklı yazıda Şair Eşref ile Ahmet Esat arasında yaşanan olay tekrar ifade eder.⁸⁹

“Eşref'te Hayal Sükûtu”⁹⁰ başlıklı yazıda 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle yurt dışına kaçan ya da sürgün edilenlerin dönüşü anlatılır. Rifat 1908'de yapılan seçimlerden bahseder, İzmir valisi Mahmut Muhtar Paşa'nın uygulamalarını eleştirdiği için darp edildiğini tekrar aktarır. Abdülhamit döneminin istibdadından sonra hayal edilen özgürlüğün Eşref'te bir hayal kırıklığı yarattığını ve bu durumun şiirlerine yansıdığını dile getirir.

“Eşref'in Eserlerine Toplu Bir Bakış”⁹¹ başlıklı yazıda H. Rifat Halley kuyruklu yıldızının 18 Mayıs 1910'da dünyaya çarpacağı söylentisi üzerine Eşref'in yazdığı şiirlerden bahseder.

⁸⁶ *Vakit*, nr. 9651, 3 Aralık 1944.

⁸⁷ *Vakit*, nr. 9655, 10 Aralık 1944.

⁸⁸ *Vakit*, nr. 9658, 13 Aralık 1944.

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: *Anadolu*, nr. 5838, 14 Şubat 1934.

⁹⁰ *Vakit*, nr. 9662, 17 Aralık 1944.

⁹¹ *Vakit*, nr. 9672, 27 Aralık 1944.

“Eşref’in Uzun Manzumeleri”⁹² başlıklı yazıda Şair Eşref’in “Der Hakkı-ı Arif Paşa”, “Seyfullah-il-Meslul Alâ Eda-i Resûl”, “İtiraf-ı Cürüm”, “Şitaiye”, “Meclis-i Mebusan”, “Köy Bakkaları”, “Köy Düğünü”, “Defter-i Âmâl” gibi manzumelerinden, kasidelerinden bahsedilir.

“Seyfullâh-il Meslûl”⁹³ başlıklı yazıda Eşref’in Abdülhamit idaresinde uzun seneler nazırlık edenleri hicvettiği “Seyfullah-il-Meslul Alâ Eda-i Resûl” adlı ikinci uzun kasidesi hakkında bilgi verilir.

“Hürriyet Kasidesi”⁹⁴ başlıklı yazıda ve devamında⁹⁵ Şair Eşref’in “Tercüman-ı Millet yahut Kaside-i Hürriyet” adlı 211 beyitlik kasidesinden bu yazının sonunda ve “Meclis-i Mebusan”⁹⁶ başlıklı yazıda Ş. Eşref’in üçüncü uzun manzumesi Meclis-i Mebusan’dan bahsedilir.

“Eşref’in Kasideleri”⁹⁷ başlıklı yazıda hicivlerinde pek kuvvetli ve orijinal fikirlere sahip olan Şair Eşref’in çok az sayıda yazdığı methiyelerinde de aynı kudrete sahip olduğu belirtilir.

“Eşref’in Hususi Hayatı”⁹⁸ başlıklı yazının ilk bölümünde Şair Eşref’in şiirlerindeki haşin, hiddetli, küfürbaz hallerinin aksine, gerçekte her zaman yüzünde tatlı tatlı gülen bir hâlinin olduğunu belirtir. Bu yazı dizisinin sonuncusu olan yazının ikinci bölümünde⁹⁹ ise Eşref’in nasıl rakı içtiği, tarağı, sigara aldırması için bir defa bile para kesesini çıkarmaması anlatılır.

Bu yazı dizisinin sonunda H. Rifat’ın, Eşref için yazdığı 30 kıtalık mersiye bulunmaktadır.

Bu yazı dizisinde Rifat’ın Şair Eşref hakkında daha önce yazdıklarından farkı içeriğinin çok geniş olması ve onunla ilgili birçok konuda ayrıntılı bilgiler vermesidir. H. Rifat sadece “Külâh-ı Mevlevî” gazeli ile ilgili daha önce anlattığı bir

⁹²*Vakit*, nr. 9678, 2 Ocak 1945.

⁹³*Vakit*, nr.9684, 8 Ocak 1945.

⁹⁴*Vakit*, nr.9689, 13 Ocak 1945.

⁹⁵*Vakit*, nr.9690, 14 Ocak 1945.

⁹⁶*Vakit*,nr.9700, 24 Ocak 1945.

⁹⁷*Vakit*, nr.9733, 26 Şubat 1945.

⁹⁸*Vakit*,nr.9775, 10 Nisan 1945.

⁹⁹*Vakit*, nr.9776, 11 Nisan 1945.

olayı burada tekrarlamış, bunun dışındaki tüm bölümlerde yeni konuları ele almıştır. H. Rifat bu incelemede Şair Eşref'in doğduğu yerden, çocukluğundan, aldığı eğitimden, memurluklarından, cesaretinden, hürriyet aşkından, sürgünlerinden, nasıl yazdığından, özel hayatından, eserlerinden bahsettiği için önemli bir inceleme olarak görülebilir. Bu yazı dizisinde H. Rifat Ş. Eşref'in hiciv yazarlığından bahsederken onun çağdaşlarından ve öncekilerden farklılıklarına değinir, hicvi nasıl kullandığından bahseder. Bunları açıklarken hiciv hakkındaki düşüncelerini de ifade ettiği için bizce bu yazı dizisi önem taşır. Eşref hakkında yapılan tezlerde, onun hakkında hazırlanan kitaplarda bu yazı dizisi önemli bir kaynak olarak kullanılması Rifat'ın bu incelemesinin benimsendiğini göstermektedir.

2- ŞİİRLERİ

Hüseyin Rifat daha çok gazeteciliği ve hatıra yazıları, Hayyam ve Mevlana'dan yaptığı rubai tercümelemleri ile tanınmakla birlikte değişik konularda yazdığı birçok şiire de sahiptir.

Çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan şiirlerinin önemli bir kısmını *Kırık Kavaldan Sesler* (1935) ve *Diriltular-Zırltular* (1939) kitaplarında toplayan H. Rifat daha çok mizahi şiirler ve kişilere yönelik hicivler yazmıştır. Bunun dışında kalanlar aşk şiirleri, kahramanlık şiirleri ve methiyelerdir. H. Rifat'ın şiirlerinin çoğunluğunun kıtalardan oluşması rubailerde olduğu gibi birçok düşünceyi bir dörütlüğe sıkıştırma düşüncesiyle ve halk şairlerini örnek almasıyla ilgili olabilir. Buna rağmen bu dörütlüklerde birçok ögeyi barındıran bir yoğunluktan ziyade çoğu zaman tekrarlar, basit benzetmeler görülür.

Bizler bu şiirleri “Hiciv ve Mizah Şiirleri”, “Aşk, Bedbinlik ve Ayrılık Şiirleri”, “Vatan Sevgisi, Türk Kadını ve Atatürk ile İlgili Şiirler”, “Methiyeler” başlıkları altında incelemeyi uygun gördük.

Hüseyin Rifat'ın şiirlerinin büyük bir kısmı hiciv ve mizah şiirlerinden oluşur. Bu şiirlerin büyük bir kısmı *Diriltular-Zırltular*'da, diğerleri de değişik gazete ve dergilerde yayımlanmıştır.

H. Rifat'ın şiirlerini mizah ve hiciv olarak birbirinden keskin hatlarla ayırt etmek mümkün değildir. Çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan bu iki kavram hakkında hiciv için yergi, mizah için gülmece adlandırması yapan Ömer Özcan şunları belirtmektedir¹⁰⁰:

...Yerginin ve gülmeceinin içinde 'gülme' vardır, 'nükte' vardır, 'iğneleme' vardır, 'komiklik' vardır, 'şaka' vardır, 'alay' vardır, 'hoşgörü' vardır, 'bilgelik' vardır ve de 'eleştiri' vardır o da 'yergi'dir... Sözcükler yerine göre 'sert' olur, 'yumuşak' olur; sert olursa hiciv, yumuşak olursa mizah adını alır. Hangi adı alırsa alsın ikisinde de 'eleştiri' ve 'yergi' başköşededir. Toplumsallık öndedir. Yergi ve gülmece ikiz kardeşler gibidir. Birbirlerinden kolay kolay ayrılamaz. Biri ağlarsa o da ağlar; biri gülerse o da güler. Ayrımları ağlayışta ya da gülüşteki tondadır...

H. Rifat'ın hiciv ve mizah şiirlerinde yukarıda bahsedilen ve Ömer Özcan'ın bir yergi ve gülmece şiirinde olması gerektiğini belirttiği unsurların hemen hemen

¹⁰⁰ Ömer Özcan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatı'nda Hiciv ve Mizah*, İstanbul: 2002, s.18.

hepsi vardır. Bu şiirlerdeki yergi ve mizah unsurlarından dolayı bu kavramlar ikiz kardeş gibi birbirinden ayırt edilemeyeceği için bunları tek başlık altında incelemeyi uygun gördük. Sadece kişilere yönelik şiirleri ve değişik konularda yazılan şiirleri iki ayrı başlık altında topladık.

2.1- Mizah ve Hiciv Şiirleri¹⁰¹

H. Rifat'ın bazı mizah ve hiciv şiirleri onun "Hiciv Nedir?" başlıklı yazısında belirttiği gibi halk şairlerinin şiirleri gibi sade bir dille ve hece vezniyle yazılmış dörtlüklerden oluşurken önemli bir kısmı da kıtalardan oluşur. Hüseyin Rifat'ın halk şiirinin özelliklerini benimsemesinde onun, asıl hiciv şairlerinin halk şairleri olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Yine, şiirlerinde çok müstehcen ve küfürlü ifadelerin olmaması, hicvin Divan şairlerinin yaptığı gibi bir arkadaşı ya da herhangi bir kimseyi kötülemek gayesiyle olmayacağı görüşüyle ilgilidir

H. Rifat'ın bu şiirlerinde eleştirdiği kişiler şunlardır: V. Mehmet Reşat, Ahmet Tevfik Paşa, Damat Ferid Paşa, Hafız İsmail Hakkı, Doktor Mustafa Enver, Ali Kemal, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay, Fahrettin Kerim Gökay, Lütfi Kırdar, Fuat Ağralı, Şükrü Saracoğlu.

2.1.a- Kişiler Hakkında Yazılan Mizah ve Hiciv Şiirleri

V. Mehmet Reşat(1844-1918)

27 Mayıs 1909'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğiyle tahta çıkan Sultan Reşat3 Temmuz 1918'e kadar yaptığı padişahlığı sırasında, Balkan ve Trablusgarp savaşlarında Osmanlı büyük topraklar kaybetmiştir. V. Mehmet Reşat'ın on defa hükümet değişikliği oldu ve padişah bu buhranları önleyecek ve yön verecek siyasi bilgi ve tecrübeye sahip değildi. Bu dönemde padişahın sadrazamı atama yetkisi olduğu halde icradan sorumlu olmaması dolayısıyla padişahın siyasi rolü zayıflamıştır. Bu dönemde II. Meşrutiyet'in ilk gerçek çok partili dönemi sona ermiş,İttihat ve Terakki'nin baskısı altında yapılan ve "sopalı seçim" adı verilen seçimlerden sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası tasfiye edilmiş, muhaliflerden 350 kişi tutuklanıp Sinop'a sürülmüş ve Talat, Enver ve Cemal Paşaların bulunduğu kabinede

¹⁰¹ H. Rifat'ın mizah ve hiciv şiirlerini değerlendirirken Ş. Çağın'ın *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref* eserinden faydalandık.

Osmanlı I. Dünya Savaşı'na girmiştir. V. Mehmet Reşat meşrutiyet padişahlığını hiçbir şeye karışmamak şeklinde anladığından devlet işlerine hemen hiç karışmamış, anayasanın padişaha tanıdığı yetkileri dahi kullanmak istememiştir. H. Rifat V. Mehmet Reşat'ın meşgul olacağı bir şey olmadığı için onun padişahlığının çok rahat olduğunu söyler:¹⁰²

*...Ey merhametli rabbim ister isen eğer sen
Görsün bu abd-i âciz bir saniye ferâğı,
Yâ eyle kahr ü ifnâ mahvolsun akl ü fikrim
Yahut ki bende olsun Sultan Reşad dimağı...*¹⁰³

Rifat bu kıtada Allah'tan bir saniye kendisinin ferağı için; yani hiçbir şeyle meşgul olmayıp dinlenmesi için, aklını ve fikrini mahvetmesini ya da Sultan Reşat'ın dimağı gibi bir dimağın kendisine verilmesini ister. Rifat aklın ve fikrin yok olmak ile Sultan Reşat'ın dimağına sahip olmanın aynı olduğunu söyleyerek eleştirir. Bu durum komikliği arttırır. H. Rifat'ın şiirlerinde çoğunlukla başvurduğu bu gülme tekniğine karşıtlık denir¹⁰⁴:

...Karşıtlıkta iki farklı unsur (kelime, düşünce, nesne, durum, ton v.b. olabilir) birbiriyle tezat teşkil edecek şekilde bir araya getirilir. Bir unsurun, kendisiyle tezat teşkil eden bir ortama kaydırılması sonucunda bir şaşkınlık ve şok etkisi yaşanır. Bu bir anlamda umduğumuzla bulduğumuz arasındaki orantısızlıktan doğan ve gülmeye yol açan şaşkınlıktır...

Ahmet Tevfik Paşa(1845-1936)

II. Abdülhamit döneminin Hariciye Nazırı olarak 14 yıl görev yaptıktan sonra II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat, VI. Mehmet Vahdettin'in saltanatında ve İstanbul'un işgal altında bulunduğu dönemde kısa aralıklarla dört dönemde sadrazamlık yapmıştır. Ahmet Tevfik Paşa 1872 ile 1895 arasında Roma, Viyana, Berlin, Atina ve Petersburg elçiliklerinde ikinci kâtiplik ve maslahatgüzarlık yapmıştır. Son Osmanlı sadrazamıdır. Tevfik Paşa'nın 11 Kasım 918'de sadrazam oluşunun ikinci gününde İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal edince padişah çeşitli sebepler ve müttefiklerin ısrarı karşısında meclisi feshetti. Anadolu'daki Milli Mücadele'nin başarılı olmasıyla 1921'de Londra'da toplanan konferansa Ankara ve

¹⁰² Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 28. Cilt, Ankara: 2003, ss. 418-422.

¹⁰³ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 92.

¹⁰⁴ Şerife Çağın, a. g. e. ss. 412-413

İstanbul hükümetlerini temsilen katılsa da kendisine söz hakkı verildiğinde sözü Ankara hükümeti temsilcisi Refet Paşa'ya bırakır.¹⁰⁵

H. Rifat, Mütareke günlerinde Paşanın kabinesinden birini çıkarmak isteyince istifa ettiğini, kendisinin yine sadârette kaldığını ifade eder. Üç defa sadrazamlık yaptığı için tekrar sadrazam olmasının ancak hülle yoluyla mümkün olacağını söyler.¹⁰⁶

*...Başvekil oldu üçüncü defa da,
Neşe verdi dostuna, ahabına;
Bence de şâyân-ı takdir olsa da
Hülle farz oldu sadâret bâbına...*¹⁰⁷

Rifat bu kıtasında A. Tevfik Paşa'nın üçüncü kez sadrazam olması ile bir erkeğin üç defa boşadığı eşi ile tekrar evlenebilmesi için bir geceliğine başka bir erkekle nikâhlanmasına benzeterek komik bir kıyaslama yapar. Bu kıtada geçen "hülle" kavramında görüldüğü gibi H. Rifat'ın kimi şiirlerinde şer'î hukuka dair bir terimi siyasî hadiseleri değerlendirmede kullanır.

Damat Ferid Paşa (1853-1923)

Osmanlı diplomat ve devlet adamıdır. Paris, Berlin, Petersburg ve Londra sefaretlerinde ikinci kâtip olarak çalıştı. II. Abdülhamid'in kız kardeşi Mediha Sultan'la evlenerek saraya damat oldu ve devlet şurası üyeliğine getirilmiştir. İlk başlarda daha yüksek mevkilere gelmek için İttihat ve Terakki'ye yaranmaya çalışan Ferid karşılık bulamayınca onların aleyhine döner, Hürriyet ve İtilaf Fırkası genel başkanlığına seçilir. En kritik zamanlarda beş defa sadrazamlık yapmıştır. Sadrazamlığı devamlı İngilizlerin baskısı altında geçmiştir. Damat Ferid Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne muhalefetinden ötürü vatan hainliği ile suçlanmış ve yurt dışına gitmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁵ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2. Cilt, İstanbul: 1989, ss. 139-140.

¹⁰⁶ Hülle yapmak demek, bir erkeğin, üç talakla boşadığı eşi ile tekrar evlenebilmesi için, o kadını rızasıyla başka bir erkekle nikâhlayıp, bir geceliğine zifafa sokması demektir.

<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1426>

¹⁰⁷ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 8.

¹⁰⁸ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul: 1993, ss. 436-439.

H. Rifat Damat Ferid Paşa ile ilgili 5 dörtlük yazmıştır. Bu dörtlüklerden ilki Damat Ferid'in üçüncü kez sadrazam olması halinde sadrazamlığı için hllenin farz olduğunu dile getirirken sadrazamlığının uzun sürmesini de eleřtirir¹⁰⁹:

...Etti  defa nikah  tatlik
Hulle farz oldu sadâret evine;
Yeni dâmâda olunca tevcih
Emr-i şer'i getirildi yerine

H. Rifat, Damat Ferid'in sadrazamlığını şenlik olarak görüp alkışlayanları da kaynayan tencere ve kazanın etrafındaki maymunlara benzetir. Damat Ferid'in kaydattığı bu tencerenin, Ferid'in ve onu alkışlayan herkesin sonu olduğunu ifade eder¹¹⁰:

...şaşırıp da deme aptalcasına
Bab-ı âlîde gene şenlik var;
Nerde kaynarsa kazan, tencere bil,
Orada bir sürü maymun oynar

Öyle bir tencere kaydattı ki Ferid Paşa kim,
Bütün ahbâbı, eviddâsı şşt içine;
Kapağı açtı felek, kendisi aldı kaşığı
Halt ederken şaşırıp kr gibi düştü içine!..

Hafız İsmail Hakkı (1874-1930)

İzmir'de ıkarılan *Musavver Terakki* dergisinin başyazarı olan Hafız İsmail *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerinde ve *Muktebes*, *Edep Yahu* dergilerinde yazılar yazmış ve Hürriyet ve İtilaf Fırkasının İzmir'deki yayın organı olan *Müsavat*'ın (1912) başyazarlığını yapmıştır.¹¹¹

Milli Mücadeleye karşı olduğu için sürgüne gönderilen yüz elli kişiden biri olan Hafız İsmail Hakkı Medresetü'l-İrşad'da hitabet hocalığı, Darü'l-hikmet'l-islamiye yeliği yapmıştır. Hüseyin Rifat, Neyzen Tevfik'in Hafız İsmail Hakkı'yı hicvettiği bir beyte kendisi de bir beyit eklemiřtir¹¹²:

¹⁰⁹ *Dırltılar-Zırltılar*, s. 9.

¹¹⁰ *Dırltılar-Zırltılar*, ss. 12-13.

¹¹¹ . Faruk Huyugüzel, a. g. e. "Hafız İsmail Hakkı" ss. 267-274.

¹¹² *Dırltılar-Zırltılar*, s. 73.

...Fetâvây-i İmameyne gireydi hîle-i şer'i
Keserdim Hafız İsmail'i olsaydı domuz kurbân!..

(N. Tevfik)

Evet... Her sözde bir âyet delil iradeder amma
Bu küfründen ne rütbe mûfa'ildir kim bilir Kur'an...

(H. Rifat)

Doktor Mustafa Enver (1849-1932)

İzmir'in ilk Türk doktoru olan Mustafa Enver Aydın Vilayeti Sıhhiye Komisyonu başkanlığı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İzmir Şubesi kurucu üyeliği yapmış ve elli yıldan fazla halka hizmet ettiği için Kızılay İzmir Şubesi tarafından "Şeyhü'l-etibba" ünvanına lâayık görülmüştür.¹¹³

Mustafa Enver Bey'in kırkinci doktorluk senesinde yapılan merasimde kendisine birçok hediye verilmiş, H. Rifat da aşağıdaki kıtayı onun için yazmıştır¹¹⁴:

...Hayr için döktüğü insan kanına
Yedi deryâyı salarsan silemez;
Şu kadar var ki geberttiklerini
Sorsak Azrâile hattâ bilemez...

H. Rifat Doktor Mustafa Enver'in işi dolayısıyla hastaların iyileşmesi için yaptığı ameliyatlarda kan alması gibi olumlu bir durumu karışıklık ilgisi kurarak yedi deryanın bu kadar fazla kanı silemeyeceğini söyler. Bununla da kalmayıp riskli olan sağlık sektöründe ölümlerin olması doğal iken Doktor Mustafa Enver'in öldürdüğünü iddia ettiği hastaların sayısının Azrail'in bile hatırlamadığını ifade eder. H. Rifat "kan dökmek" eylemini cinas yaparak kullanmıştır. *Cinaslar ve daha basit mizah biçimleri temel olarak sözcüklerle oynamaktır.*¹¹⁵ Hiciv ve mizah yazarları ifadenin kuvvetini arttırmak için çoğunlukla mübalağa yaparlar¹¹⁶:

...Arthur Koestler, karikatür sanatıyla benzerlik kurduğu hicvi şöyle tanımlamaktadır: "Yergi, abartma ya da yalınlaştırmayla bireyin ya da toplumun belirleyici özelliklerini bozan sözlü bir karikatürdür." Hiciv yazarının büyütme için seçtiği özellikler elbette ki beğenmediği özelliklerdir. Hicvin gülünçlük etkisi, okurun zihninde, bildiği sosyal gerçeklik ile bu gerçekliğin hiciv yazarının tuttuğu aynadaki çarpıtılmış yansımasının aynı anda bir arada bulunmasından doğar...

¹¹³ Ö. Faruk Huyugüzel, a. g. e. "Dr: Mustafa Enver" ss. 434-436.

¹¹⁴ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 74.

¹¹⁵ John Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Türkçeye Çeviren: Kubilay Aysevener, Şenay Soyer, İstanbul: 1997, s. 12.

¹¹⁶ Şerife Çağın, a. g. e. ss. 421-422

Söylenenle gerçek arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan mübalağa bizleri güldürür. Rifat da burada dökülen kanın yedi deryanın bile silemeyeceğini Dr. Mustafa Enver'in öldürdüğü insanların sayısının Azrail'in bile hatırlamadığını söylerken mübalağa sanatına başvurup hicveder. Burada Mustafa Enver'in bir doktor olarak yaşatması gerekirken öldürmede Azrail'le bile yarışması, okurda bir şaşkınlık uyandırır. Hüseyin Rifat, burada aynı zamanda şaşırtma ile birlikte mübalağadan da faydalanmıştır.

Ali Kemal (1869-1922)¹¹⁷

II. Abdülhamit ve Meşrutiyet döneminde yayımlanan *Sabah*, *İkdam* ve *Peyam* gazetelerinde İttihat ve Terakki Derneği'ne ve Milli Mücadele'ye karşı yaptığı sert eleştirileri ile tanınmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra A. Kemal'in başyazarlığını yaptığı *Peyam* ile Ermeni Mihver Efendi'nin sahibi olduğu *Sabah* birleşerek *Peyam-ı Sabah* adıyla yayımlanmıştır. H. Rifat da bu konuda Ali Kemal'i eleştirir¹¹⁸:

...Şüphelendirdin ser-â-pâyârını, ağıyârını
Eyledin de Ermeni Mihran'la tevhid-i inan;
Söyle ey mir-i Kemal, kurtar cihan şüpheden
Sen mi oldun Ermeni, Mihran mı oldu Müslüman?..

Hüseyin Rifat *Peyam-ı Sabah* idaresinin taşlanmasını A. Kemal'in çirkin yazılarından dolayı vatancı gençler tarafından yapıldığını belirtir ve bunu şeytan taşlamaya benzetir¹¹⁹:

...Altı yüz yıllık siyasi körlüğü attık hele;
İntibâ hâsârı hamdolsun Hudaya başladı,
Hac zamanı sanki şeytan taşıyorlarmış gibi
Müslümanlar Bâb-ı Ali'de Peyâm taşıladı...

Başka bir dörtlüğünde de milli kuvvetler İstanbul kapılarına dayandığı günlerde Ali Kemal'in Kızılay'a yüz lira ianede bulunmasını şöyle yorumlar¹²⁰:

...Bak gene bir hârika gösterdi Allâhım bize,
Yağdırırken leşker-i Yunan'a Türk gökten memat;
Verdi yüz altın Hilâl-i Ahmer'e Artin Kemal,

¹¹⁷ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: 2005, ss. 274-278.(Bunun dışında Orhan Karaveli'nin ve Faruk Gezgin'in Ali Kemal hakkında yaptığı iki önemli çalışma da vardır: 1. Orhan Karaveli, *Ali Kemal Bir Günah Keçisi*, Doğan Kitap, İstanbul: 2009

2. Faruk Gezgin, *Ali Kemal Bir Muhalifin Hikâyesi*, İsis Yayıncılık, İstanbul: 2010)

¹¹⁸ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 95.

¹¹⁹ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 76.

¹²⁰ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 17.

Farz değilken boynuna şer'an bu yolda bir zekât...

John Morreall'in gülme teknikleri hakkında belirttiği "insanlarda gülmemize yol açan bozukluklar" düşüncesine göre bu bozukluklar dört grupta incelenir. Bunlar; "fiziksel bozukluklar", "bilgisizlik ya da aptallıklar", "ahlaki bozukluklar" ve "başarılamayan işler" dir.¹²¹ H. Rifat'ın Ali Kemal'i eleştirmesi bu gruplandırmaların hiçbirinde değerlendirilemez. H. Rifat'ın bu şiirinde Ali Kemal'i eleştirmesinin asıl sebebi onun siyasî tavrının benimsenmemesinden kaynaklanmaktadır. A. Kemal devrin genel havasının ve eğilimlerinin dışında muhalif bir tavır sergilemesi ve özellikle İttihat ve Terakki zihniyetinin dışında hareket ettiği için dışlanmış, ağır bir eleştiriye tutulmuştur. John Morreall'in bu düşüncesini Rifat'ın şiirlerini tam açıklamakta zorluk çekmemizin sebebi Morreall'in belirttiği gibi gülme kuramlarının hiçbirinin tüm durumları açıklamak için yeterli olmamasıyla ilgilidir.¹²²

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)-Falih Rıfkı Atay (1894-1971)

Hüseyin Rifat 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri öncesinde *Yeni Sabah* gazetesinde "Günün İlhamları" başlığı altında yazdığı 3 kıtada Hüseyin Cahit Yalçın ve Falih Rıfkı Atay'ı eleştirir. Bu seçimlerde Demokrat Parti'yi destekleyen H. Rifat, CHP milletvekilleri H. Cahit Yalçın ve F. Rıfkı'nın birbirinden farkı olmadığını, eski Meşrutiyet'in öz Falih'inin H. Cahit olduğunu söylerken son günün H. Cahit'inin de F. Rıfkı Atay olduğunu ifade eder¹²³:

*...Cahit Bey'i Falih Atay'a eyleme teşbih
Bir mülkü onun hame-i fettanı batırdı
Bir partiyi ancak düşürebildi nazardan
Falih Atay'ın ettiği her günkü patırdı...*

H. Cahit Yalçın *Tanin* gazetesinde İttihat ve Terakki'nin propagandasını yapmış, 1908'den 1918'e kadar partinin milletvekilliğini yapmış ve özellikle Ali Kemal ile mücadele etmiş, siyasi gazetecilik yapmıştır.¹²⁴ Daha sonra da İttihat ve Terakki'yi eleştirmeye başlayan H. Cahit Yalçın'ı H. Rifat eleştirir. Bu eleştiri Rifat'ın İttihat ve Terakki'yi savunmasından çok H. Cahit ile ilgilidir. F. Rıfkı Atay

¹²¹ JohnMorreall, a. g. e. s. 94

¹²² John Morreall, a. g. e. s. 58

¹²³ *Yeni Sabah*, nr. 2091, 6 Haziran 1946.

¹²⁴ *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, 10.cilt, İstanbul: 2004, ss. 104-106.

ise H. Cahit Yalçın'ın müdür olduğu *Rehber-i Tahsil Mektebi*'nde öğrencilik yapmıştır. Bu dönemden itibaren önce *Çocuklara Mahsus Gazete*'de, sonra *Servet-i Fünûn*'da yazılar şiirler yazmış daha sonra da *Tanın*'de ve *Akşam* gazetesinde yazmaya başlar. 1923'ten 1950'ye kadar CHP'den milletvekili olan F. Rıfki Atay "*Türk İnkılâplarının yerleşip benimsenmesinde, kültür, sanat ve bilim alanlarında alınan kararların uygulanmasında Atatürk'e yardımcı olmuştur.*"¹²⁵

"Deruni" imzasını taşıyan yukarıdaki yazıya karşılık Hüseyin Rifat "Şair Deruni'nin Cevabına Cevap" başlıklı dörtlükte şunları söyler¹²⁶:

*...Farkı yok bence o Cahid'le bu Falih Atay'ın;
İttihat Fırkası Cahid'le göçüp batmadı mı?
Falih'in yaptığı hırçınlık ile, son günde
Koca Halk Fırkası sırtüstü gelip yatmadı mı?..*

H. Rifat'ın H. Cahit Yalçın ve F. Rıfki Atay için yazdığı hicivlerde ve diğer şiirlerinde belki de eleştirideki ton arttığı için gülme azalır. Bu durum mizah yaratıcılarının bazen her şeyi komik yapmaya çalıştıkları için başarısızlığa uğramalarıyla ilgilidir. Ancak *her şeyin komik olması, sıradan gerçeklik kalıplarının karşıtlığına dayanan mizahın uyumsuzluğu için olanaksızdır.*¹²⁷

Fahrettin Kerim Gökay (1900-1987)¹²⁸

İstanbul milletvekili olan ve İstanbul'da valilik yapan Dr. Fahrettin Kerim Gökay aynı zamanda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, İmar ve İskân Bakanlığı görevlerinde de bulunmuştur. İstanbul Valisi iken H. Rifat onun hakkında şu dörtlüğü yazar¹²⁹:

*...Hocalık yaptığın yıllarda, hakikat Gök-ay,
Haylice zır deliyi etti tedavi, tanırım..(!)
Çok sürerse eğer İstanbul'da Valiliği de
Neredeyse şu fakir halkı delirtir sanırım...*

H. Rifat; halk arasında fukara babası olarak anılan Gökay'ı içki düşmanı olarak nitelendirir. Tenkitlere karşı müsamahasını da hesaba katarak bu dörtlüğü

¹²⁵ *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken Neşriyat, 12.cilt, İstanbul: 2004, ss. 409-411.

¹²⁶ *Yeni Sabah*, nr. 2093, 8 Haziran 1946.

¹²⁷ John Morreall, a. g. e. s. 119

¹²⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Fahrettin_Kerim_G%C3%B6kay

¹²⁹ Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s.340.

okuduğunu belirtir. Valinin ise gülererek kendisine yanıldığını, “Herkesi tamamen tedavi edemedim.” dediğini belirtir.

Lütfi Kırdar (1887-1961)¹³⁰

Manisa ve İstanbul’da valilik ve belediye başkanlığı yapmış daha sonra da Demokrat Parti’de iken Sağlık Bakanlığı görevinde bulunmuştur. İstanbul’da belediye başkanı iken yaptırdığı İnönü Stadyumu dolayısıyla H. Rifat şu kıtayı kaleme almıştır¹³¹:

*...Öyle hayretle bakıp da şaşırıp kalma sakın,
Bir yeşil saha yapılmakta diye her bayıra;
Ekmeğin arkası şayet kesilirse bir gün,
Lütfi Kırdar sürececek bir gün bizleri çayıra...*

Hüseyin Rifat aşağıdaki mısralarında İstanbul’un eski valileri Muhiddin Üstündağ ve Lütfi Kırdar’ın soyadlarından hareketle birinin dağdan diğerinin kırdan geldiğini ifade eder¹³²:

*..İstanbul’da vali olan her gelenin
Kimi dağdan kimi kırdan geldi...*

Bu mısrada “her gelenin” ifadesi “hergele” anlamına gelecek şekilde de kullanılabilir. Hilmi Yücebaş, bu mısraların sahibi olarak herkesin, Neyzen Tevfik’i bildiğini söyler; bu yüzden Lütfi Kırdar’ın N. Tevfik’in İstanbul Belediye Konservatuari’ndan aldığı 40 lira tahsisatı kestiğini belirtir.¹³³ Rifat’a ait bu iki mısra belki diğer birçok hiciv ve mizah şiirlerinden daha etkilidir; çünkü H. Rifat bu mısralarda bir gerçeği çeşitli kalıplarla iyi bir biçimde yakalamış ve buna çizgi dışı bir bakış açısıyla bakabilmiştir.¹³⁴

Fuat Ağralı (1877-1957)¹³⁵

İstanbul ve Elazığ milletvekilliği yapmıştır. Lozan Konferansı sırasında Türk heyetinin saymanlığını yapmış, Maliye Vekilliği görevinde bulunmuştur. H. Rifat,

¹³⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/L%C3%BCtfi_K%C4%B1rdar

¹³¹ Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s. 340.

¹³² Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s. 341.

¹³³ Yücebaş, “Hüseyin Rifat Işıl”, a. g. e. s. 341.

¹³⁴ John Morreall, a. g. e. s. 120

¹³⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Fuat_A%C4%9Fral%C4%B1

Fuat Ağralı'nın vergi ıslahı ile ilgili çalışmaları hakkında şu dördlüğü kaleme almıştır¹³⁶:

*...Ağralı verginin ıslahına kalkmış yeniden,
Vergi ıslahı işi, doğrusu eksik gibidir,
Pek karıştırmasin Allah için olsun bu işi;
Ele aldıkça büyür, vergi dahi.....gibidir...*

Başka bir dördlüğünde de Fuat Ağralı'nın bir taraftan aylıkları arttırıp diğer taraftan rakı fiyatlarını da arttırmasını eleştirir¹³⁷:

*...Ağralı aylığı arttırdı, sevindirdi bizi,
O sevincin tadı ammâ dilimizde kaldı
Arkasından rakı fiyatını arttırdı fakat
Sanki sağ elde zekât verdi sol elle aldı...*

Şükrü Saracoğlu (1887-1953)¹³⁸

Milli Eğitim Bakanlığı ve Başbakanlık yapmış olan Şükrü Saracoğlu başbakan olduğu sırada çift dereceli seçim sistemini hazırlamıştır. H. Rifat da seçim sistemi konusunda Avrupa'yı örnek gösterir ve siyasetin ne olduğundan bahseder, Saracoğlu'nu eleştirir¹³⁹:

*...Hokkabazlık yeter artık, geliniz kendinize,
Ortaya çıkmadan o Karamanlı koyunu
Devletin işleri tedbirli siyaset ister,
O, salon dansı değildir, ne de zeybek oyunu!..*

*İntihapta uyalım, uyalım Avrupa'ya,
Seçelim doğru yolu kendimize;
'Benzeriz biz bize!' desek hâlâ,
Benzemez kimse bu dünyada bize...*

H. Rifat'ın Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin ünlü devlet adamları, padişahlar, valiler, doktorlar ve gazetecilerini hicvettiği bu şiirleri Divan edebiyatındaki kimi şairlerin küfür dolu hicivleri gibi değildir. H. Rifat Osmanlı'daki devlet adamları ile ilgili hicivlerinde dönemin şartlarında söylenmesi güç eleştirilerde bulunur. Bu durum bu şiirlerin daha sonra yazıldıklarını ya da yazıldığı dönemde yayımlanması mümkün olmadığı için saklandığını ve daha sonra yayımlandığını

¹³⁶Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s. 341

¹³⁷Zafer Arıkbağ, - Dündar Akünel, *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah Şiirleri*, s. 70.

¹³⁸http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C3%BCKr%C3%BC_Saraco%C4%9Flu

¹³⁹Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s. 342.

göstermektedir. Yine de bu hicivlerdeki eleştirinin tonu, Divan edebiyatında şairlerin devlet adamlarına yazdığı hicivlerin yanında çok hafif kalır.

Nurettin Artam'a göre hiciv edebi kaidelere, zekâ kurallarına ve nükte icaplarına uygun olarak ağzı bozmaktır. Artam, H.Rifat'ın mesleği icabı her şeyi en hassas terazilerde tartmağa alışık olduğu için kullandığı efendice üslup dolayısıyla yukarıda belirttiği hiciv ölçüsüne uygun hicivler yazmadığını ifade eder.¹⁴⁰ Bu durum N. Artam'ın da ifade ettiği gibi H. Rifat'ın şiirlerinde müstehcen ve küfürlü ifadelerin olmamasıyla ilgilidir.

Rifat'ın kişilere yönelik şiirlerinde eleştirinin tonu çoğunlukla yüksek olduğundan bunlar hiciv şiirleri içerisinde değerlendirilebileceği gibi bazı şiirlerinde eleştirinin tonu azaldığı için komik öğeler ön plana çıkar; bu yüzden bunlar da mizah şiirleri içerisinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla burada mizah ve yerginin bir ton meselesi olduğu hakikati bir kez daha ortaya çıkmış olur. Rifat'ın kişilere yönelik bu mizah ve hiciv şiirlerinde daha önce de belirttiğimiz gibi karşıtlık, mübalağa tekniklerine özellikle başvurur. Karşıtlık tekniğini kullanırken H. Rifat belli bir makama gelmiş kişilerin bilinç düzeyleri ile buldukları makamlar arasında zıtlıklar olduğunu ifade eder. H. Rifat'ın bu kişilerde mübalağa yapmak için seçtiği özellikler beğenmediği özelliklerdir.

2.1.b- Çeşitli Konularda Yazılan Mizah ve Hiciv Şiirleri

Daha önce belirttiğimiz gibi hiciv ve mizah şiirleri birbirinden kesin hatlarla ayrılmaz. Çünkü yukarıda verdiğimiz ve eleştirinin çoğunlukla arttığı için hicve daha yakın olan şiirlerini ve eleştirinin tonunun azaldığı için mizaha daha yakın olan şiirlerini birbirinden ayıramayız. Bunlar arasındaki ayırım hiciv ve mizah şiirlerinin tonlarına göre yapılacaksa hicivlerde eleştiri, yergi ön planda iken mizah ikinci plandadır. Rifat'ın şiirleri tıpkı Şair Eşref'in şiirlerinde olduğu gibi *eleştirinin dozunun düştüğü, buna karşılık gülmenin yükseldiği latifelerden hicvin kaba bir öfkeye dönüştüğü, buna paralel olarak da gülmenin düştüğü küfür ve bedduaya varıncaya kadar mizahın değişik tonları açısından derecelendirmek mümkündür.*¹⁴¹

¹⁴⁰ Hilmi Yücebaş, *Hiciv Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: 1955, s. 23-24.

¹⁴¹ Şerife Çağın, a. g. e. s. 410.

Eleştirinin tonu azaldığı için mizaha daha yakın olan şiirleri daha çok II. Meşrutiyet ve Kurtuluş Savaşı zamanlarında yaşanan siyasi, sosyal olaylar üzerinedir ve konu olarak seçimleri, firkaları, belediye sorunlarını, borçları, içkiyi ele alır. Rifat'ın bu şiirlerinin daha iyi anlaşılması için Osmanlı mizahının genel özelliklerini bilmemiz faydalı olacaktır.

Ferit Öngören Osmanlı mizahının ana geriliminin Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı çifte kültürü üstüne kurulduğunu belirtir.¹⁴² Bu ayırım Osmanlı mizahının başlıca özelliklerinden birisidir. Hüseyin Rifat da “Hiciv Nedir?” başlıklı yazısında¹⁴³ mizahı ve hicvi açıklarken Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı ayırımına dikkat çeker.

Osmanlı mizahının bir diğer özelliği de halk kültürünün yansıdığı sözlü bir mizah oluşudur. H. Rifat'ın şiirlerinde de daha çok sözlü unsurlar olarak değerlendirilebilecek şu kelime gruplarını tespit ettik; aşka gelmek, dövünüp çırpınmak, sırtüstü gelip yatmak, göğsünü germek, uğur ola, kökünden kurumak, eyvallah etmek, halt etmek, pehpehdeyim v. b.

Hüseyin Rifat'ın mizah ve hiciv şiirlerinde birçok konu ele alınmış ve birçok mizah ögesine başvurulmuştur. Bu şiirler didaktik olmaktan ve haksızlıklar karşısında kitleleri harekete geçirmekten ziyade teslimiyeti ve şikâyet edilen kadere boyun eğmeği ifade ederler. Bu şiirlerin bazıları aynı konular hakkında yazıldıkları için aynı başlık altında incelemeyi uygun gördük; “Seçimler, Firkalar ve Siyaset ile İlgili Şiirler”, “Belediye Sorunları ile İlgili Şiirler”, “Rindane Şiirler”, “Evlilik ve Kadınlar ile İlgili Şiirler”, “Seyr-i Sefain İdaresi ile İlgili Şiirler”, “Edebiyat, Vezin ve Dil Devrimi ile İlgili Şiirler”, “Delilik, Tımarhane ile İlgili Şiirler”, “Savaş Temalı Şiirler”.

Dırıltılar-Zırılıtlar'da Rifat'ın yukarıdaki başlıklar altında topladığımız şiirleri dışında değişik konularda yazdığı hiciv ve mizah şiirleri bulunmaktadır. Yalnız bu şiirler fazla olmadığından, bunları ortak bir başlık altında incelemek mümkün değildir. Bizler de aynı başlık altında değerlendirebileceğimiz şiirleri ele aldık. Bu sebeple yapılan bu seçimin şahsi olduğunu, Rifat'ın bu şiirleri dışında da

¹⁴² H. Rifat'ın mizahi şiirlerini açıklarken Ferit Öngören'in şu eserinden faydalandık: *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: 1983.

¹⁴³ *Vakit*, nr. 9612-9613, 24-25 Ekim 1944.

hiciv ve mizah şiirlerinin olduğunu belirtmemiz gerekir. Bizler öncelikle çeşitli konularda seçtiğimiz birkaç şiirini değerlendirdikten sonra diğer şiirlerini değerlendireceğiz.

İstanbul işgal altında iken kalem sahiplerinin birbirileriyle olan münakaşalarını, küfürleşmelerini Hüseyin Rifat çok sert biçimde eleştirir¹⁴⁴:

*...Muktedâ bildiğimiz ehl-i edep zümresi bak
Savurup durmada külhanbeyi ağzı kalayı;
Öyle hayret ile baktıkça şu hâle millet
Girdiler birbirine zannediyor it alayı!..*

Gazetelerdeki, bir Rus bilim adamının geliştirdiği bir aşçı sayesinde tavukları horoz yaptığı ile ilgili haber üzerine yazdığı şiirde H. Rifat bunun tam tersinin olması halinde yaşanacakları mizahi bir şekilde anlatır¹⁴⁵:

*...Bir şırıngayla horozlaştı tavuklar eyvah
Düşünüp aksini birden bire aklım kaçtı;
Korkum altüst olacaktır bu gidişle âlem;
Bu keşif değme felâketlere yollar açtı!..*

Son olarak ele aldığımız şiirde, H. Rifat diş ağrısından bahsederken kendi hayat serüvenini de bir nevi aktarır. Bu şiir diğer mizah ve hiciv şiirlerinde olduğu gibi, aslında Rifat'ın her şeyi şiirin konusu yaptığına ve bunu da sade bir dille kaleme aldığına iyi bir örnektir¹⁴⁶:

*...Görmedim âlemde hiç rahat yüzü;
Hep itişmektir köpeklerle işim;
Şöyle dursun hârici düşmanlarım
Bir belâdır evde, ağzımda dişim!..*

İstanbul'da çıplaklar kulübü açılmasından, valilere güvenilmemesi gerektiğine, sokaklarda saç saça dövüşen kadınlardan yolsuzluklara, Batı'dan aile hukukunun alınmasından riyakârlığa kadar birçok değişik konudaki bu dörtlükler diğer mizah ve hiciv şiirlerinde olduğu gibi hece ölçüsüyle ve çoğunlukla sade bir dille yazılmıştır.

¹⁴⁴ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 69.

¹⁴⁵ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 81.

¹⁴⁶ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 61.

Seçimler, Fırkalar ve Siyaset ile İlgili Şiirler

H. Rifat'ın değişik zamanlarda çeşitli gazetelerde genel olarak "siyaset" başlığı altında toplayabileceğimiz şiirler yayımlanmıştır. *Dırıltılar-Zırıltılar* şiir kitabında ve Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı hiciv ve mizah antolojilerinde de bu konudaki şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirlerinde Rifat bazen fırkaların birbirileriyle didişip durmalarını eleştirirken, bazen de kendisinin de bunun içine çekilmek istediğinden bahseder. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki'ye eleştirilerini yönelten H. Rifat Cumhuriyet döneminde de CHP'yi eleştirir. Bu şiirlerin genelinde H. Rifat'ın siyasete olan güvenini yitirdiği görülür.

Ferit Öngören Cumhuriyet mizahının başlıca evrelerinin parti yapıları ile ilgili olduğunu ifade eder. Öngören, Selçuklu mizahının aşiret birliklerinin; Osmanlı mizahının tarikat örgütlerinin; Cumhuriyet mizahının ise parti örgütleri tarafından yönlendirildiğini belirtir.¹⁴⁷

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti kendini feshetmiş ve Teceddüt Fırkasını kurmuştur. Muhalif olan İttihatçılardan bir topluluk ise Fethi Okyar yönetiminde Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkasını kurmuştur. Bu dönemde yeniden canlanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası siyasette en güçlü partidir. Bu partiler dışında savaştan sonra çok sayıda kısa ömürlü parti kurulmuştur.¹⁴⁸ Hüseyin Rifat bu dönemdeki fırkalar arasındaki kavgayı körle sağır kavgasına benzetir¹⁴⁹:

*...Fırkalarca edilen kavganın
Başka bir şeyi olamaz manası
İşitip gördüğü körle sağırın
Sen çekil ben geçeyim davası...*

Vaktiyle kendisini de aralarına almak isteyen Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na şu cevabı verir¹⁵⁰:

*...Ben de tesis eyledim bir fırkacık,
Yurdu kurtarmak için Allah bilir;
Öyle ki bir madde ta'limatı var
Kimseyi etmez kabul, âzâsı bir!..*

¹⁴⁷ Ferit Öngören, "Cumhuriyet Mizahı", a. g. e. s. 88.

¹⁴⁸ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul: 1995, ss. 201-203.

¹⁴⁹ *Sada-yı Hak*, nr. 942, 24 Kânunusani/ Ocak 1923.

¹⁵⁰ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 24.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne hitaben yazdığı dörtlükte de Rifat yukarıdaki olumsuz cevapta olduğu gibi hürriyet vaadinde bulunanların yalanlarından artık usandığını belirtir¹⁵¹:

*...V'ad-i hürriyet eden her bir söze
Doğduğum gündün beri pehpehdeyim;
Martavallardan usandım, dinlemem;
Midemi kim doldurursa lehdeyim!..*

Hüseyin Rifat'ın bu konudaki diğer şiirleri 1946'daki çok partili hayata geçiş ve yapılan seçimlerle ilgilidir. Cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçiş ile birlikte 1946'da yapılan genel seçimlerde CHP karşısındaki DP'nin, yapılan hilelere rağmen giderek güçlenmesi ile siyasi ortam gerilmiştir. Birbirlerini komünizme karşı yumuşak davranmakla suçlayan bu iki parti arasındaki çekişmeyi Hüseyin Rifat boks maçına ve Karagöz perdesine benzetir¹⁵²:

*...Boksa çıkmış gibidir halkçı demokrat alayı,
Sille, yumruk atıyor birbirine durmayarak;
Oynuyor perdede güya ki Hacivat, Karagöz;
Oynatan başkasıdır, oynayana verme kulak...*

1946'da yapılan seçimlerde CHP DP'ye karşı çoğunluğu sağlar. Bu durum oy kullanmada gizlilik güvencesinin, tarafsız gözlemciliğin olmaması ve sonuçlar ilan edilir edilmez oy pusulalarının imha edilmesi ile ilgilidir. Seçimlerde yaşanan bu haksızlıklar birçok eleştiriye uğrar¹⁵³:

*...Bir aday dün 'sayımı görmeliyim ben de ' demiş;
Oda dar, girme, demişler o muhalif adaya.
Üç muvafik sığıyorken küçük oy sandığına,
Bir muhalif neye sığmaz kocaman bir odaya!..*

1947'de yapılan muhtarlık seçimlerinden sonra da Hüseyin Rifat CHP'nin aslında kaybettiği bir seçimden galip çıkmasından bahseder¹⁵⁴:

*...Seçimlerden zaferle çıktı güya halkçılar Rifat
Bütün milletle bu hâle gülmede bittim...
Görünce cämilerde kimsesiz sandıkları tenha
Musalla taşında bir fakir tabutu zannettim...*

H. Rifat, CHP'nin kendisi gibi düşünmeyenlerle ilgili tavrını da eleştirir¹⁵⁵:

¹⁵¹Dırıltılar-Zırıltılar, s. 22.

¹⁵²Hilmi Yücebaş *Türk Mizahçıları*, "Namert Devran", s. 155.

¹⁵³*Yeni Sabah*, nr. 2092, 7 Haziran 1946.

¹⁵⁴Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s.340.

¹⁵⁵Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*, s.340.

*...Halk fırkasından olmayan insan sayılmadı
Bir tehlikeydi millete hürüm demek bile...
Kurduktu altı ok ile tek fırka sistemi
Mehtaba çıkmışız gibi tek kürek ile...*

14 Mayıs 1950 seçimlerinden önce H. Rifat “Hemşerilerimle Hasbihal” başlığını taşıyan 44 beyitlik mesnevi tarzındaki uzun şiirinde CHP’nin tek parti döneminde yaptıklarını eleştirerek hemşerilerine şu telkinde bulunur¹⁵⁶:

*...Ya demokrat ya da serbest olana reyini ver
Artık aldanmıyorum ben, diyerek göğsünü ger...*

Sonuç olarak daha çok 1946 seçimleri üzerine yazdığı bu şiirlerde H. Rifat’ın muhalefetten yana tavır aldığı görülür. Bu şiirlerde eleştirinin tonu arttığı için bunların hiciv şiirlerinden ayrı düşünmemiz mümkün değildir. Bu şiirlerde eleştirinin tonunun fazla olmasından dolayı gülme azdır. Rifat bu şiirlerinde çokça görülen bir temayı ele almıştır. Bu şiirler dönemin genel havasını yansıtır. Ferit Öngören 1946 ile 1950 arasındaki dönemin Cumhuriyet mizahının en etkili dönemi olduğunu belirtir¹⁵⁷:

...Doğrusu bu dönemde mizahı canlandıracak birçok şartlar bir araya gelmiştir. Halkın kesin olarak muhalefeti tutuşu; çok uzun bir süredir özgürlüklerin kısık olmasından ötürü, genel bir irkiltinin bulunuşu; Dünya Savaşı’nın yıktığı eski düşüncelerin getirdiği yeni değerlerin henüz içinde yaşamak; demokrasinin ve temel özgürlüklerin dünyayı sarsması; teknik olarak da, sosyal açıdan da mizahı bileyen olaylardı...

Turgut Çeviker de Meşrutiyet dönemiyle başlayan partacılığın karikatüre yeni ufuklar açtığını, partiler arası süren savaşın karikatürün de ana kaynakları arasına girdiğini belirtir.¹⁵⁸

Belediye Sorunları ile İlgili Şiirler

H. Rifat’ın *Anadolu’da ve Dırılıtlar-Zırılıtlar* şiir kitabında belediye sorunları ile ilgili 5 şiirini tespit ettik. İstanbul ve İzmir belediyelerine hitaben yazılan bu şiirlerde Rifat belediye sorunlarını anlatmaktan ziyade şiirlerinde farklı konuları dile getirmek için bir mizah unsuru olarak kullanır.

¹⁵⁶ *Demokrat İzmir*, nr. 1237, 3 Mayıs 1950.

¹⁵⁷ Öngören, “Cumhuriyet Mizahı”, a. g. e. s. 102.

¹⁵⁸ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-III (1918-1923)*, İstanbul: 1991, s. 40.

Rifat, İstanbul'da bir ahırın çökmesi sonucu enkaz altında kalan bir eşekle öküzün telef olmasıyla ilgili olarak Himaye-i Hayvanat Cemiyeti'nin belediyei protesto etmesini eleştirir¹⁵⁹:

...Merhametten dövünüp çırpınıyor insanlar
Bir ahır çöktü de öldü öküz, eşşek diyerek
Neye Rabbim da kımıldatmadı asla kılını?
Elli yıldır çöküyor da başıma kahpe felek...

H. Rifat'ın Allahın yaşanan haksızlıklara göz yummasını eleştirmesi Türk edebiyatında ilk defa görülen bir tutum değildir. Bu durum farklı şekillerde karşımıza çıkar. Abdülhak Hamit eşinin ölümünden sonra kaleme aldığı *Makber* adlı uzun mersiyesinde ölümün karşısındaki çaresizliği Hâmit'de daha önceden görülen metafizik soruları arttırır. *Bu durum onun eserlerinde bir coşkunculuk, isyan ve teslimiyet arasında gidiş gelişlere yol açar.*¹⁶⁰Tanzimat'tan sonra Batı medeniyetiyle karşılaşma aydınlar da bir medeniyet buhranının oluşmasına sebep olmuştur¹⁶¹:

...Gerçekten de son yüzelli yılda, yani Tanzimat'tan bu yana Türk toplumunun içtimâî, siyasi, iktisadi yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiş, cemiyet bu değişikliklerle birlikte büyük sarsıntılara sahne olmuştur. Bu sarsıntıların en büyüğü Türk aydınının inançlarında görülmüş, bu devirde aydınımız bin yıllık inançlarından yavaş yavaş uzaklaşmış, bu uzaklaşma çeşitli buhranlara sebep olmuştur...

H. Rifat İstanbul Belediyesi'nin hizmetçi işini yoluna koymak için çareler aramasına karşı çıkar. Önce hanımların derdine çare bulunması gerektiğini söyler¹⁶²:

...Yoluna girmede bir türlü şu hizmetçi işi
Yeter artık uzadı gitti bu söz elvermedi;
Bence hizmetçiden evvel hanıma çare bulun
Elli hizmetçi demektir hanımın bir derdi...

İstanbul'un en Avrupai yerlerinden biri olan Beyoğlu'nun gittikçe sefil bir hâle gelmesini H. Rifat eleştirir. Yalnız bu eleştiri Beyoğlu'nun çevresel faktörlerinden çok toplumsal yapısının değişmesine yöneliktir¹⁶³:

...İftira lâıyk değil Beyoğlu'na;
Kalmadı hiçbir tarafta fikr-i âr;
Öyle bir hâl aldı İstanbul bugün,
Doğru yolda evliyâ baştan çıkar...

¹⁵⁹ *Anadolu*, nr. 5833, 8 Şubat 1934.

¹⁶⁰ İnci Enginün, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yeni Türk Edebiyatı*. Dergâh Yayınları 4. Baskı, İstanbul: 2009, s. 499

¹⁶¹ <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/yahya-kemal-ve-medeniyet-buhrani-edebiyati.html>

¹⁶² *Anadolu*, nr. 5881, 10 Nisan 1934.

¹⁶³ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 64.

H. Rifat, belediyenin gürültü ile mücadelesini yaygaracı muharrir ve şairlerin susturulmasına yönelik yapması gerektiği şeklinde ifade eder¹⁶⁴:

*...Caddelerde sabah, akşam demeyip
Halkı rahatsız eden sesleri pusdurmaldır;
Bâhusus ki ayak esnâfi gibi yaygaracı
Şu muharrir ile şairleri susturmalıdır!..*

H. Rifat, İzmir Belediyesi'nin şehir içinde eşeklerin gezmesini yasaklamasının pek mümkün olmadığını ifade eder; çünkü dört ayaklı olmayan eşeklerin daha fazla olduğunu belirtir. Bu şiirde ve diğer birkaç şiirinde Rifat beğenmediği insanları eşeklerle bir tutar¹⁶⁵:

*...Şehirde men 'edildi gezmesi eşeklerin amma
Bunun tatbiki kabil mi diye herkeste bir şek var
Kolaydır dört ayaklı cinsini men 'eylemek lâkin
Ben insanım diyenlerden yularsız birçok eşek var...*

Bu şiirlerde H. Rifat belediye ile ilgili sorunları ifade etmekten çok bu temayı işleyerek şiirlerinde mizahi bir unsur olarak kullanıp bir ifade vasıtası haline getirir.

Rindane Şiirler

Hüseyin Rifat'ın her iki şiir kitabındaki şiirlerde dünyevi zevklere olan düşkünlük, eğlence, kayıtsızlık, vurdumduymazlık temaları ortaktır. Bu durum bizce onun hayat tarzıyla ve belki de Ömer Hayyam rubailerini Türkçeye tercüme etmesinden kaynaklanan bir etkilenmeyle açıklanabilir. Bu kısımda önce H.Rifat'ın içki ile ilgili şiirlerini daha sonra da bunun dışında kalan rindane şiirlerini ele aldık.

H. Rifat'ın birçok şiirinde içki önemli bir unsurdur. Bizzat içki üzerine yazdığı 6 şiir tespit ettik. İzmir'de İttihat ve Terakki'nin baskısı ile yediği dayaktan sonra çıkarmakta olduğu *Hizmet* 'in kapanmasıyla işsiz kalan Rifat içki imal satış işleriyle uğraşmış ve "Üzüm Kızı" adında bir rakı üretmiştir.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a gönderdiği tercüme-i hâlinde asıl mesleği eczacılık olduğu halde içki imal işlerine yönelmesini şu şekilde açıklamaktadır¹⁶⁶:

...İnsanların hastalanmalarından para kazanarak geçinmeden zevk alamadıysam onların neşelerine hizmet de edemez değilim ya, dedim ve müskirat imaline başladım. Az bir sermaye ile evvela İzmir'de işe başladım ve bu az sermaye ile büyük fabrikalara rekabet

¹⁶⁴ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 65.

¹⁶⁵ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 96.

¹⁶⁶ *Son Asır Türk Şairleri*, IV. Cilt, Hazırlayan: İbrahim Baştuğ, Ankara: 2000, s. 1932.

hatta galebe ediyordum. Yunanlılar tarafından İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da 'Üzüm Kızı' rakısını piyasaya çıkardım. Evvelâ bir Yahudi'nin kaşkarikosu, onu takiben inhisar, beni bu işimden de mahrum etti...

Rifat imal ettiği 'Üzüm Kızı' rakısının şişeleri üzerinde şu dördlüğü yazmıştır¹⁶⁷:

...Bir görüşte nâmımı mîrim deme
(Kim bu mahlûk-ı acîp, âyâ neci?)
Bulmayınca şa'iriyyetten gıdâ
Oldum işte ben de bir meyhâneci...

H. Rifat içkiyle ilgili diğer şiirlerinde de rakının kendisi için ne kadar önemli olduğunu, rakı sayesinde dertlerini unuttuğunu, endişelerinin kaybolduğunu ifade eder¹⁶⁸:

...O kadar tatlı ve hoştur ki rakım
İki zıkkımlanırım, bir satarım;
Bunu takdir ederek her içenin
Canının üstüne canlar katarım!

Hâlis-ü ddem bir üzüm mahsulüdür
Sâf bir meydir, bunun bir şişesi
Derdi eksiltir; hele her gün içen
Kimsenin kalmaz gönül endişesi...

H. Rifat içkinin yasaklanması ile ilgili, eleştirilerinin şiddetini artırır¹⁶⁹:

...Bir komedyaya oynuyor efrâd ile me'mûrlar,
Hakkımız var men 'eden erkânı bulsak paylasak
Her iki mânâda da millet rakı çekmektedir;
Hancı serhoş, yolcu serhoş, kim demiş işret yasak...

Yeşilay Derneği ile ilgili yazdığı dördlükte, burada bulunan kişilerin aslında gizlice işret meclisleri yaptıklarını ifade eder¹⁷⁰:

...Kurulmuş içkiyi kaldırmak üzre bir de cemiyyet
Cihanda servet erbâbı fakire dâne vermezler
İçerler hepsi de senden ziyâde söyle ey Rifat
Hafidir meclis-i işretleri meydâne vermezler...

Yusuf Ziyâ Ortaç'ın kendisine "rakıcı" demesi üzerine H. Rifat rakıcılığıyla övündüğünü, yeni nüfus cüzdanında aile ismi yapacak kadar ona tutkun olduğunu

¹⁶⁷ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 58.

¹⁶⁸ Dırıltılar-Zırıltılar, ss. 90-91.

¹⁶⁹ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 19.

¹⁷⁰ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 41.

söyler. Rifat, rakının yasaklanmasına karşı çıktığı kadar vergisinin arttırılmasının da kendisi için çok büyük bir dert olduğunu belirtir ve bu durumu kabul etmez¹⁷¹:

*...İçkinin vergisi günden güne artmakta gene
Düştü akşamcıların hepsi de müthiş derde
Eskiden midelere hizmet ederken, şimdi
Rakı çekmekte pilav tenceresi evlerde!..*

Hüseyin Rifat'ın içki ile ilişkisinin daha iyi anlaşılması için İlhami Bekir Tez'in Rifat hakkındaki düşüncelerini aktarmak gerekir. İ. Bekir Tez *Hüseyin Rifat* isimli küçük kitabında, "Hüseyin Rifat" deyince herkesin aklına içki ve hiciv geldiğini söyler¹⁷²:

...Hem Şark, hem Batı edebiyatlarına hakkıyla vâkıf olan bu meşhur şairin kimyagerliğinin de iyi olduğu söylenirdi. Ve rivayet edilirdi ki: Onun kadar rakının iyisini, kötüsünden hemen ayırd ediveren ve bu mübarek nesnenin kalitesini daha şişede iken tâyin edebilen bir ikinci yoktur...

H. Rifat'ın içki dışında kalan rindane şiirlerinde zor şartlarda çalışarak kazandığı her şeyi istediği gibi harcadığını ve bu hayatından mutlu olduğunu anlatılır¹⁷³:

*...Çalıştım duramadan yıllarca servetler kazandım da
Ne viran bir kümes kurdum ne de bir köhne ev yaptım;
Savurdum her ne geçtiyse elime harman gibi hattâ
Tasarruf nâmına dünyada her şeye grev yaptım!..*

Dırıltılar-Zırıltılar kitabının girişinde Hüseyin Rifat'ın tek gözlüklü bir resminin altında bulunan dörtlük de bu konuyu ele alır¹⁷⁴:

*...Ne bir emre ne de tehdide boyun eymiyerek
Gece gündüz yaşadım zevk ile sazla, sözle
Anladım altmışa vardım da hayatın sonunu,
Bakmışım âlemin ahvâline bir tek göz ile!..*

Kırık Kavalıdan Sesler kitabında da bu konudaki şiirlerini tespit ettik. Kitaptaki diğer şiirlerde olduğu gibi sevgiliye hitaben yazılan şiirde Rifat, Hayyam rubailerinde olan "gününü gün etme" isteğini ifade eder¹⁷⁵:

*...Yaşamak bir inayet Allah'tan
Ne çıkar inlemekle eyvahtan?
Ne ki varsa sevap ile gûnahtan
Daima neş'e çalsak olmaz mı?..*

¹⁷¹ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 42.

¹⁷² İlhami Bekir Tez, *Hüseyin Rifat*, İstanbul: 1964, s. 6.

¹⁷³ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 52.

¹⁷⁴ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 3.

¹⁷⁵ *Kırık Kavalıdan Sesler*, "Biz Bilmeyiz", ss. 41-42.

Bir diğeri şiirinde Rifat, varlık içinde de olsa yokluk ve zorluk içinde de olsa hayatı zevkle yaşadığından bahsetmektedir¹⁷⁶:

*...Yaşayıp sarayda, kır kerpisinde
Süreriz zevkini varla hiçin de
O cömertleriz ki yokluk içinde
El verene gönül verenlerdeniz...*

Rifat'ın içki ile ilgili şiirleri görüldüğü gibi kendi başına bir tema oluşturacak kadar fazladır. Bu şiirlerin ortak özelliği hayatın zorluklarına karşı içkinin çare olarak düşünülmesidir. Bu şiirlerde şairin çoğunlukla eleştirilerini kendisine yönelttiğini söyleyebiliriz. Bu şiirlerde aslında eleştirilen hayatın zorluğudur; bu zorluk karşısında şairin önerisi ise hiçbir şey düşünmeden içki ile sazla sözle, zor şartlara rağmen gününü gün etmektir. Şairin kendisini bazen şiddetli bir şekilde eleştirmesi bizce onun mizah duygusunun gelişmiş olmasıyla ilgilidir; çünkü *bir insanın mizah duygusu ne kadar gelişmişse, olaylar karşısında gerekli uzaklığa çekilip durumlara daha geniş bir açıyla bakmayı başarması da o denli gelişir*.¹⁷⁷

Evlilik ve Kadınlar ile İlgili Şiirler

Hüseyin Rifat'ın evlilik ve kadınlar hakkında yazdığı şiirlerin mizahi unsurlar taşıyanlarda da bedbinlikle yazılanlarda da bir umutsuzluk görülür. Bu umutsuzluk, çoğunlukla arzu edilen kişiye ulaşılmaması sonucunda hem kadınlar hem de evlilik hakkında olumsuz bir bakış açısına dönüşür¹⁷⁸:

*...Oynatırken aşka geldikçe kadın hep köylüler
Ben zavallı her kadın ardında attıkça adım,
Tali'i menhusa bak ki doğduğum günden beri
Türküyü ben söyledim, maymun gibi ben oynadım...*

H. Rifat kadın çehresinin ateşten daha kuvvetli bir şekilde insanı hem içten hem de dıştan yaktığını ifade eder. Rifat'ın kadınlara karşı olumsuz bakışı o derece artar ki artık ne annesini ne de bir melek simasını görmek ister¹⁷⁹:

*...Gönül sevmek, sevimekten o rütbe titremiş korkmuş;
Güzellik padişahı olsa girmem başka bir derde
Kadınlık nâmına annem de olsa istemem görmek
Hudâ göstermesin hattâ melek sîması mahşerde...*

¹⁷⁶ Kırık Kavalın Sesler, "Biz Böyleyiz", s. 48.

¹⁷⁷ John Morreall, a. g. e. s. 146

¹⁷⁸ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 34.

¹⁷⁹ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 77.

Rifat, kimi zaman bekârlıktan şikâyet edip evliliği üstün tutar ve hayattaki derdinin kadınsız yaşamak olduğunu, evlenmesinin önündeki engelin de parasızlık olduğunu ifade eder. Kimi zaman da olumsuz değerlendirmelerde bulunur¹⁸⁰:

...Bazı âlimler bekârlık rahat etmektir diyor
Ben ise evlenmenin rüçhanını bâriz derim
Öyle ısrar eylerim fikrimde, hatta bendeniz
Günde birkaç kere evlensem gene ca'iz derim!..

...İzdivacı istirahat zannedip
Pek sevinmiştim güvey girdim diye;
Bin belâ çektim, nihâyet anladım;
Düşmüşüm eyvah 'Dar-ün Nedve'ye...¹⁸¹

H. Rifat'ın kadınlar hakkında yazdığı bu şiirlerde kadına bakış açısının olumsuz olması bedbinlikle yazdığı şiirlerinde güzel günlerin artık geçmişte kaldığını anlatan şiirleriyle paralel düşünülmesi gerekir. Bu şiirlerde aslında çok fazla mizah unsuru olmaması dolayısıyla mizah şiirleri içinde çok iyi örnekler olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bu da daha sonra belirteceğimiz gibi H. Rifat'ın neden ikinci sınıf bir hiciv ve mizah yazarı olduğunu açıklar niteliktedir.

Seyr-i Sefain İdaresi ile İlgili Şiirler

Hüseyin Rifat daha önce belirttiğimiz gibi İstanbul'da içki imal işleriyle uğraşmış, bu işte başarısız olunca İstanbul'da "Deniz Yolları İşletmesi" olarak bilinen Seyr-i Sefain İdaresi'nde çalışmaya başlamıştır.

H. Rifat hiç bilmediği bir alanda işe başlaması karşısındaki şaşkınlığını şöyle ifade eder¹⁸²:

...Acayıptır hayatın cilvesi asla akıl ermez
Ederken bir tarafta koskoca meyhâneyi virân;
Kâğıttan bir kayık yüzdürememişken tekne de hattâ
Gider seyr-i sefâinde beni âzâ yapar devrân!..

¹⁸⁰ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 29.

¹⁸¹ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 50.

Dar-ün Nedve: Müslümanlıktan evvel, Kureyş kabilesinin münakaşalar için toplandığı bir yerin adı olup, Kuseyibn-i Kilâb tarafından kurulmuştur. Sonradan Hz. Muhammed'e karşı bulunanların toplanmalarından dolayı fesat ve münafıkların toplandıkları yer mânâsına kullanılmaya başlanmıştır.

<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=Dar-%FCn+Nedve&t=%40>

¹⁸² Dırıltılar-Zırıltılar, s. 56.

H. Rifat dört yıl boyunca Seyr-i Sefain İdaresi'nde çalışmış, meclisin ilgası üzerine de Maarif Matbaası memurluğu yapmıştır. Buradaki işinin istemediği halde sona ermesi karşısındaki üzüntüsünü şu şekilde dile getirir¹⁸³:

*...Vurdu bir tekme bana seyr-i sefainde felek;
Gemiden safra gibi sanki atıldım karada;
Bu kadar yıkmaz idi varlığımı âlemde
Tepmiş olsaydı beni bin bir eşek bir arada!..*

H. Rifat Seyr-i Sefain İdaresi hakkında şiirlerinde anlaşıldığı gibi ilk başta kendisinin hayli yabancı olduğu bir işte çalışmanın tedirginliği görülürken daha sonra yeni mesleğini çok sevdiği ve bunu şiirlerinde ifade ettiğini görürüz.

Edebiyat, Vezin ve Dil Devrimi ile İlgili Şiirler

Hüseyin Rifat'ın edebiyat, dil, vb. konular üzerine yazdığı şiirler azdır. Bu konudaki şiirlerde Rifat'ın eski edebiyatı savunduğunu ve gelenekçi olduğunu görürüz.

Edebiyat ile ilgili olarak olumsuz bir bakış açısına sahip olan H. Rifat edebiyatla uğraşmanın karın doyurmadığını ifade eder¹⁸⁴:

*...Edebiyata sakın sapmayınız ey dostlar;
Çünkü başlarda ne rahat, ne sakal, saç bırakır;
Öyle bir kahpe kadındır ki vefâsız meslek
Seviyormuş görünür, âşıkını aç bırakır!..*

Türk Dil Kurumu'nun kurulmasını eleştiren H. Rifat, dil devrimi ile ilgili olarak da dile dışarıdan yapılan bir müdahalenin dili yoksullaştırdığını ifade eder ve bunu eleştirir¹⁸⁵:

*...Öyle bir dil kurumu çıktı-kökünden kurusun-
Dalkavuklarla hemen dört tarafı çevrildi;
Aksırırken os...uk şekline girdi Türkçem
Buna 'devrim' diyemem, bence lisan devrildi!..*

Rifat şiirlerinin büyük bir kısmını hece vezniyle yazdığı halde onu sevmediğini, lâfz-ı mevzunu da kıskanmakla birlikte yavan bulduğunu belirtir. Nihayetinde hem hece hem de aruz veznini eleştirir¹⁸⁶:

¹⁸³ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 88.

¹⁸⁴ Kırık Kavalın Sesler, s. 94.

¹⁸⁵ Hilmi Yücebaş, Türk Mizahçıları, s. 157.

¹⁸⁶ Hilmi Yücebaş, Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi, s. 342.

...Sevemem parmak hesabı şiiri,
Lâfz-ı mevzunı ise kıskanırım
Okudukça o yavan eş'arı
K.....ma parmak atarlar sanırım...

Rifat'ın edebiyatın bir geçim kapısı olarak görülmesine yönelik eleştirisi hâlâ güncelliğini koruyan bir konudur. Kendi kalemiyle yaşamını kazanmak her zaman zor olmuştur. Dil devrimi ve TDK ile ilgili yaptığı eleştiride “kökü kurusun” “dalkavuk” vb. ağır ifadeler kullanması o zamanın şartları için bir cesaret örneği olarak yorumlanabilir. Rifat'ın hece veznini sevmemesi, aruz veznini de kıskanması gelenekle olan bağlarıyla ilgilidir. Yalnız Rifat sevmediğini ifade ettiği halde birçok şiirini hece ile yazmıştır. Rifat'ın bu konularda yazdığı şiirler de pekâlâ hiciv şiirleri içerisinde değerlendirilebilir; çünkü bu şiirlerde de hiciv şiirlerinde olduğu gibi eleştirinin tonunun arttığı buna karşılık gülmenin azaldığı görülür.

Delilik, Tımarhane ile İlgili Şiirler

Hüseyin Rifat bazen akılı, fikri kendisine rehber edindiği için divaneye dönüp tımarhaneye girdiğinden bahsederken bazen de akıl ve deliliğin yan yana olduğundan bahseder.

Bir kıtasında, sinir krizi geçirdiği için Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın kendisini Bakırköy Ruh ve Sinir Hastanesi'ne götürdüğünden bahseder¹⁸⁷:

...Hastalandırdı beni iz'ânım;
Delilik derdime derman geldi
Açıl ey bab-ı huzur-u rahat
Ben kulun tekkeye kurban geldi...

Hilmi Yücebaş, Neyzen Tevfik'in de sıkıntılı ve ızdıraplı zamanlarında fazla içkinin de etkisiyle birkaç defa Toptaşı Akıl Hastanesi'nde yattığını bildirir. N. Tevfik de bu durumu şiirlerinde dile getirir¹⁸⁸:

...Bir buluttum, yıldırım oldum da düştüm pâyine,
Meclis-i yârânda çaktım, Toptaşı'nda güyledim...

H. Rifat'ın gerçekte tımarhanede kalıp kalmadığını elimizdeki bilgilerle kanıtlayamıyoruz. Rifat, N. Tevfik'e özenerek tımarhaneye girdiğini iddia etmiş de

¹⁸⁷Dırıltılar-Zırıltılar, s. 85.

¹⁸⁸Hilmi Yücebaş, Neyzen Tevfik Hayatı, Hatıraları, Şiirleri, s. 7.

olabilir. Nitekim bir hiciv ya da mizah yazarının akıl hastanesinde kaldığını ifade etmenin okurun nezdinde olumlu bir etkisi olabilir¹⁸⁹:

...Sokmaya kalkışma boşuna yola;
Bizde sapkınlıkla akıl kol kola
Çıkar yol bolduysan sür; uğur ola
İpe sapa gelmez zır deliceyiz!..

H. Rifat'ın delilik ve tımarhane ile ilgili şiirlerinin sayısının çok olmaması dolayısıyla genel bir değerlendirme yapmamız mümkün değildir. Bu şiirlerde dikkati çeken deliliğin olumlu bir kavram olarak kullanılması, akıl ile birlikte ele alınmasıdır.

Savaş Temalı Şiirler

Hüseyin Rifat'ın savaş temalı şiirleri I. Dünya Savaşı ile ilgilidir. O zamana kadar yaşanan savaşlardan farklı olarak I. Dünya Savaşı; cephe gerisi savaş, sabotajlar ve çok ağır silahlarla tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Savaşta milyonlarca insan ölmüş, savaş çok büyük ekonomik yakınları beraberinde getirmiştir.¹⁹⁰ Bu dönemin karikatürlerinde daha çok savaşın insanlık dışı bir olay oluşu ve içeride çekilen sıkıntılar çizilmiştir. Karikatürlerde vesikayla ekmek, gaz, kaputbezi alışverişleri ve harp zenginleri üzerinde durulmuştur.¹⁹¹

H. Rifat I. Dünya Savaşı üzerine yazdığı şiirlerde daha çok savaşın getirdiği can ve mal kayıplarını anlatmıştır. Savaşın sürdüğü yıllarda yaşanan depremler etkisiyle yeraltında ve yerüstünde yaşananlar arasında bir bağlantı kurulmuştur¹⁹²:

...Bak şu dünyanın müşevveş hâline
Olmada gündün güne zîr ü zeber;
Altı üstünden fenadır der iken
Oldu şimdi üstü altından beter...

Bu konudaki şiirlerde savaşın yıkıcı etkisi görülür ve Rifat yaşananları hayvanlık olarak nitelendirir¹⁹³:

¹⁸⁹ Kırık Kaval'dan Sesler, s. 42.

¹⁹⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/I._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1

¹⁹¹ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2 Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, İstanbul: 1988, ss. 41-52.

¹⁹² *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 38.

¹⁹³ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 27.

*...Bak Şu harbin levha-i meŐ'umuna,
Görmek istersen eğer hayvanlığı;
İnliyor milyarlarca evlâd-ı beşer;
Bir kıvılcım yaktı âh insanlığı!..*

Savaş sırasında Anadolu'da büyük bir kıtlık görülür. İnsanlar arpa, süpürge tohumlarından yapılan ekmekleri yemeğe muhtaç kalmıŐlardır. H. Rifat çok zor olan bu Şartları mizahi bir Şekilde dile getirir¹⁹⁴:

*...Hasretim buğdaya çoktan Rif'at,
Doymuyor mide bağırmak ister;
O kadar arpa yedim ki billâh,
Gönül eŐŐekçe anırmak ister...*

Daha önce de belirttiğimiz gibi Rifat'ın hiciv ve mizah Şiirleri dışında kalan Şiirlerinin de kimi zaman komik unsurlarla karŐılaŐılır. Savaş, kıtlık gibi olumsuz bir konuda nasıl olur da komik unsurlar bulunur, sorusunun cevabı için J. Morreall'in Şu düşüncesini hatırlatmamız gerekir:¹⁹⁵

...Eğer, insanların ne gibi durumları komik buldukları sorulacak olursa, bence bunun yanıtı, kendilerini eğlendiren tüm uyumsuzlukları komik bulduklarıdır. Tarih, korkunç felaketlerin ve barbarlıkların bile en azından birkaç kişi tarafından komik bulunduğunu göstermiŐtir...

H. Rifat başka bir Şiirde de I. ve II. Dünya Savaşı'nın önemli bir aktörllerinden Alman general Wilhelm Keitel'i eleştirir. Bu konudaki diğer Şiirlerde olduğu gibi yerin üstünde yaşanan savaşın bir benzerinin de yer altında yaşanan depremler olduğunu söyler¹⁹⁶:

*...Açtı bir harb-i umumi Vilhelm
Verdi akvâmı bütün velveleye
Kıskanıp Kayseri zannım Allah
Saldı dünyayı hemen zelzeleye...*

Rifat'ın Őeçimler, fırkalar, siyaset ile ilgili Şiirlerinde onun her zaman muhalefetten yana olması dikkat çekicidir. Bu Şiirlerinde aslında eleştirinin tonu arttığı için bunlar iktidara yönelen bir hicve dönüşürler. Rifat'ın belediye sorunları ile ilgili Şiirlerinde, rindane Şiirlerinde, evlilik ve kadına dair yazılan Şiirlerde, dil devrimi vb. sorunlar hakkında yazdığı Şiirlerde eleştirinin tonunun çoğunlukla artmasından dolayı bunlar çoğunlukla hicve yakındır. Ama kimi kıtalarda gülmenin ön planda olduğu mizahi Şiirlerini görmemiz de mümkün. Savaş gibi olumsuz bir

¹⁹⁴ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 6.

¹⁹⁵ John Morreall, a. g. e. s. 154

¹⁹⁶ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 37.

konuda bile komik unsurlarla karşılaşmamızda H. Rifat'ın kendisini eğlendiren uyumsuzlukları komik bulmasıyla ilgilidir.

H. Rifat'ın biyografisi hakkında çok ayrıntılı bilgi sahibi olmadığımız için bu şiirlerin bir yaşantı şiiri olup olmadığını da bilemiyoruz. Bu şiirlerde görüldüğü gibi Rifat'ın hem kendisine yönelik hem de diğer konu ya da kişiler hakkında yazdığı şiirlerde eleştirinin şiddeti bazen artar bazen de azalır. Bu şiirlerin ortak özelliği karamsarlığı ifade etmeleridir. Şiirlerinde görülen bu karamsarlık belki de *mizahın gereksiz yere iyimserlik göstermemesiyle* ilgilidir.¹⁹⁷

Aziz Nesin, “Hangi ulusun, sınıfın mizahı olursa olsun mizahın işlevi güldürmektir.” der. Bunun için de mizahın içinde ‘komik’ ögenin bulunması gerektiğini belirtir. Aziz Nesin'in dikkat çektiği “komik” ögeler H. Rifat'ın şiirlerinde çok olmadığı için bu şiirlerin bizi tam olarak güldürmediği kanaatindeyiz. Bizler bu şiirleri okurken gülmekten çok gülümsüyoruz. Çok komik olan bazı durumlarda gülerken bize daha az komik gelen durumlarda da gülümsemekle yetiniriz. Bundan hareketle Rifat'ın şiirlerin çok komik olmadığını, A. Nesin'in mizah tanımına pek de uymadığını söyleyebiliriz.

Güldürmenin ağlatmaktan daha zor olduğunu söyleyen Oktay Akbal'a göre mizahi bir yapıtın edebi değer kazanabilmesi için, ince bir nükteyi, zarif bir mazmunu kapsaması ve sınırlara değil, zekâyâ seslenmesi gerekir. H. Rifat'ın şiirlerinde dikkatimizi çeken önemli bir eksiklik de mazmunların çok az olmasıdır. Bu sebeple Rifat'ın şiirlerinin çok tekdüze olduğunu söyleyebiliriz.¹⁹⁸ John Morreall'a göre dile ilişkin gülme biçimleri; telaffuz, imla, sözcük anlamı, dildeki basit uyumsuzluklara dayanır.¹⁹⁹ H. Rifat'ın şiirlerindeki mazmunların ve dildeki basit uyumsuzlukların eksikliği de onun şiirlerinde gülme tekniklerini yeterince kullanmadığını göstermektedir. John Morreall'in bir mizah yazarının nasıl olmasına dair düşünceleri de Rifat'ın hiciv ve mizah yazarlığını tespit etmemizde faydalı olacaktır²⁰⁰:

...Mizah yazarı, araç olarak kullandığı sözcükler ve kavramlarla oynayabilmelidir; bu da ayrıca bir yetenek gerektiriyor. Kısacası mizah yazarlığı, dikkatli, çok yönlü ve hayal gücü gerektiren bir iştir...

¹⁹⁷ John Morreall, a. g. e. s. 180

¹⁹⁸ Rifat'ın hiciv ve mizah şiirlerini “Sonuç” kısmında değerlendirirken şu eserden faydalandık: Ömer Özcan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, İstanbul: 2002, ss. 14-17.

¹⁹⁹ John Morreall, a. g. e. s. 105.

²⁰⁰ John Morreall, a. g. e. s. 136

H. Rifat'ın şiirlerinde nadiren sözcüklerle oynayabildiği, hayal gücünü zorlayan kimi benzetmelere başvurduğu görülür. Bizler mizah ve hiciv şiirleri üzerine yaptığımız incelemenin sonucu olarak Ö. Faruk Hüyugüzel'in ifade ettiği gibi H. Rifat'ın hicve yönelmiş ikinci sınıf bir şair olduğu kanaatindeyiz.

2.2- Diğer Konular Hakkında Yazılan Şiirler

H. Rifat'ın ele aldığımız hiciv ve mizah şiirleri dışında çeşitli konularda yazdığı şiirler vardır. Bunlar çoğunlukla *Kırık Kavaladan Sesler* kitabındaki şiirlerinden, gazete ve dergilerde ve *Dırıltılar-Zırıltılar* kitabında bulunan şiirlerden oluşur.

Bu şiirleri konularına göre şu başlıklar altında incelemeyi uygun gördük: “Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Türk Kadını Temalı Şiirler”, “Aşk, Bedbinlik ve Ayrılık Temalı Şiirler”, ve “Methiyeler”.

2.2.a-Vatan Sevgisi, Türk Kadını ve Atatürk İlgili Şiirler

Hüseyin Rifat'ın Türk kadını ile ilgili yazdığı şiirler *Kırık Kavaladan Sesler*(1935)kitabında bulunan 8 şiirden oluşmaktadır. Bu kitapta bulunan şiirler daha sonra *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler* (1940) adıyla yeniden yayımlanmıştır. Kitapta Türk kadını üzerine yazılmış şiirler dışında Atatürk'ün ölümü üzerine yazılan bir dördlük ve vatan sevgisi ve Türk tarihini ele alan 2 şiir de bulunmaktadır.²⁰¹ Bunun dışında *Hizmet*'te yayımlanan vatan sevgisi ile ilgili bir şiiri ve *Anadolu*'da yayımlanan Atatürk ile ilgili bir şiirini daha tespit ettik.

H. Rifat'ın Türk kadını üzerine yazdığı şiirlerde, Anadolu düşman işgali altında iken cephe gerisindeki Türk kadınının yaptığı fedakârlıklar ve kahramanlıklar anlatılır. Sade bir dille ve konuşma üslubuyla yazılmış bu şiirlerde çok az söz sanatları kullanılmıştır. Bu şiirler milli mücadeleyi anlatan B. Kemal Çağlar, İ. Alaettin Gövsa, N. Halil Onan, A. Nihat Asya gibi şairlerin şiirleri kadar güçlü değildir.

²⁰¹ Ankara Milli Kütüphanede (SİS. 33216, 1940 AD 136) numaralı rafta bulunan *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler* adlı kitabın nüshası yıprandığı için bizler H. Rifat'ın Türk kadını üzerine yazdığı şiirleri incelerken *Kırık Kavaladan Sesler* kitabını esas aldık. Sadece “Yurd Düğünü” başlıklı şiiri incelerken *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler* kitabını esas aldık.

H. Rifat, *Vakit*'teki bir yazısında²⁰² kurtuluş savaşı sırasında İstanbul işgal altında iken 'mübarek hudud-ı milli dâhiline birkaç kereler girip çıktığı' nı belirtir. Bundan hareketle H. Rifat'ın Kurtuluş Savaşı'nı daha yakından gördüğünü, bunu şiirlerine daha gerçekçi bir şekilde yansıttığını söyleyebiliriz.

Hüseyin Rifat "Zübeyde Ana" şiirinde Atatürk'ü doğurduğu için Zübeyde Hanım'a minnettarlığını belirtir ve onun, milletin anası olduğunu söyler²⁰³:

...Güneşle ay ile yıldızların da üstünde
Yatırmadık seni ey muhterem 'Zübeyde' Kadın,
Sebep şu ki: Daha yüksek cihana lâyıksın;
Yanar, yatar ve yaşar bağrımızda şanlı adın;
Sen öyle bir büyük evlâd doğurdun ey Anne
Gömüldü ruhuna Türk'ün senin güzel yâdını...

"Kim Bu Kadın?" şiirini Rifat Ankara'da Atatürk heykelinin yanında gülle taşıyan bir kadın için yazmıştır²⁰⁴:

...Sen doğurdun şu at üstündeki arslan yiğidi;
Her gören heykelini '...Türk anası işte...' dedi.
Gülecektir senin oğlunla bu millet ebedi.
Çelik omzundaki gülleyle koşan taçlı kadın...

H. Rifat'ın Sakarya Meydan Muharebesi'ni anlattığı "Fatuş Ninenin Falı" şiiri Necip Fazıl'ın "Sakarya Türküsü" şiiri yanında çok sönük kalır²⁰⁵:

...Sakarya'da tutunup kalmış olan düşmanı
Başkumandan emriyle ağaç gibi söktüler
Siperlerden attılar... Kaçtıkça yüklendiler
Alay alay gürleyerek Akdeniz'e döktüler...

Turgut Çeviker, Kurtuluş Savaşı zamanındaki karikatürlerde savaşın içindeki kadınların karikatür kahramanlarına dönüştüklerini ifade eder. Bu dönemdeki karikatürlerde tıpkı Hüseyin Rifat'ın şiirlerinde anlatıldığı gibi çocuğunu, eşini yitirmiş analar; savaştan, acı çeken kadınlar vardır.²⁰⁶

"Zeynep Nine" başlıklı şiirde anlatıldığı gibi yakınlarını savaşta kaybeden ya da haber alamayan kadınları, "Güssün Deyze" şiirinde olduğu gibi kağnısıyla

²⁰² *Vakit*, nr.4108, 19 Haziran 1929.

²⁰³ *Kırık Kavalın Sesleri*, ss. 3-4.

²⁰⁴ *Kırık Kavalın Sesleri*, ss. 5-6.

²⁰⁵ *Kırık Kavalın Sesleri*, ss. 7-8.

²⁰⁶ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2 Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, İstanbul: 1988, s. 38.

cepheye sandık taşıyan fedakâr kadınları,“Ümmü Kadın”, “Fadime Kız”, “Ayşe Dudu” şiirlerinde de görürüz²⁰⁷:

*...Zeynep Nine köyünün en ihtiyar kadını
Babası kaybolmuştu ‘Pilevne’ meydanında;
Oğlu Sarı Ahmedî Yemenlerden dönmemiş
Şimdi torunu Mıstık yoldaşydı yanında....”*

*...Üç, beş cepthane yükleyip kağnısına
Bir gündü sabah erken çıktı İnebolu’dan:
Sırtındaki hırkayla sandıkları sarmıştı;
İsyanmasın diyerek yağışlardan, doludan...*

“Türk” başlıklı şiirde H. Rifat, Türk gençliğine Türk’ün tarihini, nereden geldiğini, diğer uluslardan farkını anlatır ve kendi tarihlerini öğrenmeleri için onlara çağrıda bulunur²⁰⁸:

*...Dinle anlatayım sen kimsin, nesin:
Deden büyük Uğuz; soyun, sopun ak;
Oku bitikleri, karıştır, oku;
Sana benzer ulus başka var mı bak?..*

Atatürk ile ilgili şiirlerde H. Rifat, Atatürk konulu diğer şiirlerde olduğu gibi onu destan kahramanı olarak ele alır ve yüceltir. “Türk Gazi” başlıklı şiirinde milletle Gazi’nin bir bütün olduğunu ifade eder. Bu şiirde de Atatürk’ü doğurduğu için Zübeyde Hanım övülür²⁰⁹:

*...Sen ey Türk’ün büyük ‘Gazi’si gökten olmadın münzel,
Fakat ondan da yüksek ‘Türk ana’ndan doğdun ey ekmel.
Güzel namın ile Türklük ayırt olmazlar elbette,
Değildir başka başka şeyler onlar bir çelik bir heykel.
Pekişmiş ‘Türk’ adı ‘Gazi’ saniyle öyle kuvvetli
Ne mümkündür ayırsın onları dünyada hiçbir el...*

“Yurd Dügünü” başlıklı şiir, vatan sevgisi ve Türk kadını konulu şiirlerde anlatılanların bir özeti niteliğindedir. Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün önderliğinde yardımcısı İsmet İnönü’nün de yardımıyla Türk halkının baba, evlat, ana, kız hep birlikte verdikleri bağımsızlık mücadelesi sonucu ay yıldızlı bayrağın semalara yükseltmesi anlatılır²¹⁰:

*...Geldi Türk oğluna birdenbire derken biz hız,
Verdiler baş başa candan baba, evlat, ana, kız;*

²⁰⁷ Kırık Kavalda Sesler, ss. 17-18.

²⁰⁸ Kırık Kavalda Sesler, s. 19.

²⁰⁹ Anadolu, nr. 6001, 30 Ağustos 1934.

²¹⁰ Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler, ss. 13-14.

*Gene yükseldi semalarda o ayla yıldız;
Ne zaman şöyle düşünsem o felaketli günü,
Atatürk'le dikilir karşıma İsmet İnönü!..*

Netice olarak H. Rifat'ın Cumhuriyetin ilk yıllarının coşkulu havasına kapıldığı, "Atatürk Sevgisi" gibi konularda epik karakterli şiirler kaleme aldığını görüyoruz. Birçok didaktik ve angaje eserde olduğu gibi bu şiirlerde de güçlü bir sanata rastlanmaz.

2.2.b-Aşk, Bedbinlik ve Ayrılık Temalı Şiirler

Hüseyin Rifat'ın aşk konulu şiirlerinde ayrılıktan kaynaklanan bir bedbinlik olduğu için bu temaları aynı başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Bu konuda yazılan şiirler sayıca fazla olmakla birlikte aynı kalıptan çıkmış gibi birbirini takip eden bir monotonluktadır. Dünyevi olan bu aşkta sevgilinin güzelliği, vefasızlığı çok defa tekrarlanır.

H. Rifat'ın *Kırık Kaval dan Sesler*'de bulunan yetmiş beş şarkının çoğu aşk konuludur. Bu şarkılardan dördü Şükrü Tunar'ın *Öyle Çektim ki Cefa* adlı kitabında bulunmaktadır. Bu dört şarkı değişik isimler tarafından bestelenmiştir. Bu şarkılarda da diğer şiirlerde olduğu gibi vefasızlık, felekten şikâyet ve cefa konuları üzerinde durulur. Bunlar arasında en çok bilinen ve kitaba adını veren Şükrü Tunar tarafından bestelenen aşağıdaki şarkıdır²¹¹:

*...Öyle çektim ki cefa dilde safa niyetine
Zehre bade dedim derde deva niyetine
Bana bir atıfet oldu feleğin cilveleri
Her vefasızlığı çektim de vefa niyetine...*

Bu şiirlerde Divan şiirinde olduğu gibi maşuk âşığa acı çektirir. Divan edebiyatının ortak motifi olan gül ve bülbül motifi bu şiirlerde tekrarlanır²¹²:

*...Şu engin gönülde dünyalar gülen
Sonsuz bir baharım, sünbülüm eksik;
Öksüz menekşeler boynunu büken
Ben güller bağıyım bülbülüm eksik...*

Bu şiirlerde dikkati çeken önemli bir özellik de "Leylâ" adının sürekli tekrarlanmasıdır. Şair, Leylâ'ya duyduğu amansız aşkı sürekli anlatır. Onun

²¹¹Şükrü Tunar, *Öyle Çektim ki Cefa*, İstanbul: 1965, s. 5-6.

²¹²*Kırık Kaval dan Sesler*, "Bir O Eksik", s. 34.

yokluğunda yaşamın anlamsız olduğunu, bir dakika bile onu görmek için ölmeye hazır olduğunu ifade eder²¹³:

*...Seni ben öyle içli sevdim ki,
Emredersen yolunda can vereyim;
Öldürürsen de inlemem belki,
Hele öldür de imtihan vereyim!..*

*...Bir bülbülüsün sevdiceğim köhne cihanın,
Leylâyı unutturdu güzellikteki şânın;
Bir gölge kalır hüsnüne nisbet ile Leylâ;
Hurileri kıskandırıyor sevgilim anın!..²¹⁴*

Bu şiirlerde eski güzel günler yâd edilir ve artık çok uzak olan bu güzellikler tekrar yaşanmayacağı için matem tutulur. Bir dörtlükte de şair diğer şiirlerde anlatıldığı gibi, artık hayal olan sevdiğini bedbinlikle anar²¹⁵:

*...Gönlümde hayâlin o siyah tüller içinde
Matem tutarım her gece sünbüller içinde;
Sen başka kucaklarda, firakınsa gönülde;
Ağlar gezerim her gece bülbüller içinde!..*

Bu şiirlerde dikkati çeken bir başka nokta da âşığın yüzü gülerken ayrılık acısı dolayısıyla yüreğinin ağlamasıdır²¹⁶:

*...Seneler var ki derd-i hicrinle
Nerdesin sen deyip de çağlıyorum;
İtimat etme bazı güldüğüme
Güliyorken içimden ağlıyorum...*

*...Ben bu sevdayı neden dağlayamam da gülerim
Şu garib gönlüme taş bağlayamam da gülerim;
Gözyaşım her gece tufana boğarken gönülü
Bakmayın güldüğüme ağlayamam da gülerim...*

Hüseyin Rifat aşk hakkında telkinlerde bulunur. Aşk söz konusu olduğunda kendisinin yaptığı gibi yüksekte uçulmaması gerektiğini ifade eder²¹⁷:

*...Gönlünü kaptırma oğlum aşka hiç;
Gökyüzünde görmek evlâdır mehi;
Uçma yüksekte baban Rif'at gibi,
Kalmasın istersen eller tehîl...*

²¹³ Kırık Kaval'dan Sesler, "Hep Vereyim", ss. 37-38.

²¹⁴ Kırık Kaval'dan Sesler, "Şarkılar", s. 82.

²¹⁵ Kırık Kaval'dan Sesler, "Şarkılar", s. 83.

²¹⁶ Kırık Kaval'dan Sesler, "Gönül", s. 32.

²¹⁷ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 80.

2.2.c- Methiyeler

H. Rifat, Ömer Hayyam, Şair Eşref ve VI. Mehmet Vahdettin, Neyzen Tevfik için methiyeler yazmıştır. Bu methiyeler hece ve aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Bu methiyeler eski edebiyatta görülen methiyeler gibi uzun değildir. Sadece Şair Eşref için yazılan methiye uzundur.

Ömer Hayyam

Ömer Hayyam rubailerini Türkçe 'ye tercüme eden H. Rifat *Rubaiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümeleri* adlı kitabında Hayyam için aruz vezniyle şu rubaiyi yazmıştır²¹⁸:

*...Enbiyâ eserine tevfi-k-i tarîk eyleyerek
İsteseydi yeni din neşrini Hayyâm-ı Hakîm
Yıkılırdı bütün edyân, ebâtîl ü zünûn
Âlemi nurlara gark eylerdi akl-ı selîm...*

Şair Eşref

Hüseyin Rifat Şair Eşref'in bir gazelini tahmis etmiş, ölümünün ardından 30 kıtalık uzun bir mersiye yazmıştır. Bunların yanında Şair Eşref'i metheden 5 bentlik bir muhammes de yazmıştır. Oldukça ağır bir dille yazılan bu methiyede Rifat, Şair Eşref'in hicivdeki ustalığını över, onun zalimlere karşı yazdığı şiddetli hicivlerin kuvvetinden bahseder²¹⁹:

*...Aferin ey koca heccavu metin ü yekrenk
Hasmı tezlilde Nef'i bile olmaz sana denk
Ettin aday-ı siyeh bahtuma dünyaları tenk,
Tak-ı iclâline olmuştu savaik, avenk
Verdi afaka şükûhun ebedi velveleler,*

*Zulmü tahkir idi şiddetle senin mutadın,
En büyük hasm için erkânına istipdadın,
Halka her darbesi hevlâver iken bidadın,
Fart-ı gayretle coşup meşreb-i ateşzadın,
Seni her hamlede etmişti şerefyab-ı zafer...*

²¹⁸ Mehmet Kanar, "Ömer Hayyam Rubailer", Deniz Kitabevi, İstanbul: 2000, s. 7.

²¹⁹ Hilmi Yücebaş, *Şair Eşref Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul: 1958, s. 67.

VI. Mehmet Vahdettin

Hüseyin Rifat 1919'da VI. Mehmet Vahdettin tahtta iken İstanbul'da yayımladığı *Deccal*'de VI. Mehmet Vahdettin'i överken daha sonraki şiirlerinde diğer padişahları hicveder²²⁰:

...Şahidimdir altı yüz yıllık vukuat ve şuun
Sen hakikatte yetim evladının bâlinisin
Ruh-ı milletsin bütün ruhunla var ol dâima
Pâdişahım ümmetin cidden Vahdettinisin...

Rifat'ın VI. Mehmet Vahdettin'i övmesi bir zorunluluktan kaynaklanıyor da olabilir. H. Rifat'ın çıkardığı *Deccal*'in kimi sütunlarının boş olması bu gazetenin kuvvetli bir ihtimalle sansüre uğradığının göstergesidir. Turgut Çeviker de I. Dünya Savaşı yıllarında askeri yönetimin basına sansür uyguladığını, Mondros Mütarekesi ile İstanbul'a giren İngiliz ve Fransız ordularının da işgal sansürünü başlattığını belirtir. Çeviker, Padişah Vahdettin'in de basına hem sansür koyduğunu hem de çeşitli önlemler aldığını belirtir.²²¹

Neyzen Tevfik

H. Rifat İstanbul'da iken *Anadolu*'ya gönderdiği "Zavallı Neyzen Tevfik İstanbul'da Gene Delirdi"²²² başlıklı yazısında N. Tevfik ile ilgili bir anısını anlatır. Rifat "Ne Derler" başlıklı dört kıtalık şiirinde ise Neyzen Tevfik'i över. Şiirde aslında Rifat, bir methiyeden ziyade N. Tevfik ile olan benzerliklerini anlatmıştır. Şiir hece vezniyle ve sade bir dille yazılmıştır.

Şiirde özellikle H. Rifat içki dolayısıyla hem kendisine hem de N. Tevfik'e yapılan eleştirilere cevap verir²²³:

...Beni meyhanede gören şaşıl
İşte bir sarsalak divâne derler;
Yalnız değilim can yoldaşım var
Onun adına Peymâne derler...

Ne ayık, ne sarhoş; coşkun hoş serim;

²²⁰*Deccal*, nr. 1, s. 1.

²²¹Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü 2 Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, İstanbul: 1988, s. 64.

²²²*Anadolu*, nr. 5946, 23 Haziran 1934.

²²³*Kırık Kavalın Sesleri*, ss. 43-44.

*Yanık gönüllerde serin eserim;
Zehir içirseler sanma küserim
Bir âlemdeyim ki mestâne derler*

*Olurken dostlarım hep derd eşenim
Baharsız, çiçeksiz ben bir gülşenim;
Ağlarken de gülen, oynayan şenim;
Girdiğim her yerde meyhâne derler!*

*Sen tapın, yalvar dur gece ve gündüz
Özü ben bulurum varken bu ak yüz
Hâsılı sen eğri giderken, ben düz
Bana 'sarhoş' sana bilmem 'ne' derler?..*

Rifat'ın yazdığı methiyeler kişilere yönelik yazdığı ve eleştirinin tonu arttığı için hicve yakın şiirlerine göre daha azdır. Hicivlerdeki zenginlik bunlarda görülmez. Bu durum biraz da hicvin daha fazla konu çeşitliliğini, zenginliğini barındırmasıyla ilgilidir. Bu sebeple Rifat'ın methiyelerinin bir ustalık ürünü olduğunu söyleyemeyiz.

Hüseyin Rifat'ın mizahi ve hiciv şiirlerinde görülen konu zenginliği bu şiirlerde görülmez. Karamsar bir bakış açısıyla yazılan bu şiirler mizah ve hiciv şiirlerinde olduğu gibi başkaldırıdan çok teslimiyeti, kaderden şikâyeti dile getirir. Bu şiirler, hiciv ve mizah şiirlerinde olduğu gibi halk şiiri özelliklerine uygun olarak hece vezniyle ve sade bir dille yazılmışlardır. Halk şiiri Türk şiirinde her zaman başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. İnci Enginün de, Cumhuriyet devri şiirinin başlangıç yıllarında en önemli kaynağının halk şiiri geleneği olduğunu ifade eder.²²⁴ Bu şiirlerde mizah ve hiciv unsurları her ne kadar az olsa da bu durum onların mizah ve hiciv şiirleri olmadığını ifade etmez. Sadece muhtevaları itibariyle ele alınan konular belki de mizah ve hiciv şiirleri için uygun olmadığından bu şiirlerde diğerlerinin aksine gülüşteki tondan ziyade ağlayıştaki ton ön plandadır.

2.3- Şiirlerde Başvurulan İfade Vasıtaları

Hüseyin Rifat'ın şiirlerinde kullandığı ifade vasıtalarını incelerken onun hangi nazım şeklini daha çok tercih ettiğini, hangi edebi sanatları daha çok kullandığını, dil özelliklerini örneklerle açıklayacağız.

²²⁴ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 10. Baskı İstanbul: 2009, s. 26.

Rifat'ın ilk şiiri her ne kadar 1894'te görülse de asıl olarak 1908'de yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Son şiirleri de 1950'de Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*'nde bulunan şiirlerdir. Buradan hareketle H. Rifat'ın kısmen Servet-i Fünûn, asıl olarak Milli edebiyat dönemi sanatçıları ile çağdaş olduğunu söyleyebiliriz. Rifat'ın dili de şekil olarak Milli edebiyat dönemi özelliklerini taşıyarak şiirlerindeki muhteva ise Servet-i Fünûn'un bedbinliğini yansıtır.

Rifat'ın şiirlerinde Milli edebiyatta olduğu gibi konu memleketidir. *Dırıltılar ve Zırıltılar*'da II. Meşrutiyet döneminde yaşanan sorunlar, ikilikler var iken *Kırık Kavaldan Sesler*'de I. Dünya Savaşı'nda cephe gerisindeki Türk kadınının fedakârlıkları anlatılır. Halk şiirini kaynak olarak kabul eden H. Rifat, bu dönemde diğer şairler gibi hece vezniyle sade bir dille kaleme aldığı şiirlerinde nadiren de olsa mahalli söyleyişlere başvurur.

Kırık Kavaldan Sesler(1935)'de ve *Dırıltılar ve Zırıltılar* (1939)'da bulunan şiirlerinin çoğunluğu aruz vezniyle kaleme alınmış; fakat hece vezniyle yazılan şiirler de bulunmaktadır. Aruzla kaleme alınan şiirlerin çoğunluğu kıt'alardan oluşurken birkaç gazel de vardır. Hece ile kaleme alınan şiirler de koşma türüne girer. H. Rifat şiirlerde anjambman tekniği kullanılmıştır.

“Harp ve Zelzele Patırdılarına” başlıklı kıtası Rifat'ın bu tekniği kullandığına örnek gösterilebilir²²⁵:

...Yer üstünde silâhla oynanırken titriyor
rûhum
Yer altı sallanınca göklere çıkmaktadır
âhım;
Biraz gayretli davransak şu dünya hep
olur dümdüz
Sen altından, biz üstünden karıştırdıkça
Allâhım!..

H. Rifat'ın şiirlerinde çok fazla söz sanatlarına başvurmadığını, kelime oyunları yapmadığını söyleyebiliriz. Rifat şiirlerinde daha çok tezat, tenasüp, teşbih, , iştikak, irad-ı mesel, mübalağa ve telmihe başvurmuştur. Bizler de bu söz sanatlarını kısaca açıklayıp Rifat'ın şiirlerinden örnekler vereceğiz.²²⁶:

²²⁵ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 23.

²²⁶ Şerife Çağın, a. g. e. s. 394.

...Lügat anlamı bir şeye kısaca, göz ucuyla bakmak demek olan telmih, bir kıssaya, efsaneye, tarihi bir hadiseye veya bir ayete, hadise, meşhur bir darb-ı mesele, bir inanışa işaret etmektir...

H. Rifat aşağıdaki dörtlükte Hâbil ile Kâbil kıssasına telmihte bulunmuştur²²⁷:

...Düşünün, ey jüriyi istemeyen doktorlar,
Hiçte mi aklınıza gelmedi Hâbil, Kâbil
İşletirler adama öyle cinayetler ki:
Öldüren öldü demektir, geberense kâtil...

Rifat'ın bir şiirinde irad-ı mesel yaptığını tespit ettik. İrad-i mesel²²⁸:

...Bir fikri ispat için bir atasözünü veya- atasözü imişçesine- hikmetli bir sözü delil göstermektir. Atasözü olmamakla birlikte atasözü değerinde olan, atasözü gibi ifade edilen hikmetli düşünceler de bu sanata dâhildir...

Rifat izdivaç ile ilgili düşüncelerini ifade ettiği bir kıt'ada Pisagor'un bu konu hakkındaki bir sözünü hatırlatır²²⁹:

...İzdivaç etmesini istemeyen yok gibidir;
Böyle arzuları idrâki olan yenmelidir;
İzdivac talibine çünkü demiş Fisağur:
Rahatından yorulan kimseler evlenmelidir!..

Rifat'ın en çok kullandığı söz sanatlarından biri de tezattır. Aşağıdaki beyitte hem tezat hem de iştikak sanatları bir arada kullanılmıştır. İştikak aynı kökten türeyen sözcükleri bir arada kullanmaya denir²³⁰:

...İztırâbın dışında muztaribim,
İztırâbın içinde mes'ûdum;
Ben saâdet yolunda zevk aramam
Ne garib itiyadlı mevcudüm...

Bu dörtlükte “İztırâb” ve “muztarib” kelimeleri “darb” kökünden türetilerek iştikak yapılırken yine “İztırâb” ve “mesud-saadet” kelimeleri arasında zıtlık kurularak tezat sanatına başvurulmuştur.

Rifat'ın başvurduğu diğer bir söz sanatı da tenasüptür. Tenasüp aralarında anlam ilgisi bulunan sözcükleri bir arada kullanmaya denir. Aşağıdaki dörtlükte “Güneş”, “Dünya”, “Yıldız” gibi gök cisimleri bir arada kullanılmıştır. Sevgiliye

²²⁷ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 84.

²²⁸ Şerife Çağın, a. g. e. s. 404.

²²⁹ Dırıltılar-Zırıltılar, s. 31.

²³⁰ Kırık Kavalın Sesler, s. 30.

hitaben yazılan bu şiirde, bu gök cisimleri hepsi birleşse de yine sevgilisinin güzelliğine denk olamayacağı ifade edilerek mübalağa yapılmıştır²³¹:

*...O kadar ki bu köhne dünyanın
Mahitabıyla yıldızı, güneşi
Toplanıp hepsi gelse bir araya
Olamazlar o hüsnü ânın eşi!..*

Teşbih (benzetme) sanatını çok kullanan H. Rifat aşağıdaki dörtlükte hayatı bir bilmeceye, kördüğümüne benzetir²³²:

*...Şu hayat ne senin doğru bulduğun
Ne de benim eğri gördüğüm gibi;
O bir bilmece ki çapraşık, çetin,
Çözülmez açılmaz kördüğüm gibi...*

H. Rifat'ın şiirleri içerisinde eleştirinin en fazla şiddetlendiği kıtalar Damad Ferid Paşa hakkında yazılanlardır. Rifat bu kıtalarda Damad Ferid'in hırsı yüzünden her şeyi unuttuğunu, artık otoritesinin yıkılmasının farz olduğunu ifade etmekle kalmayıp bunun için “eşekler itişi” ve “eşek soyu katırlar” benzetmelerini kullanır²³³:

*Mesned-i sadr-ı muallâda Ferid
Hırsa gark oldu, unuttu her işi;
Yıkılıp gitmesi farz oldu bu gün,
Bu kadar sürmez eşekler itişi*

*Dâmâd Ferid'e bak ki baki makamda hâlâ
Hempay-i devletiyse eşşek soyu katırlar
Şaşmam bu hâle Rifat pek eski bir meseledir,
Körler ile sağırlar yekdiğeri ağırlar...*

Aşağıdaki kıtada “sulara seccade serenler” benzetmesinin çok güçlü ve orijinal olduğunu söyleyebiliriz. Rifat'ın hem hicivlerinde hem de mizah şiirlerinde çok az müstehcen kelime kullandığını söyleyebiliriz. Bu onun; “Bir heccav en çirkin, kaba kelimeleri bile hakikatin içerisinde sindirerek ihtiza etmelidir.” görüşünü destekler niteliktedir²³⁴:

*...Her şeye eyvallah etmeyiz amma
Küfre de hak veren erenlerdeniz;
Yolumuzda havra, kilise, cami yok...
Sulara seccade serenlerdeniz!..*

²³¹ Kırık Kavalda Sesler, s. 26.

²³² Kırık Kavalda Sesler, s. 51.

²³³ Dırıltılar-Zırıltılar, ss. 10-11.

²³⁴ Kırık Kavalda Sesler, s. 48.

Daha önce de belirttiğimiz gibi mizahi bir yapıtın edebi değer kazanabilmesi için, ince bir nükteyi, zarif bir mazmunu kapsaması ve sınırlara değil, zekâyâ seslenmesi gerekir.

Yukarıda değerlendirdiğimiz şiirlerde de görüldüğü gibi mazmunların çok az kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu da Rifat'ın şiirlerini tekdüze bir hâle getirir. Morreall'in belirttiği dile ilişkin gülme biçimleri olan; telaffuz, imla, sözcük anlamı, dildeki basit uyumsuzlukların da eksikliği de H. Rifat'ın şiirlerinde gülme tekniklerini yeterince kullanmadığını göstermektedir. H. Rifat'ın çoğu basit anlatımlı şiirlerinde azımsanmayacak kadar söz sanatı kullanılsa da onun nadiren sözcüklerle oynayabildiği, hayal gücünü zorlayan kimi söz sanatlarına başvurduğu görülür.

3- TENKİT

Hüseyin Rifat'ın değişik gazetelerde çeşitli konularda yazdığı tenkit yazılarını “Aktüel Yazılar, Fıkralar” ve “Edebi Tenkit” başlıkları altında inceledik. Rifat'ın güncel kimi konularda yazdığı yazılarda edebi değerlendirmeler de vardır ve bu yazılar sayıca edebi tenkitlerden fazladır. Hem edebi tenkitler hem de aktüel konularda ele aldığı bu yazılar H. Rifat'ın hayat ve sanata dair görüşlerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

3.1- Aktüel Yazılar, Fıkralar

H. Rifat çoğu *Hizmet*'te olmak üzere değişik gazetelerde “Sokaklarımız”, “Açık Mektup (Müntehib-i Sânilere)”, “İğneli Beşik”, “Büyükleri ve Büyüklüğü Takdir”, “Hüseyin Rifat Beyden Yusuf Ziya Beye”, “Kafa Maçı ve Ayak Edebiyatı”, “Gençliğe, Şiire, Şaire Dair” başlıkları altında çeşitli konularda aktüel yazılar, fıkralar kaleme almıştır.

“Sokaklarımız”²³⁵H. Rifat'ın tespit ettiğimiz ilk aktüel yazısıdır. İzmir'in cadde ve sokaklarından bahseder; bunların şehir planlamasındaki önemi hakkındaki fikirlerini dile getirir. Rifat belediyelerin belirli bir plan çerçevesinde yapılaşmaya izin vermesi gerektiğini ve cadde ve sokakları ve tramvay hatlarını belirlenen bu plan çerçevesinde yapması gerektiğini ifade eder. Bu konuda Atina ve Selanik'in şehir planlamasını örnek gösterir ve İzmir'in şehir planlamasını bunlarla karşılaştırır.

“İntihap İşleri”²³⁶ başlıklı yazıda H. Rifat 1908'de yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde teftiş heyetlerinin toplanıp Müslüman, Hristiyan ve Musevilerin erkek nüfus sayısını belirlemek için yaptıkları sayıma dikkati çeker. İzmir'deki Müslüman nüfusun az gösterildiğini, birkaç gencin itirazı ile sayımın bir hafta geç bitirilmesi kabul edilince, gençlerin yaptıkları çalışmalarda daha fazla erkek nüfusun tespit edildiğinden bahseder. Rifat, belediyenin muhtarlara nüfusun tamamının gösterilmesi için emir vermesi gerektiğinin altını çizerek ve teftiş heyetinin ramazan ayını bahane ederek işe geç gelmelerini eleştirir. Okuma yazma bilmeyen ve geçim derdine düşen gündelikçi bir işçinin kazandığı parayı seçim kütüklerinde isminin yazılması için

²³⁵ *Hizmet*, nr. 2458, 9 Eylül 1908.

²³⁶ *Köylü*, nr. 34, 24 Eylül 1908.

arzuhalcilere vermeyeceğini söyler. Bu konuda görevlilerin matbu bir arzuhali okuma yazma bilmeyen ahaliye ücretsiz dağıtılması gerektiğini belirtir.

“Açık Mektup” (Müntehib-i Sânilere)²³⁷ başlıklı yazıda H. Rifat Köylü’de dikkat çektiği 1908 Meclis-i Mebusan seçimlerini *Hizmet*’e yolladığı bir mektupta da ele alır.

İki kısımdan oluşan mektubunun ilk kısmında 1908’de İzmir’deki erkek nüfusu hakkında istatistikî bilgiler verir. Milletvekili vasfını taşıdığını söylediği on kişinin ismini sayar. Bunlar arasında İzmir’in tanınmış simaları olan Uşşakizâde Halid Ziya, Müftü Mehmet Sait Efendi, Doktor Refik Nevzat, Nesim Masliyah da vardır. “Avukat Said Bey’e” başlığını taşıyan mektubun ikinci kısmında ise daha önce eleştirdiği Said Bey’in adamları vasıtasıyla kendisine kaba kuvvet uygulattığını ifade eder ve bunu eleştirir.

1908’de Meclis-i Mebusan seçimleri hakkında yazdığı yazılardan sonra uzun bir zaman Rifat’ın tenkit yazılarını görmeyiz. 1927’de kaleme aldığı “İğneli Beşik”²³⁸ başlıklı yazıda H. Rifat azınlıklarla ilgili 6 kısa mizahî fıkra anlatır. Bizlere bir fikir vermesi açısından bu fıkralardan ikisini vermeyi uygun gördük:

Birinci Fıkra

Rusya’da elli sopa dayak cezası alan birinin sopayı vuracak kişiye yavaşça vurması için iki yüz elli ruble vermesinden bahsedilir. Kırk dokuz sopayı yavaş vuran kişi ellinci sopayı çok sert vurur. Bunu, karşıdakine yaptıkları alışverişte ne kadar kârlı olduğunu anlatmak için yaptığını söyler.

İkinci Fıkra

Daviçon çifti senelerden beri Amerika’da olan oğullarından aldıkları mektupta oğullarının evlendiğini haber almalarından bahsedilir. Oğullarına yazdıkları mektupta, anne evliliğin hayattaki en büyük saadet olduğunu söyler. Babanın ise sonradan mektuba, evliliğin deliliklerin en büyüğü olduğunu yazdığından bahsedilir.

²³⁷ *Hizmet*, nr. 2490, 23 Teşrin-i Evvel/ Ekim 1908.

²³⁸ *Yanık Yurt*, nr. 739, 9 Haziran 1927.

Farklı uluslardan bahsedildiği bu fıkralarda H. Rifat kültürel ve toplumsal olarak kendi kültürümüzden farklı yorumlanabilecek kimi özellikleri bir güldürü unsuru olarak ele almıştır. Fıkralarda anlatılan ulusların isimleri açıkça verilmez. Öyleki bu altı fıkradan sadece yukarıda anlattığımız iki fıkrada “Amerika” ve “Rusya” isimleri geçer. Daha çok fıkradaki kahramanların ağız özelliklerinden ve özel isimlerden fıkraların hangi uluslara ait olduğunu anlayabiliriz. Hüseyin Rifat’ın anlattığı bu fıkralar genellikle güldürmek için oluşturulmuş, küçük espri toplarına benzer. Öyleki bu fıkralar binlerce sayfalık bir olayı üç cümlede özetler. Ünsal Özünlü’nün bu tür fıkralar hakkında söyledikleri anlatmak istediklerimiz daha iyi açıklar:²³⁹

...Milletler fıkralar aracılığıyla, ulusal niteliklerini belirleyen politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel görüşlerine ters düşen başka toplumlara da gülerler...

1927’de yazdığı *Büyükleri ve Büyüklüğü Takdir*²⁴⁰ başlıklı yazıda Rifat “büyük”, “büyüklük”, “güzel”, “musiki” kavramlarını ele alır. Güzelliğin vatanının olamayacağını, bunu tayin etmenin mümkün olmadığını belirtir. Amerika’da yapılan bir güzellik yarışmasında bir Fransız’ın seçilmesini bu düşüncesine örnek gösterir. Rifat musikiyi de Alman, Rus, İtalyan, Türk vb. şeklinde ayırmanın yanlış olduğunu belirtir. Ona göre her güzel musiki parçası bütün dünyada çalınır ve artık bir dünya malı hâline gelir.

Güzellik gibi büyüklüğün ve büyüklerin, iyi muvaffak olmuş bir eserin, faydalı bir keşfin de ortaya çıktığı milletin sınırlarını aşır tüm dünyada sahiplenildiğini belirtir. Bu konuda da değişik ülkelerden tanınmış bilim ve sanat adamlarını örnek gösterir. Bunlar; Radium’u keşfeden Fransız fizikçiler Mösyo ve Madam Curie’leri, yine Fransız şair ve yazar Victor Hugo, Norveçli oyun yazarı ve şair Henrik İbsen, İngiliz şair ve tiyatro oyun yazarı Shakepeare, Alman klasik müzik bestecisi *Beethoven*, İranlı şair Ömer Hayyam ve İsveçli kimyacı Alfred Nobel’dir. Bu kişiler gibi Gazi Mustafa Kemal’in de insaniyetin büyüklerinden, güzellerinden biri olduğunu belirtir. Bir milletin büyüğünü takdir etmenin, başka milletlerden ziyade içinden yetiştirdiği milletin vazifesi olduğunu ifade eder.

²³⁹ Ünsal Özünlü, “Fıkralar”, *Gülmecenin Dilleri*, Ankara: 1999, s. 94.

²⁴⁰ *Hizmet*, nr. 829, 23 Eylül 1927.

Vakit'te yayımlanan "Hüseyin Rifat Bey'den Yusuf Ziya Bey'e"²⁴¹ başlıklı yazıda H. Rifat *Akbaba* dergisinde kendisini İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden Dr. Nazım Bey ile aynı kefeye koyan Yusuf Ziya Ortaç'a cevap verir. Yazıda Rifat, Y. Ziya'nın kendisi gibi bir "rakıcı"nın bile A. Hamid Tarhan'ı yüceltirken bir gencin A. Hamid'i inkâr ettiği, sözlerine de cevap verir.

H. Rifat, A. Hâmid 'in kendisinden hem yaşça hem de şairlik bakımından büyük olduğunu belirterek ailesinden ve içerisinde yetiştiği milletten aldığı terbiye ile büyüklerine hürmet gösterdiğini, büyüklerinin daire-i muhabbetine girdiğini nakleder.

H. Rifat Anadolu'da bir seyahatte iken "Üzüm Kızı" rakısının *Akbaba*'daki reklam ücretini ödeyemediği için Y. Ziya Bey'in "Üzüm kızı mı, Yahudi kızı mı?" başlıklı bir fıkra yazdığını söyler.

Rifat, Y. Ziya Bey'in bir gün kendisinden Eşref'in şiirlerin olduğu defteri istediğini ve bunu kendisine verdiğini belirtir. Ayrıca, Y. Ziya'ya hediye ettiği *Hayyam Tercümeleleri* kitabı için kendisine ithafen imzalamasını istediğini belirtir.

H. Rifat rakıcılığıyla övündüğünü, bunu yeni nüfus cüzdanında aile ismi yapacağını söyler. Kendisinin tam bir lise tahsilli olduğunu, eski tıp fakültesinden de bir diplomasının bulunduğunu, fakülteyi birincilikle bitirdiğini, Şark edebiyatına mensup ve Garp edebiyatına meclup (tutkun) olduğunu belirtir. Rifat, Y. Ziya Bey'i karagöz oynatmakla ve ahmaklıkla suçlar.

H. Rifat 1908'de İzmir'de Paris Kahvesi'nde Hamidiye marşı çalan mızıkacıları susturarak onlara Cumhuriyet'in mübarek marşını çaldırdığı için kendisinin İttihat ve Terakki mektebinde Dr. Nazım ile boğaz boğaza geldiğini belirtir.

İstanbul düşman işgali altında iken kendinin birkaç defa mübarek hudud-u milli dâhilinde girip çıktığını Y. Ziya Bey'in ise "seciyesizdir" denilerek İnebolu'dan geriye çevrildiğini bildirir.

²⁴¹*Vakit*, nr. 4108, 19 Haziran 1929.

“Kafa Maçı ve Ayak Edebiyatı”²⁴² başlıklı yazıda H. Rifat sporu edebiyattan daha çok ön plana çıkardığı için basın yayın dünyasını eleştirir. Rifat öncelikle Avrupa’nın ve ülkemizin futbol anlayışını karşılaştırır, futbol ve edebiyat arasında bir bağlantı kurar, futbolun da bir edebiyatı olduğunu söyler. Bir pazar günü gittiği Eminönü Halkevi’ndeki bir şiir saatinden bahseder. Gazetelerde pazar günü yapılan futbol maçları ile ilgili en güzel golün hangisi olduğuna, golün nasıl atıldığına dair birçok ayrıntılı haberin olduğunu, golü atan futbolcunun boy boy resimlerinin verildiğini belirtir. Buna rağmen Eminönü Halkevi’ndeki şiir saati ile ilgili haberlerin beş on satırla geçiştirilmesini eleştirilir.

“Gençliğe, Şiire, Şaire Dair”²⁴³ başlıklı yazıda H. Rifat söz öncelikle genç yazarların çıkardıkları şiir mecmualarından bahseder. Bunların çoğunun okunacak hatta göz gezdirilecek değerde olmadığını belirtir. Rifat eleştirilerini liselerdeki edebiyat öğretmenlerine yöneltir. Boğaziçi’nde bir seyahat esnasında karşılaştığı bir edebiyat hocasından duyduklarını nakleder. Öğretmen, okullarda talim ve tedris heyeti tarafından hazırlanmakta olan metinlerin pedagojik olarak uygun olmadığından bahseder. Özellikle Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sinden alınan kimi parçaların, Karacaoğlan’ın birkaç şiirinin müstehcen içerikli olduğundan bahseder. H. Rifat on altı yaşlarındaki lise gençleri için öğretmenlerin bahsettiği müstehcen kısımlar dışında aynı sanatçıların daha iyi yazılarının, şiirlerinin olduğunu ifade eder.

H. Rifat’ın aktüel yazıları ve fıkraları çok fazla olmamakla birlikte bunların kendi dönemlerine tanıklık eden önemli örnekler olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle dikkat etmemiz gereken az sayıdaki bu yazılarda değişik konularda önemli tespitlerin yapılmış olmasıdır. Rifat bu yazılarında değişik konulara getirdiği eleştirilerde polemikçi ve yıkıcı bir üsluptan ziyade yapıcı bir üslup tercih etmiştir. Örneğin Y. Ziya Ortaç’ın kendisine yönelttiği sert eleştirilere rağmen bu tavrını sürdürmüştür. Bu yapıcılık gerçeklere göz yummak demek değildir; aksine 1908 seçimlerinde gördüğü eksiklikleri iki yazıda çok cesurca eleştirmiş ve eksikliklerin nasıl düzeltilebileceğine dair önerilerini ifade etmiştir. Yani H. Rifat’ın eleştirileri sadece eleştiri olarak kalmaz, eleştirilen konular için çözüm önerileri de sunulur.

²⁴²Vakit, nr. 9706, 30 Ocak 1945.

²⁴³Yeni Sabah, nr. 2890, 5 Haziran 1946.

3.2- Edebi Tenkit

H. Rifat'ın edebi konularda kaleme aldığı yazıları çok azdır. Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kaleme aldığı "İntikad" ve "Osmanlı Tiyatrosu" başlıklı yazılarında çeşitli piyesler hakkında yazdığı tenkit yazılarını görürüz. 1944'te *Vakit*'te yayımlanan "Hiciv Nedir?" başlıklı yazısında daha çok Şair Eşref'in hiciv anlayışını anlatırken hiciv hakkındaki düşüncelerini aktarır.

"İntikad"²⁴⁴ başlıklı yazıda H. Rifat, Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk*(1873)piyesi ile Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* (1896) romanından uyarlanan piyesi ele alır.

Rifat'ın, hakkında tenkit yazıları yazdığı bu piyesler sürekli sahnelenmiştir²⁴⁵:

...Namık Kemal'in; Zavallı Çocuk, Vatan yahud Silistre ve Akif Bey eserleri, A. Hâmit'in Tezer'i ele aldıkları konular dolayısıyla bilhassa II. Meşrutiyet devrinde en çok sahnelenen eserler arasındadır...

H. Rifat, piyesteki vakalara hayatta da tesadüf edildiğini; fakat bunların topluma bazı gerçekleri anlatmak için komediler kadar etkili olmadığını söyler. Bu da onun komediyi trajediye tercih ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Rifat'ın bu tercihi Osmanlı tiyatrosunun genel havasını yansıtır vaziyettedir. Öyleki Osmanlı tiyatrosu²⁴⁶:

...Tiyatro türleri içinde en çok komediyi tercih etmiş, komedileri dram, trajedi ve müzikli oyunlar izlemiştir...

Piyeste sahnelenenler ise romandan farklıdır. Romandaki Şem'i'nin piyesteki adı Medhum; babası Dehri Efendi'nin adı ise Beradir Bey'dir. Piyeste Matmazel Anjel'in Beradir Bey, Damad Bey ve Medhum Bey ile ilişkileri anlatılır.

H. Rifat piyesin çok komik olduğunu söyleyerek her bir satırında gülmemenin elde olmadığını belirtir; ama piyesin oyuncularından Şem'i'yi tenkit eder. Romanda

²⁴⁴ *Hizmet*, nr. 2568, 29 Ocak 1909.

²⁴⁵ Özlem Nemetlu, *2. Meşrutiyetten Cumhuriyet'in İlanına kadar İzmir'de Tiyatro Faaliyetleri*, İzmir: 2005, ss. 1-4.

²⁴⁶ Nemetlu, a. g. e. s. 6.

anlatılanların piyestekilerle aynı olmadığını söyler. Bunun da romanda anlatılanları sahnelemenin kolay olmamasından kaynaklandığını belirtir.

Piyesin tenkidinde, tiyatroyu tertibindeki yenilik ve romanı temaşaya değiştirmekteki küçüklük ilave edilirse *Mürebbiye*'deki eksikliklerin azalacağı belirtilir. Temaşanın tertibinde büyük hatanın olduğu; çünkü piyeste romanın cereyanını takip etmiş perdelerin o kadar münasebetsiz ayrıldıkları için birbirini tutamadığı, aralarındaki irtibatın âdeta yok olduğu ifade edilir. Rifat piyeste göze çarpan başarısızlıkların, oyuncuların metni ezberlememesinden ziyade piyesteki tertipsizlikten kaynaklandığını söyler. Çünkü tiyatroculukta ezbercilikten ziyade tahsisin lüzumuna inandığını belirtir; bu yüzden bu kabahati aktörlerden ziyade piyesin tertiplenmesine bağlar.

“Osmanlı Tiyatrosu”²⁴⁷ başlıklı yazıda Hüseyin Rifat; 22 Ocak 1909'da *Heveskârân Cemiyeti* tarafından *Sporting Klüb Tiyatrosu*'nda sahnelenen Kâzım Nâmi Duru'nun yazdığı *Nasıl Oldu?* piyesini tenkit eder.

Piyes değişik mesleklerden kişilerin tiyatroya heves eden kişilerden oluşur. Piyesin hemen yetiştirilmek istenmesinden dolayı süratle sergilendiğini bu yüzden tamamlanmadığı izlenimi verdiğini belirtir. Buna rağmen heveskâr beylerin bu kadar az zamanda vazifelerini başarıyla yerine getirdiklerini ekleyerek piyesteki kusurların da zaman ve tecrübe sayesinde giderileceğini belirtir. Onların İstanbul'dan hemen gelip tebdil-i vazife eyledikleri için tam hazırlanamadıklarını ve piyesteki küçük hataların bundan kaynaklandığını ifade eder.

H. Rifat'a göre tiyatronun tertibinde konuşma diline riayet edilmesi gerekli iken *Nasıl Oldu?* piyesi gazeteye tefrika edilmek üzere yazıldığı için üslup bakımından sanatlıdır. Rifat'a göre konuşma dili birdir ve bu yüzden üslup da sadedir; yazı dili ise muhtelifdir. Tiyatrolarda ise daima konuşma dili kullanılmalıdır. Piyesi izlerken on yaşındaki bir çocuğun, hain rolündeki bir yüzbaşıyı oynayan tiyatrocuya karşı yumruklarını kaldırıp tehditkârâne bir vaziyet almasından çok etkilendiğini belirtir. Bundan dolayı Rifat tiyatronun seyirciler gülüp eğlendirmek dışında milli bilinç dâhil diğer birçok konuda öğretici etkisinin olduğunu ifade eder. Tiyatronun öğreticiliği, toplumu aydınlatmak için önemli bir araç olarak görülmesi

²⁴⁷ *Hizmet*, nr. 2569, 23 Ocak 1909.

Osmanlı tiyatrosunun hatta Tanzimat etkisinde gelişen Türk edebiyatındaki diğer türlerin de genel özelliğidir. H. Rifat da N. Kemal gibi tiyatronun eğitici işlevi üzerinde durmaktadır²⁴⁸:

...*Bir millet umûmen ahlâk kitabı yazsa bir adamı pek kolay terbiye edemez. Bir edip birkaç güzel tiyatroya tertip etse bir milletin umumunu terbiye edebilir...*

“Hiciv Nedir?”²⁴⁹ başlıklı yazıyı H. Rifat “Eşref ve Hayatı”²⁵⁰ başlıklı inceleme yazısından önce kaleme almıştır. Şair Eşref’in hicivlerinin anlaşılması için giriş niteliğinde olan bu yazıda Rifat hiciv hakkındaki düşüncelerini açıklar.

Rifat, edebiyat tarihimizin en karanlık tarafının hiciv cephesi olduğunu söyleyerek yazısına başlar. Hicvin tulumbacı sövüşmelerden ibaret olmadığını söyleyen H. Rifat Divan edebiyatı şairlerinin yaptıklarının ise aşağı yukarı bundan ibaret kaldığını belirtir.

Asıl hicvi bize verenlerin eski ve yeni halk şairlerinin olduğunu söyler. H. Rifat’a göre hiciv; Divan şairlerinin yaptığı gibi bir arkadaşı ya da herhangi bir kimseyi kötülemek değil, halkın çektiği âzabı, ızdırabı haykırmaktır. Yani vatani, büyük camiayı düşünmek ve onu terennüm etmektir.

Ona göre gerçek hiciv eserlerinde heccav en çirkin, en kaba bir kelimeyi bile bir hakikatin içine sindirilerek ihtiza (tevazu) eder. Bu şekilde yazılmış bir hicivlerin bir beytinin; hatta bir mısrasının bir tarihçinin, bir filozofun, bir hâkimin, mütefekkirin herhangi bir mesele hakkında yazacağı cilt cilt eserlerinin özetinin özeti haline girmiş özlü bir şekli olduğunu belirtir. Bu tek mısranın gördüğü vazifeyi cilt cilt eserlerin görmediğini belirtir. Buna örnek olarak da Fuzuli’nin Sinan Paşa’ya yazdığı *Şikâyetname* ’indeki:

...*Selam verdim, rüşvet değildir diye almadılar...*

sözünü gösterir. H. Rifat’a göre bu söz Kanuni döneminde idarededeki yolsuzlukları, suiistimalleri anlatmak için yazılan ciltlerle eserlerden, tenkitlerden, tahlillerden daha etkilidir.

²⁴⁸ Namık Kemal, *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, Hazırlayan: Kâzım Yetiş Alfa Yayınları, İstanbul 1996, s. 88.

²⁴⁹ *Vakit*, nr. 9612-9613, 24-25 Ekim 1944.

²⁵⁰ *Vakit*, nr. 9615-nr. 9776, 27 Ekim 1944-10 Nisan 1945.

Bu örnek dışında Sadi'nin bir beytini veren H. Rifat hicvi küfür olarak görenlere karşı çıkar, onun vatan manzumeleri olduğunu belirtir.

Rifat, vatan sevgisinin Divan şairlerince doğum yerini kastedilerek kullanıldığını ama bunun asıl anlamını N. Kemal ve onun peyrevlerinden öğrendiklerini aktarır.

Fuzuli ve Nabi'nin iki beytini örnek gösteren H. Rifat bu beyitlerde geçen vatan kelimesinin yurt anlamında kullanılmadığını belirtir. Şairlerin bununla; gönüllerinin sevdalarının yurdu ya da sevgililerini, kıvırcık kâküllerini, kendi fâni varlıklarına mekân olan tabiat köşelerini kastettiklerini belirtir:

*... Edemem terk Fuzûî, ser-i kûyin yârin
Vatanımdır, vatanımdır, vatanımdır, vatanım...*

(Fuzûlî)

Divan şairleri böyle düşünüp yazarken halkın içinden yetişen ve sade bir Türkçe yazan halk şairlerinin vatan kelimesini hiç kullanmadıkları halde vatanın uğradığı felaketleri, talihsizlikleri acı bir lisanla fakat pek ruhlu olarak; hatta uğrayabilecekleri akıbetten hiç korkmadan birçok vatan manzumesi yazdıklarını belirtir. Rifat; Seyrani Baba, Kusûrî, Gedayî gibi halk şairlerinin şiirlerinden örnekler vererek halk şairlerimizin hicivlerinin hep vatan aşkını ve derdini dile getirdiğini belirtir:

*...Kimsenin kimseye yoktur sayesi.
Katıldı sütlere cehlin mayesi,
Tilkiye verildi arslan payesi,
Tilki gölgesinde, arslan olanlar...*

(Seyrani Baba)

*...Gittikçe çoğaldı müfsit münafık;
Oldular büsbütün lânete lâyık;
Kan ağlasa âlem, diyen yok yazık
Yalınayak kaçırıldılar şeytani...*

(Gedayi)

H. Rifat'a göre Divan edebiyatındaki hiciv N. Kemal ve Ziya Paşa'nın ellerinde kıymet almaya başlar; çünkü onların ve onlardan sonraki aruzcuların da halk şairlerinin tuttuğu yolu tutarak ve asıl üstatlarına uyararak asıl hicve doğru yöneldiklerini belirtir.

Rifat, Ziya Paşa'nın *Zafernâme*'sinde şahsi bir infial kokusu duyulsa da halefleri için büyük bir rehber olduğunu, Şair Eşref'in de *Zafernâme*'yi göz önüne alarak Bitlis valisi Üsküdarlı Arif Paşa'yı hicvettiğini belirtir.

H. Rifat'a göre N. Kemal'in parçaları bir kaynaktan fışkıran su kadar berrak ve saftır.

H. Rifat'a göre hiciv; zannedildiği gibi kaba saba bir ahlaksızlık değildir ve bu kıymet ve ehemmiyetini Eşref'in tekâmül ettirdiği şekilde almıştır.

H. Rifat'ın edebi tenkitleri aktüel yazılarına göre daha az sayıda olmakla birlikte bunlarda bizler H. Rifat'ın tiyatroya ve hicve bakış açısı hakkında bilgi sahibi oluruz. Rifat'ın tiyatro tenkitleri ve hicve dair düşünceleri aslında onun sanat anlayışı hakkında da bizlere ipuçları verir. Örneğin tiyatrolarda konuşma dilinin esas alınması ile ilgili düşüncesi onun halk şiir geleneği ile olan bağını gösterir. Bu durum onun şiirlerinde çoğunlukla neden sade bir dili tercih ettiğini de göstermektedir. Yine tiyatrodaki özellikle komedilerin tercih edilmesi gerektiğine dair düşüncesi güldürerek öğretim metodunun daha iyi olduğu düşüncesini işaret etmektedir. Bu da onun neden mizah ve hicvi tercih ettiğinin bir ipucu olarak yorumlanabilir. Şair Eşref'in şiirlerini açıklamak için kaleme aldığı "Hiciv Nedir?" başlıklı yazısında ise hicvin ne olduğu, edebiyat tarihimizdeki yeri, nasıl olması gerektiği hakkındaki düşünceleri de onun şiirlerini anlaşılmasında kolaylık sağlar.

4- TERCÜMELER

Hüseyin Rifat Ömer Hayyam ve Mevlana rubailerini Türkçeye ilk tercüme eden kişilerden biridir. Bu nedenle bu tercümelerin önemi fazladır. Bizler de Rifat'ın bu tercümelerini iki ayrı başlık altında inceledik.

4.1- Ömer Hayyam Rubai Tercümelere

H. Rifat 1926'da ve 1943'te Hayyam rubailerinden yaptığı tercümeleri yayımlamıştır. Rifat, Hayyam rubailerini ilk tercüme edenler arasında sayılmaktadır. Ondan önce Muallim Feyzi Efendi, Abdulah Cevdet, Köprülüzade Fuat Bey ve Muhammed bin Ahmed'in çevirilerini görürüz. Rifat'ın tercümelere rübai vezniyle yapılmamıştır. ilk olarak 1926'da *Rubaiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümelere*²⁵¹ adıyla yayımladığı rubai tercümelerini daha sonra 1943'te *Ömer Hayyam Manzûm Rubai Tercümelere*²⁵² adıyla yeniden yayımlamıştır.

Eski harfli olan ilk basımda Hüseyin Rifat'ın "Hayyâm'a" başlıklı iki rubainin yanı sıra Tokadizâde Şekip, Hüseyin Dâniş ve Abdullah Cevdet'in takriz yazıları bulunur. Hüseyin Rifat'ın "İki Söz" başlığını taşıyan yazısında Hayyam rubailerini nasıl ve neden tercüme ettiğini anlatır. 159 beytin önce Farsça asılları vermiş yanına da Türkçe manzum tercümelere yazmıştır.

Yeni harfli ikinci baskısında Hüseyin Rifat'ın kendi yazdığı ve "Hayyam demek istiyor ki" başlığını taşıyan 4 rubai vardır. Ama eski harfli olan ilk kitapta takrizler ve Hüseyin Rifat'ın yazısı burada görülmez. 196 beytin tercüme edildiği bu baskıda beyitlerin Farsça asılları verilmemiştir. *Dırıltılar- Zırıltılar*'ın sonunda rubailerin yapılacak yeni baskısı için şöyle bir duyuru vardır²⁵³:

... *Rübâilerin nazmen Türkçe tercemesi bir misline yakın yeni ilavelerle ikinci defa olarak ve üstad ressam Münif Fehmi'nin çizdiği şaheser, birçok resimlerle müzeyyen olduğu halde ikinci defa basılmaktadır...*

H. Rifat'ın *Rubaiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümelere* eseri Mehmet Kanar tarafından iki defa yayıma hazırlanmıştır. Bunların ilkinde Kanar; Abdullah Cevdet, Hüseyin Dâniş ve Hüseyin Rifat'ın Ömer Hayyam rubailerinin manzum ve mensur

²⁵¹ İstanbul. 1926.

²⁵² Remzi Kitabevi İstanbul 1943.

²⁵³ *Dırıltılar-Zırıltılar*, s. 97.

tercümelerini bir araya getirip yayımladığı kitapta okuyucuya aynı rubainin farklı tercümelerini görme fırsatını verir. Eserde her üç yazarın rubailerinde bilinmeyen ortak kelimeler için bir sözlük hazırlanmış ve numara sırasına göre her yazar için ayrı ayrı bir rubai listesi de verilmiştir.²⁵⁴

Tokadizâde Şekip “Güzide-beyan Şairimiz Rifat Beyefendi’ye” başlıklı takrizinde Hayyam rubailerinin dilimize tercüme edenlerden bahsederken Muallim Feyzi Efendi, Müstecâbizade İsmet Bey, İzmirli Hafız Abdülkadir Efendi’nin isimlerini sayar. Rubailerin umumi denilecek surette nazmen dilimize nakletme zahmetine Hüseyin Rifat’tan başka kimsenin katlanmadığını belirtir ve şöyle devam eder²⁵⁵:

...Benim gibi bir âcizin takdirinden her suretle müstağni olan kıymetli kaleminizin edebiyatımıza ihdâ ettiği manzum tercüme okuyan, okuduktan sonra da imkânın mertebesi müsaadesini düşünen vukuflu bir müntesib-i edeb tasavvur edemem ki rubaiyatın ruh-i meâlini lisanımıza naklederken gösterdiğiniz muvaffakiyeti takdir etmesin. Sizi bundan dolayı bendeniz de tebrik ederim...”

T. Şekip edebi değeri olan manzum bir eseri aynı letafetle tercüme etmenin imkânsız olduğunu söyler. Hayyam rubailerinin bazılarının tercüme edilmeye müsait olmadığı için H. Rifat’ın tercüme edemediğini belirtir.²⁵⁶

Hüseyin Dâniş ise yazdığı takrizde Tokadizade Şekip’in belirttiği gibi Hayyam rubailerinin yine rubai olarak Farsçadaki kuvvet ve tesiriyle Türkçe ’ye tercümesinin imkânsız olduğunu belirtir. Hüseyin Rifat’ın manzum tercümelerinin çoğunu güzel bulduğunu; ama bunların asılları kadar tesirli ve kuvvetli olmadığını belirtir. Yine de H. Rifat’ı birçok rubaiyi asıllarına uygun tercüme etme konusunda gerçekten başarılı bulduğunu belirtir. Dâniş, Rifat’ın tercümelerinin Hayyam vadisinde Türkçe ’ye yapılan ilk teşebbüs olduğunu, daha sonra bu tarzın genişleyeceğini ümit ettiğini söyler ve Rifat’ı över²⁵⁷:

*...Bu tarihe değin Türkîde Hayyam-ı ebednâmın
Yazılmıştı rubaiyatının mensur mefhumu
Sebât û sa’y-i kil-k-i câzib ve neşvân-i “Rif’at”le
Kazandı şi’r-i Türkî şimdi de Hayyâm-ı manzumu...*

²⁵⁴ Mehmet Kanar, *Ömer Hayyam Rubailer*, İstanbul: 2000, ss. 408-420.

²⁵⁵ Mehmet Kanar, a. g. e. s. 408.

²⁵⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Sabahattin Çağın. *Tokadizade Şekip’in Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, İzmir: 1994.

²⁵⁷ Mehmet Kanar, *Hayyâm’ın Rubaileri ve Manzum Tercümeleri*, İstanbul: 2011, s. 19. (Rubainin günümüz Türkçesine çevirisi Mehmet Kanar’a aittir.)

(Bu tarihe kadar Türkçede ölümsüz Hayyam'ın rubailerinin mefhumları mensur olarak yazılmıştı. Rif'at'ın çabalarıyla Türk şiiri şimdi Hayyam'ın manzum tercümelerini de kazanmış oldu.)

Abdullah Cevdet de takrizinde H. Rifat'ın tercümelerini zevkle okuduğunu ve bunların büyük bir kısmının başarılı tercüme edildiğini belirtir. Fakat o da T. Şekip ve H. Dâniş'in belirttiği gibi rubainin rubai vezniyle tercüme edilmesinin daha iyi olacağını ve Türkçede pekâlâ rubai vezninin kullanılabileceğini belirtir. Yine de H. Rifat'ın tercümelerinin “pek âlâ” olduğunu söyler. Daha sonra yapacağı tercümeleri rubai vezniyle denemesini tavsiye eder, bunda H. Rifat'ın başarılı olacağını da inandığını belirtir.

H. Rifat “İki Söz” başlıklı yazısında tercüme hakkında bilgi verir. Tenkit edileceğini bildiği halde tercüme rubai vezniyle yapmamasını açıklar.

Rifat, manzum ve mensur olmak üzere başta İngilizce olmak üzere; Almanca, Fransızca, Rumca, Ermenice, Arapça pek çok Hayyam tercümesi gördüğünü belirtir. Bu tercüme manzum olanların eksik bile olsalar kendisine nazmen tercüme cesareti verdiğini belirtir.

Tercümelerde bazen rubailerin ilk iki mısralarını dikkate almadığını, yalnızca mazmunu ihtiva eden son mısrayı tekrar ettiğini söyler. Asıl mevzunun üçüncü ve dördüncü dizelerde olduğunu belirtir. Şair Eşref'in de ilk iki hatta üç mısraya “moloz” adını vermiş olduğunu hatırlatır.

Neden rubai veznini tercih etmediği ile ilgili eleştirilere de şu örnekle cevap verir:²⁵⁸

...Cana yakın hasnâ, melih bir kadın simasında tabiatın 'nimet'i olarak irtikâz eden güzel bir çift gözün siyah veya yeşil olması- temin ederim ki- bende hiçbir hüsn-i tercih uyandırmadığı gibi vezin intihabında da aynı tesir tahtında, ihtiyarsız kaldım. Kim beni siyah yahut yeşil gözlerin daha cazibedar olduğuna ikna edebilir?..

M. Kanar *Ömer Hayyam Rubaileri* adlı kitabı haricinde daha sonra sadece H. Rifat'ın tercümelerinden oluşan *Hayyâm'ın Rubaileri ve Manzum Tercümeleri* adlı kitabı yayıma hazırlamıştır.²⁵⁹

²⁵⁹ Mehmet Kanar, İstanbul: 2011.

Eserin önsözünde Kanar, H. Rifat'ın seçtiği rubailerin Ö. Hayyam'a ait olup olmadığına dair hiç kafa yormadığını, Hayyam'a yakışmayacak rubaileri de çevirdiğini belirtir. 157 rubaiden yalnızca 34'ünün Ö. Hayyam'a ait olabileceğini belirtir. Kanar Farsça asıllarıyla ve Rifat'ın tercümelerini aynı sayfada vermiştir. En altta da kendisinin yaptığı manzum tercümelemi vermiştir. Kanar, Hayyam'a ait olmadığını söylediği ve Hayyam'a yakışmadığını belirttiği 123 beyti kendisi de tercüme etmiş ve bu konuda herhangi bir açıklama da yapmamıştır.

M. Fatih Andı Ö. Hayyam rubailerinin Türkçe 'ye yapılan ilk tercümelerinin Hayyam'a gösterilen Batılı ilgi ve dikkatle ilişkili olduğunu söyler. Bu tutumun Muallim Feyzi, Abdullah Cevdet, Rıza Tevfik, Hüseyin Dâniş ve Hüseyin Rifat'ta açıkça sezildiğini belirtir.²⁶⁰

Ö. Faruk Huyugüzel ise H. Rifat'ın tercümelerinin Yahya Kemal'in hatta Moralızade Rifat Ahmed'in yaptıklarından geride olduğunu belirtirken²⁶¹ M. Behçet Yazar ise şunları söyler²⁶²:

...Herhalde Hüseyin Rifat'ın son manzum tercümesini de evvelce Hüseyin Daniş ve Abdullah Cevdet taraflarından yapılan mensur tercümelemi gibi cihanşümül bir şöhrete malik bulunan Hayyam'ı bize tanımak hususunda kıymetli bir emek ve bir vukuf mahsulü olduğu âşikardır...

Necmi Tarkan H. Rifat'ın Hayyam rubailerini nazmen ilk defa muhtelif vezinlerle Türkçeye çevirmek suretiyle tanıttığını ifade eder. N. Tarkan Türkçede yalnız H. Rifat'ın manzum tercümelerinin bulunmasına gönlünün razı olmadığını ve kendisinin de bu yüzden rubaileri manzum olarak tercüme ettiğini ifade eder.²⁶³

Yakup Kenan'ın *Ömer Hayyam ve Rubaileri, İnan Edebiyatına Toplu Bir Bakış* adlı eserinin kapağında H. Rifat'ın Ömer Hayyam'dan tercüme ettiği şu rubai bulunmaktadır²⁶⁴:

*...Falıma bakmak için defter-i aşkı açtım;
Çıktı derhal önüme sâhib-i hicran birisi.
Dedi: Mes'ut o adamdır ki hayatın ola
Yıl kadar bir gecesi, ay gibi bir sevgilisi...*

²⁶⁰ M. Fatih Andı, *Hayata Edebiyatla Bakmak*, İstanbul: 2006, s. 99.

²⁶¹ Huyugüzel, a. g. e. "Hüseyin Rifat Işıl", s. 245.

²⁶² Yayına Hazırlayan: Mustafa Everdi, *Edebiyatımızın Unutulan Simaları*, Ankara: 1999, s. 142.

²⁶³ Necmi Tarkan, *Ömer Hayyam Rubaileri*, Ankara: 1949, s. 9.

²⁶⁴ Yakup Kenan, *Ömer Hayyam ve Rubaileri, İnan Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, Ankara: 1968.

Ahmet Kırca da eski şiir geleneğinden gelen, hem şiiri çevirebilmek için şiir bilgisine sahip olan ve şiirin yazıldığı dili bilen Y. Kemal Beyatlı, Hüseyin Rifat, Hamâmizade İhsan, Vasfî Mahir Kocatürk gibi isimlerin Hayyam'ı doğru ve güzel tercüme ettiklerini ifade eder.²⁶⁵

Sonuç olarak H. Rifat'ın Hayyam rubailerini ilk tercüme edenler arasında olması dolayısıyla önemli olduğunu söyleyebiliriz. H. Rifat hem yaşarken hem de öldükten sonra da tercüme benimsenmiştir. Kendi zamanında tercüme benimsendiğine örnek olarak Tokadizade Şekip, Abdullah Cevdet ve Hüseyin Daniş'in yazdıkları takrizleri; Rifat öldükten sonra da Necmi Tarkan gibi sanatçıların H. Rifat'tan etkilenip rubaileri manzum olarak tercüme etmelerini gösterebiliriz. H. Rifat'ın Ömer Hayyam'a olan büyük hayranlığı ve İngilizce, Almanca, Fransızca, Rumca, Ermenice, Arapça tercüme yapıp okuduğunu da dikkate alırsak H. Rifat'ın rubaileri tercüme işini bilerek ve iyi bir birikimle yaptığını söyleyebiliriz.

4.2- Mevlana Rubai Tercüme Tercüme

H. Rifat, Mevlana rubailerinin tercüme edilmiş olan *Mevlana Rubailerinden Manzum Tercüme Tercüme (1937)*²⁶⁶ eseri Mevlana rubailerinin Türkçeye yapılan ilk manzum tercüme olarak kabul edilir.

İki bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde Mevlana'dan 50 rubai tercüme edilmiştir. İkinci bölümde biri Yunan yirmi dokuzu İranlı 30 şairin rubailerini tercüme etmiştir. İkinci bölümde rubaileri tercüme edilen şairlerin isimleri ve rubai sayıları şöyledir:

Şehâbî'den sekiz, Sâdi'den üç; Molla Kasım Meşhedî, Mü'nin Yezdi, Baba Efdal, Hâce Ali Naim'den ikişer rubai tercüme edilmiştir. "Bir Yunan Şairinden" ve sahibi bilinmeyen "Lâedri" başlıklı birer rubai tercüme edilmiştir.

Şu şairlerden de birer rubai tercüme edilmiştir: Halil Bîk Gilâni, Hâfız, Mirza Sâdık, Mirza Haydar, Mirza Kakır, Celaleddin Melikşah Selçuki, Ebû Sait, Molla Rüşti Kasım, Nuseyr'eddin Tûsi, Fahri Râzi, Mirzâ Münşî, Sa'dettin, Behayi Âmili,

²⁶⁵ Ahmet Kırca, *Ömer Hayyam Rubailerini*, İstanbul: 2010, ss. 20-21.

²⁶⁶ Birinci basımı İstanbul'da 1937'de yapılan bu kitabın yayınevini tespit edemedik.

Radîy Artimânî, Necmeddin Hârzemî, Şeyh Mağribî, Bâkî Tebrizî, Gazâlî Meşhedî, Gani Keşmîrî, Ali Rızâ Tecelli, Bais Hemedânî, Behâyî Âmilî, Şeyh Attar.

Mehmet Behçet Yazar rubaileri tercüme edilen yirmi beş İranlı şairin olduğunu belirtir; fakat yukarıda isimleri verilen toplam yirmi sekiz İranlı şairin yanı sıra kime ait olduğu bilinmeyen “Lâedriden” başlıklı rubai ve bir Yunan şairine ait rubai ile birlikte bu sayı otuza çıkar. M. Behçet Yazar, H. Rifat’ın tercüme ettiği birçok beyitte nazmen tercüme güçlüğü’nün doğurduğu fazlalıkların olduğunu söyler. Name müteallik ‘ilel’ ve ‘zihafat’tan nispeten kurtulmuş telif kuvvetinde kıtaların da az olmadığını belirtir. M. Behçet Yazar, Mevlana’ya ait rubailerden aşağıda verdiğimiz dışında kalan rubailerin hepsinin asıllarından farklı aruz vezinleriyle tercüme edildiğini söyler²⁶⁷:

...Ben bende değil, sen de hem sen, hem ben;
Ben hem benim, sen de senin, sen de benim;
Bir öyle gaip hâle geldim ki,
Sen ben mi nesin, bilmiyorum, ben mi seninim...

Mevlana rubaileri üzerinde çalışmaları olan veya rubaileri Türkçeye tercüme eden M. Nuri Gençosman, Şefik Can ve Asaf Hâlet Çelebi gibi yazarlar, kitaplarında H. Rifat’ın Mevlana rubailerini Türkçeye tercüme ettiğinden bahsederler.

Mevlana rubailerini tercüme eden bir başka isim Hamza Tanyaş da bir makalesinde Mevlana rubaileri üzerinde manzum rubai çeviri çalışmasının ilk defa H. Rifat tarafından yapıldığını belirtir. Tanyaş, Hüseyin Rifat’ın elli rubaiyi daha çok nazım şeklinde, on dört ve on altı heceli mısralar olarak çevirdiğini belirtir. Bu mısralardaki kafiyelerin genellikle zayıf olduğunu, bu çalışma şeklinin vezin ve kafiye teşkili yönlerinden rubai düzenine pek uygun olmadığını bildirir.²⁶⁸

1942’de H. Rifat, tercümelerini *Yeni İlavelerle Mevlânâ Rübailerinden Seçilmiş Türkçe Manzum Tercemeler* adıyla yeniden yayımlamıştır.

²⁶⁷ Yazar, a. g. e. s. 143.

²⁶⁸ “Mevlana Rubailerinin Türkçe Çevirileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlâna Araştırmaları Dergisi Yıl: 2007, Sayı 2, s. 107–121.

<http://www.mevlana.selcuk.edu.tr/yayinlar/dergi2.pdf>

Dırılıtlar-Zırılıtlar kitabının sonunda rubailerin tekrar basılacağına dair şu ilan bulunmaktadır:

...En güzel rubailerinin yine nazmen Türkçe tercemeleri mevcudu kalmadığından ikinci defa basılmak üzeredir...

Dırılıtlar-Zırılıtlar'ın sonunda bulunan rubailerin ikinci baskısında önceki baskıda olmayan 8 rubai dışında herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

Araştırmalarımızda bunun dışında eserin herhangi bir nüshasına ulaşamadığımız için 8 rubai dışında nelerin ilave edildiğine dair bir bilgiye sahip değiliz. Mevlana rubai tercümelerinin her iki baskısında yayınevi ismi bulunmadığı için bunların bizzat H. Rifat tarafından özel olarak neşredildiğini söylememiz mümkündür. *Dırılıtlar-Zırılıtlar*'ın sonunda olan, yukarıdaki ilanla aynı sayfadaki ilan bu düşüncemizi kanıtlar niteliktedir:

...Hüseyin Rifat adresine 50 kuruşluk posta pulu gönderildiği takdirde teahhütlü olarak edinilebilir...

H. Rifat'ın Mevlana rubailerinden yaptığı tercümelere getirilen eleştiriler genellikle nazmen tercüme güçlüğünden doğan fazlalıklar ve kafiyelerin zayıf olması dolayısıyla vezin ve kafiye teşkili yönünden rubai düzenine uygun olmamasına yöneliktir. Bu eleştiriler Rifat'ın Ö. Hayyam rubailerinden yaptığı tercümelere için de yapılmıştı. Sonuç olarak H. Rifat'ın hem Hayyam tercümelere hem de Mevlâna'dan yaptığı tercümelere çok güçlü olmasa da kendi alanlarında yapılan çalışmaların ilkleri arasında oldukları için önemli olduklarını söyleyebiliriz.

5- Mektuplar

Yeni Gün gazetesi 3 Eylül 1918'de Yunus Nadi tarafından İstanbul'da yayınlanmaya başlandı. İzmir'de ise ilk sayısı 19 Temmuz 1925'te yayınlanır. Gazete Anadolu'daki milli hareketi ilk destekleyen yayın organlarından biridir. Gazetenin sorumlu müdürü Mustafa Turgut Türkoğlu, başyazarı İsmail Hakkı'dır. Gazetede Yakup Kadri, Haşim Nahit, Hüseyin Rifat, Ahmet Cemalettin de gazetenin yazarları arasındadır.²⁶⁹

H. Rifat 1925'te Mısır'a yaptığı bir seyahatte *Yeni Gün*'e beş mektup yollamıştır. Gazetede Rifat'ın imzasını taşıyan 4 mektup tespit ettik; ama bu mektupların ilkinde ulaşamadık. "Mısır'da Sanatkâr Bir Türk Hanımı" başlıklı imzasız yazının bu mektuplardan ilki olduğunu düşünüyoruz. H. Rifat her mektupta değişik konuları ele almıştır.

İlk mektubunda²⁷⁰ İstanbul'un en iyi ailelerinden birine mensup olan tiyatrocu Saniye Hanım'ın Mısır'a kısa süre önce geldiği halde halkın sevgisini kazandığından bahsedilir. Saniye Hanım'ın Abdülhak Hamit'in *Eşber ve Finten* piyeslerindeki rollerini çok başarılı oynadığı, Mısır'ın büyük gazetelerinde Saniye Hanım'ı öven birçok haberin yayımlandığı belirtilmektedir.

İkinci mektupta²⁷¹ H. Rifat Mısır'ın beyaz renkli altın olarak nitelendirdiği pamuğu, insanları, gazeteleri, kitapçıları, Arap edibâsı ve Fikri Abaza Bey adındaki birinden bahseder. Rifat, Mısır'ın pamuk üretiminin ekonomiye olan katkısına değinir, pamuğu beyaz renkli altına, güzel ve yumuşak bir kadın vücuduna benzetir. Mısır'ın Amerika'ya yaptığı pamuk ihracatının ekonomiye katkısından bahseder.

H. Rifat'ın, İzmir Belediye Reisi Aziz Beyefendi'ye hitaben yazdığı Üçüncü mektubunda²⁷² Mısır'ın Avrupalı ve Amerikalı turistleri çekmek için yaptığı yatırımlardan ve bunun ülke ekonomisine katkısından bahseder. İstanbul belediyesinin turist çekmek için Arapça kılavuz hazırlamasının önemine değinir. İzmir ve Çeşme'nin doğal güzelliklerinden değinen Rifat İzmir ve Çeşme

²⁶⁹ Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, İzmir: 2006, ss. 156-160.

²⁷⁰ *Yeni Gün*, nr. 21, 29 Eylül 1925.

²⁷¹ *Yeni Gün*, nr. 76, 16 Teşrinievvel/Ekim 1925.

²⁷² *Yeni Gün*, nr. 84, 27 Teşrinievvel/Ekim 1925.

belediyelerinin de İstanbul belediyesi gibi turist çekmek için yapmaları gerekenlerden bahseder.

H. Rifat dördüncü mektubunda²⁷³ İktisad ilmine olan ilgisini gösterir. İktisat ilminin “iktisad”ından ziyade “ilm”ini sevdiğini, bir Bektaşî fıkrasıyla anlatır.²⁷⁴ H. Rifat mektubun devamında Mısır’ın ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler ve ürünler hakkında ayrıntılı bilgiler verir.

Beşinci mektupta²⁷⁵ H. Rifat 1922’de Mısır’da bulunan firavun Tutankamon’un mezarından, İzmir’den, Lübnan’dan bahseder. Mısır firavunun mezarını ziyaret eden birçok kişinin art arda gizemli bir şekilde ölmeleri, Tutankamon’un bir laneti olarak yorumlanır.²⁷⁶ İşte bu önemli olay henüz tüm dünyada yayılmamışken H. Rifat’ın Tutankamon’dan bahsetmesi önemli bir ayrıntı olarak yorumlanabilir. Bu dönemde çok görülen bir diğer konu olan mezar hırsızlıkları için de H. Rifat şu eleştiride bulunur²⁷⁷:

...Bugünkü medeniyet istirahat uykusuna yatanları bile ebedi karargâhlarında rahat bırakmıyor. Artık biz ayaktakilerin vay hâline...

Daha önceki mektubunda²⁷⁸ H. Rifat, İzmir’e turist kazandırmak için İzmir’in doğal güzelliklerini genel olarak tanıtan bir kılavuzun hazırlanmasından bahseden Rifat bu mektubunda da Lübnan’ın Mısır’dan kaçan turistleri nasıl ülkelerine çektiklerini, bunun için yapılan çalışmaların örnek alınmasını ister.

Çoğunlukla turizmin, modern tarımın bir ülke ekonomisi için önemini ifade eden bu mektuplarda Rifat’ın İzmir’de turizmin canlanması için yaptığı öneriler günümüzde de önemini sürdüren tespitlerdir. Bu mektupların diğer düz yazılarla ortak özelliği Rifat’ın mizahi fıkralara başvurmasıdır.

²⁷³Yeni Gün, nr. 95, 3 Teşrinisani/Kasım 1925.

²⁷⁴Daha önce de belirttiğimiz gibi H. Rifat “Üzüm Kızı” adlı rakının imal ve satış işleriyle uğraşmıştır.

²⁷⁵Yeni Gün, nr. 109, 25 Teşrinisani/Kasım 1925.

²⁷⁶<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tutankhamun>

²⁷⁷a. g. y.

²⁷⁸Bakınız: Yeni Gün, nr. 84, 27 Teşrinievvel/Ekim, 1925.

6- Hikâye

H. Rifat'ın araştırmalarımızda tespit ettiğimiz tek hikâyesi 1909'da *Hizmet*'te yayınlanmıştır.²⁷⁹

Hikâyenin kahramanları Doktor Behlül, Vedat Nedim ve Hüseyin Rıfat'ın kendisidir. Hikâye lokantada, içki masasında geçen bu üç kişinin aralarında yaptıkları konuşmalarına dayanır. Hikâye, Doktor Behlül'ün H. Rifat'a Kramer Gazinosu'nda bir önceki gece sosyalist olan bir arkadaşı ile neler konuştukları sorusuyla başlar. H.Rifat iki sene beşeriyetin selameti üzerine fikir alışverişinde bulunduğu sosyalist arkadaşının birdenbire fikrini değiştirip mutaassıp bir nasyonalist olmasından bahseder. Hikâyenin esası da H. Rifat ile fikirlerinden vazgeçen arkadaşı arasındaki düşünce ayrılıklarına dayanır. H. Rifat, arkadaşına tüm insanların ayırt edilmeksizin eşitliğini, mutluluğunu savunduğunu söyler. Nasyonalist arkadaşının ve onun gibi düşünenlerin ise insanlığın bir kısmını, belki de sadece kendileri gibi olanları himaye ettiğini söyler.

H. Rifat'ın hikâye türünde yazdığı tek örnek olan yukarıdaki hikâyede dikkatimizi çeken içerik olarak H. Rifat'ın diğer türdeki yazılarında olduğu gibi eleştirinin olmasıdır. Yani hikâye kahramanı olan H. Rifat, arkadaşının sadece kendisi gibi düşünenlerin mutluluğunu savunmasını eleştirir.

²⁷⁹*Hizmet*, nr. 566, 7 Ocak 1909.

SONUÇ

Hüseyin Rifat; Şair Eşref ve diğer İzmirli kültür ve sanat adamları hakkında yazdığı hatıra ve inceleme yazılarıyla, Ömer Hayyam ve Mevlana rubailerini Türkçe 'ye yaptığı tercümelemlerle, hiciv ve mizah şiirleriyle II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde yaşayan önemli bir yazarlardan biridir.

Araştırmamızda H. Rifat'ın en önemli özelliğinin onun hatıra yazarlığı olduğunu söyleyen Ö. Faruk Huyugüzel'in düşüncesini bir nevi teyit ettik. Çünkü çalışmamızın önemli bir kısmını Rifat'ın *Yanık Yurt, Anadolu ve Vakit*'te yayımlanan İzmir'in basın yayın hayatı, Şair Eşref hakkındaki hatıra yazıları oluşturdu. Bu çalışmamızla araştırmacıların dikkatlerini onun hatıra yazıları üzerine çektiğimizi, her ne kadar büyük bir itina ile yazılmamış olsalar da bunların ihmal edilmemesi düşünüyoruz.

Bu hatıra yazılarını incelemekle Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemleri İzmir'inin edebiyat, basın ve yayın hayatı, ünlü halk tipleri, başta Şair Eşref olmak üzere önemli İzmir'in fikir ve sanat adamları hakkında araştırmacıların bir fikir edinmesinde katkıda bulunduğumuzu düşünüyoruz. Rifat'ın hatıra yazıları kadar önemli olan bir diğer özelliği çoğunluğu mizah ve hiciv unsurları taşıyan şiirleridir. Çalışmamızda Huyugüzel'in belirttiği gibi Rifat'ın hiciv ve mizah şairleri arasında ikinci sınıf bir şair olduğu sonucuna ulaştık. Bu şiirler sanatsal açıdan çok güçlü olmamakla birlikte birçok konu üzerinde yazılması dolayısıyla kendi dönemlerini yansıtan önemli şiirlerdir. H. Rifat'ın söz konusu şiirleri aynı türün önde gelen temsilcilerinden Şair Eşref'in şiirlerine göre çok da başarılı oldukları söylenemez.

Başta Farsça olmak üzere Arapça, Fransızca, Yunanca, İngilizce bilen H. Rifat asıl mesleği olan eczacılıkla ilgilenmemiştir. Rifat'ın hem Batı hem de Doğu kültürüne açık biri olmasında bildiği bu dillerin de etkisi yadsınamaz.

Rifat'ın Hayyam ve Mevlana rubailerini manzum bir şekilde tercüme eden ilk kişilerden biri olması bu tercümelemlerin önemini artırır. Hamza Tanyaş'ın belirttiği gibi Hayyam rubailerinde ilk tercümelemler Batı ilgisi dolayısıyla yapılmıştır. Rifat'ın rubai tercümelemlerinin çok güçlü olmadığı sonucuna ulaşmakla birlikte onun Hayyam ve Mevlana rubailerinin manzum tercümelemlerini ilk yapan yazarlardan biri olduğunu

söyleyebiliriz. Rifat'ın rubaileri manzum bir şekilde tercüme etmesi eleştirilse de bunlar daha sonra yapılacak daha iyi tercüme için önayak olmuştur.

Rifat'ın gazetelerde çıkan aktüel yazıları ve tenkitleri az olmakla birlikte kendi dönemlerindeki edebi ve sosyal hayatı yansıtması bakımından önemlidir.

Rifat'ın kendi çıkardığı gazete ve mecmualar uzun süreli olmamakla birlikte çıkarıldıkları dönemlerin siyasi ve sosyal şartlarını çoğunlukla mizahi bir biçimde ele almaları mizah basını ile ilgili eksiklikleri az da olsa doldurdukları için önemlidir.

Yeni Gün'de yayımlanan "Mısır Mektupları" Rifat'ın turizmin bir ülke ekonomisi için olan önemini yansıtması ve bu konuda Mısır'da olduğu gibi ülkemizde de yapılması gerekenleri belirtmesi, bu konuda tavsiyelerde bulunması açısından önemlidir.

,

KAYNAKÇA

I. Hüseyin Rifat'ın Yazılarının Kronolojik Listesi

1. Mensur şiir, (Şiir), *Hizmet*, 22 Teşrinievvel/Ekim 1894.(Yok)
2. *Kukuruk*, (Gazete), nr. 1-4, 1908.
3. "Sokaklarımız: Hâlihazırda, Atîde", (Fıkra), *Hizmet*, nr.2458, 9 Eylül–22 Eylül 1908.
4. "İntihab İşleri", (Fıkra), *Köylü*, nr. 34, 24 Eylül 1908.
5. *Dellâl*, Gazete, 1908.
6. "Açık Mektup" (Müntehîb-i Sânilere),(Mektup), *Hizmet*, nr.2490, 23 Teşrinievvel/Ekim 1908 (Kadızade Hüseyin Rifat Adıyla)
7. "Osmanlı Tiyatrosu" (Nasıl Oldu Piyesinin Tenkidi), *Hizmet*, nr.2563. 23 Kânunusani /Ocak1909.
8. "Ricat", (Hikâye), *Hizmet*, nr.2566, 27 Kânunusani/Ocak1909.
9. "İntikad" (Sabah-ı Hürriyet Piyesinin Tenkidi), *Hizmet*, nr.2565,29 Kânunusani/Ocak1909. (Yok)
10. "İntikad" (Zavallı Çocuk ve Mürebbiye Piyeslerinin Tenkidi), *Hizmet*, nr.2568, 11 Şubat 1909.
11. *Hav Hav*,(Gazete), 1913.
12. *İlham*, (Mecmua), 1914.
13. *Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi*(1914)
14. "Ele ele", (Şiir), *Köylü*, 15 Teşrinisani/ Kasım 1918.
15. *Deccal*, (Gazete), nr. 1-7, 1919.
16. "Bir Kıt'a", (Şiir), *Âhenk*, Teşrinievvel/Ekim 1922
17. "Emval-i Metruka Tabirine İthaf", Kıt'a, *Sada-yı Hak*, nr. 908, 21 Kânunuevvel/Aralık 1922.
18. Kıt'a (2 adet kıt'a), (Şiir), *Sada-yı Hak*, nr. 907, 9 Kânunusani/Ocak1923.
19. Kıt'a, (Şiir), *Sada-yı Hak*, nr. 942, 24 Kânunusani/Ocak1923.

20. Mısır Mektupları-1, *Yeni Gün*, nr. 21, 29 Eylül 1925.
21. Mektup Mektupları-2, *Yeni Gün*. nr. 76, 16 Teşrinievvel/Ekim 1925.
22. Mısır Mektupları-3, *Yeni Gün*, nr. 84, 27 Teşrinievvel/Ekim 1925.
23. Mısır Mektupları-4, *Yeni Gün*. nr. 95, 3 Teşrinisani/Kasım 1925.
24. Mısır Mektupları-5, *Yeni Gün*. nr. 109, 25 Teşrinievvel/Ekim 1925.
25. “Meyve-i Memnûa”, (Şiir), *Hizmet (Yanık Yurt)* nr. 340, 11 Şubat 1926.
26. “Unutulmaz Hatıralar” (Şair Eşref ve Süleyman Nazif’e Dair), (Sohbet), *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 345, 17 Şubat 1926.
27. “Benim Gözümle Hizmet’in Tarihi” (Yazar bu 10 yazıdaki hatıralarında Hizmet’in Halit Ziya ayrıldıktan sonraki hayatını, kapatılış sebeplerini ve en sonunda kendi elinde nasıl kapandığını anlatıyor.), (Hatıra), *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 387-398, 7-22 Nisan 1926.
28. “İğneli Beşik” (Azınlıklara Dair Gülünç Fıkralar), *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 739, 9 Haziran 1927.
29. Hayyam’dan Rubailer, (Tercüme), *Fikirler*, nr. 6, 15 Eylül 1927.
30. “Büyükleri, Büyüklüğü Takdir”, (Sohbet), *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 829, 23 Eylül 1927.
31. Sehapi Estarâbâdi’den Rubai, (Tercüme), *Fikirler*, nr. 7, 1 Teşrinievvel/Ekim 1927.
32. Süleyman Nazif Bey Merhum’un Hayat-ı Hususiyesi Hakkında Birkaç Hatıra, , *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 611, 9 Teşrinisani/Kasım 1927. (Yok)
33. *Rubaiyyât-ı Ömer Hayyam*, (Tercüme), *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 917, 4 Teşrinisani/Kasım 1928. (Yok)
34. Şair Eşref Külliyyatı, (Şiir-Anı), *Vakit*, nr. 3790-4093, 27 Temmuz 1928- 4 Haziran 1929.
35. Hafız’ın Bir Gazelini Tercüme, *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 943, 3 Şubat 1928.
36. “Terennümler”, (Şiir), *Servet-i Fünûn (Resimli Uyanış)*, nr. 1699, 7 Mart 1929.
37. Münakaşa, (Gazete Yazısı), *Vakit*, nr. 4108, 19 Haziran 1929.
38. “Bir Köy Yolunda”, (Mensur Şiir), *Hizmet (Yanık Yurt)*, nr. 1511, 1 Ocak 1930.
39. “Olmaz mı?” (Şiir), *Anadolu*, nr. 5538, 16 Şubat 1933.

- 40."Türk Kadını" (Mahmut Esat Bey'e), (Şiir),*Anadolu*, nr. 5719, 25 Eylül 1933.
41. Kıt'a (Dede Remzi'ye), (Şiir), *Anadolu*, nr. 5825, 30 Ocak 1934.
- 42."Ölülerle Mülâkatlarım" (Sofuzade Aptal Raşit), (Hatıra), *Anadolu*, nr.5831,6 Şubat 1934.
43. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr. 5832, 7 Şubat 1934.
44. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr. 5833, 8 Şubat 1934.
45. Kıt'a (Kardeşim Dr. Şükrü Osman'a), (Şiir), *Anadolu*, nr. 5836, 12 Şubat 1934.
- 46."Fadime Kız", (Şiir), *Anadolu*, nr. 5837, 13 Şubat 1934.
47. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr. 5838, 14 Şubat 1934.
48. "Ölülerle Mülâkatlarım" (Şair Eşref'in de olduğu bir toplantıda Külâhi Mevlevi gazeli yüzünden çıkan bir olay aktarılmış), (Hatıra), *Anadolu*, nr. 5838, 14 Şubat 1934.
49. "Ölülerle Mülâkatlarım" (Ruhî Bey Baba, Şair Eşref, Artin Haronyan, Cin Ahmet, Deli Mustafa), (Hatıra),*Anadolu*, nr. 5838, 19 Şubat 1934.
50. Kıt'a, (Şiir(Hatıra),*Anadolu*, nr. 5881, 10 Nisan 1934.
51. "Ölülerle Mülâkatlarım" (Tevfik Nevzat, Ruhi Beybaba, Ayı Rıfat, Güzel Hasan Bey, Allah Uzun Ömürler Versin Bıçakçızâde Hakkı ve Doktor Ethem Beyler), (Hatıra), *Anadolu*, nr. 5886, 16 Nisan 1934.
52. "Ölülerle Mülâkatlarım" (Übeydullah Efendi Hocamızın Babası, Mahmut Esad Bey'in Annededesi, Hoca Şakir Efendi, Sadrazam Paşa, Maliye Nazırı), (Hatıra), *Anadolu*, nr. 5893, 24 Nisan 1934.
- 53."İstanbul Mektubu" (Zavallı Neyzen Tevfik İstanbul'da Gene Delirdi), *Anadolu*, nr. 5946, 23 Haziran 1934.
- 54."İstanbul Mektubu" (İzmir'e Ait Hatıralar), *Anadolu*, nr. 1069, 24 Haziran 1934.
55. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr.5968, 19 Temmuz 1934.
- 56."İstanbul Mektubu" (Kırşehirli Mehmet Fevzi Kimdir? Meğer Gazeteciler Nasıl Aldanırlarmış?)*Anadolu*, nr.5968, 19 Temmuz 1934.
57. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr.5970, 23 Temmuz 1934.
58. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr.5984, 9 Ağustos 1934.
- 59."Türk Gazi", (Şiir), *Anadolu*, nr.6001,30 Ağustos 1934.

60. Kıt'a, (Şiir), *Anadolu*, nr.6001, 30 Ağustos 1934.
- 61."Ölülerle Mülâkatlarım" (Şair Eşref Hakkında Yazdığı Bir Mektup), (Hatıra), *Anadolu*, 15 Kasım 1934.
- 62."Ölülerle Mülâkatlarım" (Deli Mustafa, Ahenkçi Ali Nazmi, Ahenk Başmuharriri Hoca Şinasi, Şair Eşref ve Kürkü), (Hatıra), *Anadolu*, nr. 5820, 24 Kasım 1934.
- 63."Ölülerle Mülâkatlarım", (Eşref, Abdülhalim Memduh, Tokadizâde Şekip, Şeyh Nuri, Güzel Hasan Bey, Ruhi Bey Baba, Vali Muavini Hasan Bey, Menemenli Bekir Münir Efendi, İngiltere Konsoloshanesi Başkavası Mustafa Ağa), (Hatıra), *Anadolu*, nr.5825, 30 Kasım 1934.
- 64.*Kırk Kavaladan Sesler* (Hüseyin Rifat Topuz adıyla), (Şiir Kitabı), Sinan Basımevi, Ankara Caddesi Cağaloğlu Yokuşu No:6-8 İst. 1935.
- 65.*Mevlana Rubailerinden Manzum Tercümeler*, İstanbul: 1937.
- 66.*Dırılıtlar-Zırlılıtlar*, (Şiir Kitabı), Aydınlık Basımevi, İstanbul: 1939.
67. *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler*, Zerbamat Basımevi, Ankara: 1940.
68. *Yeni İlavelerle Mevlânâ Rübailerinden Seçilmiş Türkçe Manzum Tercemeler*, 2. Baskı, İstanbul: 1942.
69. *Ömer Hayyam Manzum Rübâî Tercemeleri*, Tercüme, Remzi Kitabevi Ankara: Caddesi, İstanbul: 1943.
70. "Hiciv Nedir-1" ,(İnceleme), *Vakit*, nr. 9612, 24 Ekim 1944.
71. "Hiciv Nedir-2" ,(İnceleme), *Vakit*, nr. 9613, 25 Ekim 1944.
72. "Kafa Maçı ve Ayak Edebiyatı", (Aktüel Yazı), *Vakit*, nr. 9706, 30 Ocak 1945.
73. "Eşref ve Hayatı", (İnceleme), *Vakit*, nr. 9615-9776 , 27 Ekim 1944-Nisan 1945.
- 74.Kıt'a, *Yeni Sabah*, nr. 2889, 4 Haziran 1946.
- 75 ."Gençliğe, Şiire, Şaire Dair" ,(Gazete Yazısı), *Yeni Sabah*, nr. 2090, 5 Nisan 1946.
76. Kıt'a, *Yeni Sabah*, nr. 2091, 6 Haziran 1946.
77. Kıt'a, *Yeni Sabah*, nr. 2092, 7 Haziran1946.
78. Kıt'a, *Yeni Sabah*, nr. 2093, 8 Haziran1946.
- 79."İzmir'in En Güzel Tarafı Nedir Bilir Misiniz?" ,(Makale), 28 Mayıs *Demokrat İzmir*, nr. 47, 1946. (Yok)

80."Günün İlhamları" (Şair Seruni'nin Cevabına Cevap), (Şiir), *Demokrat İzmir*, nr. 61, 11 Haziran 1946.

81."Muhtar Seçimlerinden Sonra, (Şiir), *Demokrat İzmir*, nr. 165, 4 Haziran 1947.

82."Sandık Başında" (Hemşehrilerimle Hasbıhal), (Şiir), *Demokrat İzmir*, nr. 1237, 3 Mayıs 1950.

83. *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi* (Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bu kitapta H. Rifat'a ait 17 kıta bulunmaktadır.)

84. *Türk Mizahçıları, Nüktedanlar ve Şairler*(Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bu kitapta H. Rifat'ın dört şiiri bulunmaktadır.)

85. *Şair Eşref Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*(Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bu kitapta H. Rifat'ın Şair Eşref için yazdığı bir şiir bulunmaktadır.)

86. *Neyzen Tevfik Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*(Hilmi Yücebaş'ın hazırladığı bu kitapta H. Rifat'ın Neyzen Tevfik için yazdığı bir şiir bulunmaktadır.)

87. *Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah Şiirleri* (Zafer Arıkbağ ve Dündar Akunal'ın hazırladığı bu kitapta H. Rifat'a ait 9 kıta bulunmaktadır.)

II. Faydalanılan Kaynaklar

a. Kitap ve Makaleler:

ANDI, M. Fatih, *Hayata Edebiyatla Bakmak*, 3 F Yayınevi, İstanbul: 2006.

ARIKAN, Zeki, *İzmir Basınından Seçmeler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir: 2003.

....., *İzmir Basın Tarihi(1872-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir: 2001.

....., *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir: 2006.

BAŞ, Fatma Gül, *Demokrat İzmir Gazetesi Bibliyografyası (1946-1960)*, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 1987.

Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Neşriyat, 10. ve 12.cilt, İstanbul: 2004.

ÇAĞIN, Sabahattin, *Tokadîzade Şekip'in Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir: 1994.

-, *Hizmet Gazetesi Bibliyografyası (1929–1933)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 1987.
- ÇAĞIN, Şerife, *Bir Hiciv Ustası Şair Eşref*, Dergâh Yayınları, İstanbul: 2007.
- ÇEVİKER, Turgut, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, Adam Yayınları, İstanbul: 1988.
-, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-III (1918-1923)*, Adam Yayınları, İstanbul: 1991.
- ÇORUK, Ali Şükrü, *Mizah Şairi Fazıl Ahmet Aykaç*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul: 2008.
- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 10. Baskı İstanbul: 2009.
-, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yeni Türk Edebiyatı*. Dergâh Yayınları 4. Baskı, İstanbul: 2009.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 2000.
-, *İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir: 2004.
-, *1928'e Kadar İzmir'de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu*, Ege Üniversitesi Rektörlük Araştırma Fonu Saymanlığı, İzmir: 1993.
-, *Hizmet Gazetesi Bibliyografyası*, İzmir: 1975.
- İŞİL, Hüseyin Rifat, *Büyük Savaşta Türk Kadınına Şiirler*, Zerbamat Yayınevi, Ankara: 1940.
- İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, IV. Cilt, Hazırlayan: İbrahim Baştuğ, Ankara: 2000.
- İNÜĞUR, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul: 2005.
- KABACALI, Alpay, *Çeşitli Yönleriyle Şair Eşref*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul: 1988.
- KANAR, Mehmet, *Ömer Hayyam Rubailer*, Deniz Kitabevi, İstanbul: 2000.
-, *Hayyâm'ın Rubaileri ve Manzum Tercümelere*, Hazırlayan: Mehmet Kanar, Şûle Yayınları, İstanbul: 2011.
- KENAN, Yakup, "İran Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Ömer Hayyam ve Rubaileri*, Neşriyat Yurdu Basımevi, Ankara: 1968.
- KESKİN, Habibe, *İzmirli Yazarlara Dair Hatıra ve Röportajlar*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 1986.
- KIRCA, Ahmet, *Ömer Hayyam Rubaileri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul: 2010.
- KUDRET, Cevdet, *Eşref Hicviyeler*, Bilgi Yayınevi, Ankara: 1970.
- MORREALL, John, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, Türkçeye Çeviren: Kubilay Aysevener, Şenay Soyer, İris Yayıncılık, İstanbul: 1997.

- Mehmet Behçet Yazar, *Edebiyatımızın Unutulan Simaları*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Everdi, 21.yüzyıl yayınevi, Ankara: 1999.
- Namık Kemal, "Mukaddime-i Celâl", *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, Hazırlayan: Kâzım Yetiş Alfa Yayınları, İstanbul: 1996.
- NEMUTLU, Özlem, *2.Meşrutiyetten Cumhuriyet'in İlanına kadar İzmir'de Tiyatro Faaliyetleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir: 2005.
- ÖNGÖREN, Ferit, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: 1983.
- ÖZCAN, Ömer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, İnkılap Kitabevi, İstanbul: 2002.
- PARLAK, Zeynep, *Fikirler Dergisi'nin İlk On Üç Sayısının Günümüz Alfabesine Aktarımı*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 2000.
- RİFAT, Haydar *İşler Tıkırında Gidiyor*, Kum Saati Yayınları, İstanbul: 2003.
- RİFAT, Hüseyin, *Mevlana Rubailerinden Manzum Tercümeler* Ceza Basım Evi, İstanbul: 1937.
-, *Aydın Vilayeti 1330 (1914) Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi*
-, *Dırıltılar-Zırılıtlar*, Aydınlik Basımevi, İstanbul :1939.
-, *Ömer Hayyam Manzûm Rubai Tercümeleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1943.
-, *Rubaiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümeleri*, İstanbul :1926.
- SAMUR, Ali, *Eşref'in Âhenk, İzmir, Eşref ve Vakit'teki Şiirleri ve Hakkında Yazılanlar*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 1991.
- SERÇE, Erkan, *İzmir 1914 Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi*, Akademi Kitabevi, İzmir: 1997.
- SİLİSTRE, Güniz, *Ölümlerle Mülakatlarım İzmir'den Röportajlar Yeni Portreler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 1988.
- TANYAŞ, Hamza, "Mevlana Rubailerinin Türkçe Çevirileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlâna Araştırmaları Dergisi* Yıl: 2007, Sayı 2, s. 107-121.
- TARKAN, Necmi, *Ömer Hayyam Rubailer*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara: 1949.
- TEKİNÂLP, B. Candan, *İttihat ve Köylü Gazeteleri Bibliyografyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, İzmir: 1984.
- TEZ, İlhami Bekir, *Hüseyin Rifat*, Tıp ve Eczacılık Neşriyatı, İstanbul: 1964.
- TOPUZ, Hüseyin Rifat, *Kırık Kavalıdan Sesler*, Sinan Basım Evi, İstanbul: 1935.

TUNAR, Şükrü, *Öyle Çektim ki Cefa*, İskender Kutmani yayımı, Üniversite Caddesi 35, nr.1349 İstanbul: 1965.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 28. Cilt, Ankara: 2003.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2. Cilt, İstanbul: 1989.

UZUN, Fahri, *Şair Eşref-Hiciv Edebiyatı Örnekleri Serisi Birinci Fasikül*, Tan Matbaası, İstanbul: 1945.

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Hiciv Edebiyatı Antolojisi*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul: 1955.

....., *Türk Mizahçıları*, İstanbul: 1958.

....., *Şair Eşref Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul: 1958.

ZÜRCHER, Erik Jan *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul: 1995.

b. Elektronik Kaynaklar

http://tr.wikipedia.org/wiki/Fahrettin_Kerim_G%C3%B6kay (Erişim Tarihi: 17/04/2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/L%C3%BCtfi_K%C4%B1rdar(Erişim Tarihi: 17/04/2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/I.D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1(Erişim Tarihi:19/04/2012)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tutankhamun>(Erişim Tarihi: 28/05/2012)

<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1426>(Erişim Tarihi: 12/03/2012)

<http://www.mevlana.selcuk.edu.tr/yayinlar/dergi2.pdf>(Erişim Tarihi: 08/02/2012)

<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=Dar-%FCn+Nedve&t=%40>(Erişim Tarihi: 21/05/2012)

http://www.sahaf-turkuaz.com/turkce/arsiv_yazilar.asp?yazi=12(Erişim Tarihi: 18/04/2012)

<http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/yahya-kemal-ve-medeniyet-buhrani-edebiyati.html>(Erişim Tarihi: 03/06/2012)